अज्ञातकर्तृकः
शब्दसञ्चयः ॥

सं. मुनि धर्मकीर्तिविजयः

प्रवर्तक श्रीकान्तिविजय जैन शास्त्रसंग्रह-श्री आत्माराम जैन ज्ञानमन्दिर वडोदरा- नरसिंहजीनी पोलमांथी शब्दसंचय नामनी ३ हस्तप्रतो प्राप्त थई. आ ३ प्रतो सामे राखी प्रस्तुत कृतिनुं सम्पादन कर्युं छे. अद्यावधि शब्दरूपावली अनेक प्रकाशित थई चूकी छे. तथापि आ कृतिनुं महत्त्व ए छे के कर्ताए शब्दनां रूपोनी सिद्धि माटे एक ज स्थाने सिद्धहेमव्याकरण तथा कातन्त्रव्याकरणनां सूत्रोनो उपयोग कर्यो छे. स्वतन्त्रपणे सिद्धहेमव्याकरणनां सूत्रोनो उपयोग थयो होय, कोईक स्थाने कातन्त्र व्याकरणनां सूत्रोनो उपयोग तो कोईक स्थाने पाणिनीव्याकरणनां सूत्रोनो उपयोग थयो होय तेवुं जोवा मळे छे. परंतु एकज स्थाने सिद्धहेमव्याकरण अने कातन्त्रव्याकरणनां सूत्रोनो उल्लेख होय तेवी कृति भाग्ये ज जोवा मळे. प्रस्तुत कृतिमां बन्ने व्याकरणनो उपयोग करायो छे.

बीजुं एक कारण ए छे के आ कृति ५२१ वर्ष पूर्वे लखायेल छे. ते वखते पाणिनि, कातन्त्र, सारस्वत, भोज, ऐन्द्र, सिद्धहेम-इत्यादि अनेक व्याकरण प्रचलित हतां. पूर्वे जैनोमां सिद्धहेम, कातन्त्र तेमज सारस्वत व्याकरण विशेषे प्रचलित हतां. जो के आजे तो सिद्धहेम अने पाणिनि सिवायना व्याकरणनो उपयोग ज रह्यो नथी. अने तेथी ज सिद्धहेम अने कातन्त्र व्याकरणना सूत्रोना उल्लेखयुक्त कृति मळे ते महत्त्वनी वात बने छे.

प्रस्तुत कृतिना सम्पादनमां ३ हस्तप्रतोनो उपयोग करायो छे. तेमां शब्दसंचय, पत्र-१९-आ प्रतने A संज्ञा आपवामां आवी छे. आनी विशेषता ए छे के शब्दनां रूपोनी सिद्धि माटे विशेषे टिप्पणरूपे तो कुत्रचित् प्रतिमध्ये ज सिद्धहेम तथा कातन्त्र व्याकरणना सूत्रोनो उपयोग करवामां आवेल छे. आ कृति कर्ताए स्वहस्ते लखी छे ते महत्त्वनी वात छे. प्रत्यन्ते उल्लेख मळे छे – संवत १५४४ वर्षे भाद्रवा सुदि पूदिने श्रीपूर्णिमापक्षे श्रीश्रीभुवनप्रभसूरि वा० पूर्णकलशस्वहस्तेन लिखितम् । आ कृतिना कर्ता विषे अन्य कोई माहिती उपलब्ध थती नथी.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शब्दसंचय पत्र १८– आ प्रतिने B संज्ञा आपवामां आवी छे. आ प्रति अने A संज्ञक प्रति समान छे, फर्क एटलो ज छे के आ प्रतिमां कोईक कोईक स्थाने कातन्त्रव्याकरणनां सूत्रोनो उल्लेख तेमज कठिन शब्दोना अर्थ जणावेल छे. आमां कर्तादिनो कोई ज उल्लेख नथी.

शब्दसंचय तथा धातुपारायणावचूरि, पत्र–७ – आ प्रतिने C संज्ञा आपवामां आवेल छे. आ प्रतिमां शब्दोनां रूपनी सिद्धि माटे केवल सिद्धहेमव्याकरणनां सूत्रोनो ज उल्लेख छे. आ प्रतिमां दरेक शब्दोनां बधां रूपो नथी जणाव्यां, परंतु घणी वखत मुख्य मुख्य रूपो ज दर्शावेल छे. प्रत्यन्ते संख्यावाचकशब्दोनां रूपो, एवं धातु–प्रत्ययना अनुबन्धनुं फल जणावेल छे. आमां कर्तादिनो कोई ज उल्लेख मळतो नथी.

आ त्रणे प्रतिमां ज्यां शुद्धपाठ जणायो तेने ग्रहण करी अन्य पाठ टिप्पणमां पाठान्तर रूपे मूकेल छे. केटलांक स्थानोमां त्रणे हस्तप्रतमां अशुद्ध पाठ छे त्यारे मूलमां शुद्ध पाठ लखी टिप्पणमां त्रणे प्रतोना पाठ पाठान्तर रूपे मूकेल छे. पाठान्तर, शब्दरूपोनी सिद्धिनां सूत्रो तेमज कठिन शब्दोना अर्थ, जेमके रै = लक्ष्मी, ग्लौ = चन्द्र इत्यादिनो टिप्पणमां समावेश करायो छे. अहीं जे स्वयं उमेरो करायो छे तेने चोरस [ ] कौंस कर्यो छे. कोईक स्थाने टिप्पणनां सूत्रो अपूर्ण छे तेने [ ] कौंसमां उमेरी दीधा छे. बन्ने व्याकरणनां सूत्रोनो क्रमांक [ ] कौंसमां लखवामां आवेल छे. अने जे पाठ शुद्धीकरणरूपे लखेल छे तेने गोल ( ) कौंस करवामां आवेल छे.

विशेषता ए के A.B. संज्ञक प्रतिमां वृक्षशब्दनां रूपो छे तो C. संज्ञक प्रतिमां देवशब्दनां रूपो छे. आवुं अनेक स्थाने छे. अनेक स्थाने रूपोमां पण मतान्तर छे. जेमके – A.B. प्रति–वातप्रमी, C. प्रति – वातप्रम्यि, A.B. प्रति–सुमनः, C. प्रति–सुमनाः – इत्यादि ।

३–४ एवां स्थानो छे ज्यां स्पष्टता थती नथी त्यां प्रश्नार्थचिह्न करेल छे. २–३ टिप्पण एवी छे जे बिलकुल अवाच्य छे तेथी तेने छोडी दीधी छे.

अन्ते, आ प्रतिनी फोटोकोपी करी आपवा बदल श्री आत्माराम जैन ज्ञानमन्दिरना अग्रणीजनोनो आभार. फोटा श्रीमहेन्द्रभाई रमणलाल शाह, वडोदरा–वाळाए पाडी आप्या छे, तेमनो आभार.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शब्दसञ्चयः

॥ ऍं नमः ॥

शब्दाम्भोधिसमुल्लास-रसिकं श्रीजिनं सदा[१] ।
नत्वा शिष्यप्रबोधाय लिख्यते **शब्दसञ्चयः** ॥१॥
[२]वृक्षादिसोमपादी वाऽग्न्यादिवातप्रमीमुखाः ।
शम्भ्वादिखलपूः पितृ-मुखाः से[३] रै[४]गोग्लौ[५] नरि[६] ॥२॥

तत्र प्रथममकारान्ताः ।
वृक्षदेवनरव्याघ्र-सिंहशार्दूलवायसाः ।
प्रासादल[७]गुडस्तम्भ-घटकुञ्जरनायकाः ॥१॥
चक्रवाकशरद्वीप-हंससारसवानराः ।
मेघनाविकमातङ्ग-मृगमीनतुरङ्गमाः ॥२॥
नृपकुम्भजनाः शूद्र-वैश्यक्षत्रियब्राह्मणाः ।
स्वर्गसूर्यग्रहाश्च[८]न्द्र-दैत्यव्यन्तरपन्नगाः ॥३॥
क्रोधमानमदा हर्ष-मोहलोभन[९]खाकराः ।
केशदेशनरेशाश्च महिषवृषभौ खराः[१०] ॥४॥
प[११]ट्टपादपधर्माश्च कान्तकामजिना[१२] नयः ।
चूतभूतखञ्जरीट-[१३]चटकोन्दरशूकराः ॥५॥
कोलमर्कटमण्डूक-पारापतपितामहाः ।
एवमन्येऽप्यकारान्ताः शब्दाः पुंसि प्रकीर्तिताः ॥६॥

---

१. पाठान्तरम् - मुदा - C. ।
२. पा० देवहाहामुनिग्राम-णीसाधुखलपूमुखाः ।
पितृयुजृपत्त्लृक्लाद्याः सेरैगोग्लौरतो नरे ॥ - C.
३. सह इना वर्तते इति से-कामेन - A. ।
४. लक्ष्मीः - A. ।
५. चन्द्रः - A. ।
६. पुंलिङ्गे - A. ।
७. पा० लकुट० - C. ।
८. पा० ०न्द्रादित्य० - C. ।
९. पा० नखाः कराः - C. ।
१०. पा० खरः - C. ।
११. पा० त्रिदशद्युशयौ धर्म० - C. ।
१२. पा० ०जना नयः - C. ।
१३. पा० ०वटकोटम्बुर० - A.B. ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

यथा[१]–

[२]वृक्षः	[३]वृक्षौ	[४]वृक्षाः
[५]वृक्षम्	वृक्षौ	[६]वृक्षान्
[७]वृक्षेण	[८]वृक्षाभ्याम्	[९]वृक्षैः
[१०]वृक्षाय	वृक्षाभ्याम्	[११]वृक्षेभ्यः
[१२]वृक्षात्	वृक्षाभ्याम्	वृक्षेभ्यः
[१३]वृक्षस्य	[१४]वृक्षयोः	[१५]वृक्षाणाम्
[१६]वृक्षे	वृक्षयोः	[१७]वृक्षेषु
सं० हे वृक्ष[१८]	हे वृक्षौ	हे वृक्षाः

[१९]एवं देवादयोऽपि ज्ञातव्याः ।

[२०]अथाऽऽकारान्ताः ।

[२१]सोमपाः कीलालपाश्च वि[२२]षंखाः शङ्खध्माग्रेगौ[२३] ।

[२४]गोषा[२५]ब्जजावुदधिक्रा[२६] हाहाः पुंसि निवेदिताः ॥१॥

१. (प्रतौ वृक्षशब्दस्य रूपाणि न सन्ति, किन्तु तत्र देवशब्दस्य रूपाणि वर्तन्ते ।

२. रेफसोर्विसर्जनीयः [२-३-६३ कातन्त्रे] B.। ३. ओकारे औ औकारे च [१-२-९ का.] B.।

४. जसि [२-१-१५ का.] B.। ५. अकारे लोपम् [२-१-१९ का.] B.।

६. शसि सस्य च नः च [२-१-१६ का.] B.। ७. इन टा [२-१-२३ का.] B.।

८. अकारो दीर्घं [घोषवति १-२-९ का.] B.। ९. भिसैस् वा [२-१-१८ का.] B.।

१०. ङेर्यः [२-१-२४ का.] अकारो दीर्घं [घोषवति २-१-१४ का.] B.।

११. धुटि बहुत्वे त्वे [२-१-१९ का.] B.। १२. ङसिरात् [२-१-२१ का.] B.।

१३. ङस् स्य [२-१-२२ का.] B.। १४. ओसि च [२-१-२० का.] B.।

१५. आमि च नुः [२-१-७२ का.] अकारो दीर्घं [घोषवति २-१-१४ का.] B.।

१६. अवर्ण इ[वर्णे ए १-२-२ का.] B.।

१७. धुटि ब[हुत्वे त्वे २-१-१९ का.] नामिकरपरः [(३) प्रत्ययविकारागमस्थः सिः (४) षं नुविसर्जनीयषान्तरोऽपि २-४-४७ का.] B.।

१८. आमन्त्रणार्थाभिद्योतको हिशब्दः प्रागुपादीयते ।
ह्रस्वनदीश्र[द्धाभ्यः सिर्लोपम् २-१-७१ का.] B.।

१९. पा० एवं वृक्षादयोऽपि ज्ञेयाः C. ।

२०. अग्रेगा उदधिक्राश्च विषखाश्च तथा गोषा(षाः) ।
श्रियं दधतु राजेन्द्र ! अब्जजासहिता इमे ॥ B. ।

२१. विप्रः A. । २२. शम्भुः A.B. । २३. अरुणः A. , इन्द्रः B. ।

२४. रविः A.B. । २५. ब्रह्मा A.B. । २६. हनुमान् A. , विष्णुः B. ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सोमपाः[१]	सोमपौ[२]	सोमपाः
सोमपाम्	सोमपौ	सोमपः[३]
सोमपा	सोमपाभ्याम्	सोमपाभिः
सोमपे	सोमपाभ्याम्	सोमपाभ्यः
सोमपः	सोमपाभ्याम्	सोमपाभ्यः
सोमपः	सोमपोः	सोमपाम्
सोमपि	सोमपोः	सोमपासु
सं० हे सोमपाः	हे सोमपौ	हे सोमपाः

एवं कीलालपादयः सप्त ।

हाहाः[४]	हाहौ	हाहाः
हाहाम्	हाहौ	हाहः[५]
हाहा	हाहाभ्याम्	हाहाभिः
हाहे	हाहाभ्याम्	हाहाभ्यः
हाहः	हाहाभ्याम्	हाहाभ्यः
हाहः	हाहोः	हाहाम्
हाहि	हाहोः	हाहासु
सं० हे हाहाः	हे हाहौ	हे हाहाः

१. C. प्रतौ सोमपाशब्दस्य रूपाणि न सन्ति ।

२. सोमपाप्रभृतीनां शब्दानां स्वरे सन्धिकार्यमेव B. ।

३. लुगातोऽनापः [२-१-१०९ सिद्धहेमे] आलोपः । आ धातोरधुट्स्वरे [२-२-५५ का.] आ लोपः A. ।
अघुट्स्वरे तु आ धातोरघुट्स्वरे [२-२-५५ का.] इत्यन्तलोपः B. ।

४. अमरकोशे - हाहा हूहूश्चैवमाद्या गन्धर्वास्त्रिदिवौकसाम् ।
हाहाशब्दस्याऽधात्वाकारेऽपि अन्तलोपः ।

तथा चोक्तम्- प्रायोवृत्तिं समाश्रित्य धातोरिति खलूच्यते ।
आकारमेकं सन्त्यज्य सर्वस्याऽन्यस्य सङ्ग्रहः ॥

तथा च दीपके प्रोक्तम्- किं विस्तृया (?) तोऽन्य आकारो धातुबाह्योऽपि लुप्यते ।
स्वरे स्यादेरघुट्यग्रे क्त्वो यप् हाहेति तद्यथा ॥

समासे भाविन्यनञः क्त्वो यप् [३-२-१५४ सि०] इति निर्देशात् ।

५. लुगातोऽनापः [२-१-१०७ सि.] इति सूत्रेणाऽऽकारलोपः C. ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अथ इकारान्ताः ।

[1]अग्निरञ्जलिरम्भोधि-रंह्रिर्योनिर्मुनिर्ध्वनिः ।
समाधिर्दुन्दुभिर्व्रीहि-रतिथिः सारथिर्गिरिः ॥१॥
[3]हरिः शौरिर्विरञ्चिश्च विधिररिः कपिः कविः ।
कुक्षिः सन्धिः कलिः शालि-[4]र्धृतिर्विमतिर्वृष्ल(ष्ण?)यः ॥२॥
[5]पाणिर्दीदिविर्व(व)ह्नी च घृणिर्ग्रन्थिरवी रविः ।
अद्रिः सेवधिरो[6]धिश्च व्याधिर्मणिरहिः कृमिः[7] ॥३॥
इषुधिर्जलधिश्चालि-र्भूपतिः श्रीपतिस्तिमिः ।
[8]शरधिर्वर्द्धि[9]रश्म्यादि-र्वा द्वयोऽमी इतो नरे ॥४॥

[10]अग्निः	अग्नी[11]	अग्नयः[12]
[13]अग्निम्	अग्नी	अग्नीन्[14]
[15]अग्निना	अग्निभ्याम्	अग्निभिः
[16]अग्नये	अग्निभ्याम्	अग्निभ्यः
[17]अग्नेः	अग्निभ्याम्	अग्निभ्यः

---

१. पा० मुनिः C. ।
२. पा० हरिः C. ।
३. पा० अग्निः C. ।
४. पा० दृतिः C. ।
५. पा० पाणिदीदि० B., पाणिर्दीविविव० C. ।
६. पा० राधिसूर्याधि० A.B. ।
७. पा० क्रमिः A.B. ।
८. भाथउ A. ।
९. पा० ०र्वर्द्धिरस्मादिर्वा A.B., ०र्वर्धकिरश्म्यादिर्वा C. ।
१०. C. प्रतौ अग्निशब्दस्य रूपाणि न सन्ति, किन्तु तत्र मुनिशब्दस्य रूपाणि वर्तन्ते ।
११. इदुतोऽस्त्रेरीदूत् [सि० १-४-२१] A., औकारः पूर्वम् [२-१-५१ का.] A.B. ।
१२. जस्येदोत् [सि० १-४-२२] A., इरेदुरोज्जसि [२-१-५५ का.] A.B. ।
१३. अग्नेरमोऽकारः [२-१-५० का.] A.B. ।
१४. शसोऽता सश्च नः पुंसि [सि० १-४-४९] दीर्घ A., शसोऽकारः सश्च नोऽस्त्रियाम् [२-१-५२ का.] A. । शसोऽकार सश्च नोऽस्त्रियाम्, [२-१-५२ का.] सस्य न, B.।
१५. टः पुंसिना [सि० १-४-२४] टा ना A., टा ना [२-१-५३] A.B. ।
१६. ङित्यदिति [सि० १-४-२३] A., ङे [२-१-५७ का.] इकार एकारः A. । ङे [२-१-५७ का.] B. ।
१७. ङसिङसोरलोपश्च [२-१-५८ का.] A.B.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अग्नेः	अग्न्योः	अग्नीनाम्[१]
[२]अग्नौ	अग्न्योः	अग्निषु
सं० हे अग्ने !	हे अग्नी	हे अग्नयः

एवमञ्जल्यादयः ।

अथ ईकारान्ताः ।

[३]वातप्रमीः [४]पाथपपीः सेनानीः ग्रामणीस्तथा[५] ।
देवयजीः यवक्रीश्चाऽग्रणीरीतः (रेते) स्मृता नरे ॥

[६]वातप्रमीः	वातप्रम्यौ	वातप्रम्यः
[७]वातप्रमीम्	वातप्रम्यौ	वातप्रमीन्[८]
वातप्रम्या	वातप्रमीभ्याम्	वातप्रमीभिः
वातप्रम्ये	वातप्रमीभ्याम्	वातप्रमीभ्यः
वातप्रम्यः	वातप्रमीभ्याम्	वातप्रमीभ्यः
वातप्रम्यः	वातप्रम्योः	वातप्रम्याम्
[९]वातप्रम्यि	वातप्रम्योः	वातप्रमीषु
सं०हे वातप्रमीः	हे वातप्रम्यौ	हे वातप्रम्यः

एवं पाथपपीः देवयजीः ।

१. ह्रस्वापश्च [सि० १-४-३२] आम् नाम्, दीर्घो नाम्यतिसृ-चतसृष्रः [सि० १-४-४७] A. । आमि च नुः [२-१-७२ का.] नुरागमः, दीर्घमामि सनौ [२-२-१५ का०] A. । आमि च नुः [२-१-७२ का.], दीर्घमामि सनौ [२-२-१५ का.] B.।
२. ङिर्डौ [सि० १-४-२५] A. । ङिरौ सपूर्वः [२-१-६० का०] A.B.।
३. हिरणः A. । 'वातातिमुखगामुको मृग उच्यते' B. ।
४. वडवानलः A. । पा० पाथःपापीः C. ।
५. पा० प्रधीः C. ।
६. मांक्-माने' ता वा तत्र प्र०-वातं प्रमिमीते वातप्रमी A. ।
७. समानादमोऽतः [सि० १-४-४६] इति सूत्रेणाऽकारलोपः A.B. । समानादमोऽतः [सि० १-४-४६] C. ।
८. शसोऽता सश्च नः पुंसि [सि० १-४-४९] इति सूत्रेण शसोः अकारलोपः सकारसः नश्चेति A.B. । शसोऽता सश्च नः पुंसि [सि० १-४-४९] C. ।
९. पा० वातप्रमी A.B., टि० 'समानानां तेन दीर्घः [सि० १-२-१] A.B. । वातप्रमी। वातप्रमीसदृशानामनदीभ्यामीदूद्भ्याममृशसोरादिर्लोपः सस्य च नः । सप्तम्येकवचने समानः सवर्णे दीर्घ [र्घीभवति परश्च लोपम् १-२-१ का०] । अन्यत्र इवर्णो यम् [यमसवर्णे न च परो लोप्यः १-२-८] इत्यादिना सन्धिः B.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सेनानीः	सेनान्यौ[१]	सेनान्यः
[२]सेनान्यम्	सेनान्यौ	सेनान्यः
सेनान्या	सेनानीभ्याम्	सेनानीभिः
सेनान्ये	सेनानीभ्याम्	सेनानीभ्यः
सेनान्यः	सेनानीभ्याम्	सेनानीभ्यः
सेनान्यः	सेनान्योः	सेनान्याम्
[३]सेनान्याम्	सेनान्योः	सेनानीषु
सं० हे सेनानीः	हे सेनान्यौ	हे सेनान्यः

एवं प्रधीः । सप्तम्यां तु प्रध्यि प्रध्योः प्रधीषु ।

[४]यवक्रीः	[५]यवक्रियौ	यवक्रियः
यवक्रियम्	यवक्रियौ	यवक्रियः
यवक्रिया	यवक्रीभ्याम्	यवक्रीभिः
यवक्रिये	यवक्रीभ्याम्	यवक्रीभ्यः
यवक्रियः	यवक्रीभ्याम्	यवक्रीभ्यः
यवक्रियः	यवक्रियोः	यवक्रियाम्
यवक्रियि	यवक्रियोः	यवक्रीषु
सं०हे यवक्रीः	हे यवक्रियौ	हे यवक्रियः

एवं नी-सुधी-विमलधियः ।

[६]सुधीः	[७]सुधियौ	सुधियः
सुधियम्	सुधियौ	सुधियः

१. योऽनेकस्वरस्य [सि० २-१-५६] यत्वम् A. ।

२. एवं सेनानी अग्रणी ग्रामणी, परम् अम्-शस्-ङि विशेषः । सेनान्यं, सेनान्यः योऽनेकस्वरस्य [सि० २-१-५६] यत्वम् । निय आम् [सि० १-४-५१] ङेराम् । एवं प्रधीः । सप्तम्यां तु प्रध्यि प्रधीषु । एवं यवक्री सुधी नी विमलधी इति पाठः C.प्रतौ अस्ति ।

३. निय आम् [सि० १-४-५१], नियो ङिराम् [२-१-७७ का.] A.।

४. C.प्रतौ यवक्रीशब्दस्य रूपाणि' न सन्ति ।

५. संयोगात् [सि० २-१-५२] A., ईदूतोरियुवौ स्वरे [२-२-५६ का.] इत्यादेशे A.। स्वरे सर्वत्र ईदूतोरियुवौ स्वरे [२-२-५६ का.] इत्यादेशे B. ।

६. A B प्रतौ सुधीशब्दस्य रूपाणि न सन्ति ।

७. धातोरिवर्णो [वर्णस्येयुव् स्वरे प्रत्यये सि० २-१-५०] इयादेशः C.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सुधिया	सुधीभ्याम्	सुधीभिः
सुधिये	सुधीभ्याम्	सुधीभ्यः
सुधियः	सुधीभ्याम्	सुधीभ्यः
सुधियः	सुधियोः	सुधियाम्
सुधियि	सुधियोः	सुधीषु
[सं० हे सुधीः]	[हे सुधियौ]	[हे सुधियः]

[1]यवक्री, संयोगात्, एवमन्येऽपि ।

अथ उकारान्ताः ।

[2]शम्भुर्विभुः प्रभुः स्थाणुः फेरुर्किसारुकारवः ।
इक्षुभिक्षुहिमांश्वोतु- वायुगोमौयुमायवः ॥१॥
[4]साधुर्विभुरिपुन्यङ्कु-[5]वेणुरेणुहरेणवः ।
क्रतुः केतुस्तरुर्मेरु-र्जानुपीलुकृशानवः ॥२॥
भानुः स्वर्भानुः शङ्कुश्च शीतांशुर्गुग्गलुर्बटुः ।
हिङ्गुलुर्गुरुशत्रू च बाहुकम्बुरुतुम्बरुः[6] ॥३॥
तन्तुधात्वंसुसेत्विन्दु-र्वमथुर्वेपथुस्तथा ।
सूनुर्बिन्दुश्च दवथु-रुदन्ताः पुंसि कीर्तिताः ॥४॥

[7]शम्भुः	[8]शम्भू	शम्भवः[9]
[10]शम्भुम्	शम्भू	शम्भून्

---

१. A.B. प्रतौ एष पाठः नास्ति । २. पा० साधुः C. ।
३. शृगालः A. । ४. शम्भुः C. ।
५. वेणु....करेणवः C. । ६. पा० तून्दरु A.B. ।
६. पा० तून्दरु ।
७. C. प्रतो साधुशब्दस्य रूपाणि न सन्ति ।)
८. इदुतोऽस्त्रेरीदूत् [सि० १-४-२१], औकारः पूर्वम् [२-१-५१ का०] A.। शम्भु-शब्दस्याऽग्निवत् प्रक्रिया B. ।
९. जस्येदोत् [सि० १-४-२२], इरेदुरोज्जसि [२-१-५५ का.] A. ।
१०. समानादमोऽतः [सि० १-४-४६] अकारलोपः A. ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[१]शम्भुना	शम्भुभ्याम्	शम्भुभिः
[२]शम्भवे	शम्भुभ्याम्	शम्भुभ्यः
[३]शम्भोः	शम्भुभ्याम्	शम्भुभ्यः
शम्भोः	शम्भ्वोः	शम्भूनाम्
शम्भौ	शम्भ्वोः	शम्भुषु
सं० हे शम्भो	हे शम्भू	हे शम्भवः

[४]अथ ऊकारान्ताः ।

[५]खलपूर्यवलूर्हूहूः नग्न[६]हूः कटप्रूः स्वयंभूः ।
प्रतिभूर्मनोभू .... रूदन्ताः पुंसि कीर्तिताः ॥

खलपूः	[७]खलप्वौ	खलप्वः
खलप्वम्	खलप्वौ	खलप्वः
खलप्वा	खलपूभ्याम्	खलपूभिः
खलप्वे	खलपूभ्याम्	खलपूभ्यः
खलप्वः	खलपूभ्याम्	खलपूभ्यः
खलप्वः	खलप्वोः	खलप्वाम्
खलप्वि	खलप्वोः	खलपूषु
सं०हे खलपूः	हे खलप्वौ	हे खलप्वः

एवं यवलूः ।

---

१. टः पुंसिना [सि० १-४-२४] A. । २. ङे [२-१-५७ का.] उकार ओकार A. ।

३. ङसिङसोरलोपश्च [२-१-५८ का.] A. ।

४. C. प्रतौ एषः श्लोको नास्ति, किन्तु "लूर्हूहूः खलपूर्नग्नहूर्यवलूः कटप्रुवः" । एवं कटप्रू स्वयंभूप्रभृतयः - इति पाठोऽस्ति ।

५. सज्जनः A. ।

६. मद्यबीजम् A. ।

७. खलपूशब्दस्य धातूदन्तत्वाद् अनेकाक्षरयो [स्त्वसंयोगाद्यवौ २-२-५९ का.] इत्यादिना स्वरे वत्वम् B.।
'खलपूः स्याद् बहुकरः' B.।
स्यादौ वः [सि० २-१-५७] C.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[१]नग्नहूः	[२]नग्नह्वौ	नग्नह्वः
[३]नग्नहूम्	नग्नह्वौ	[४]नग्नहून्
नग्नह्वा	नग्नहूभ्याम्	नग्नहूभिः
नग्नह्वे	नग्नहूभ्याम्	नग्नहूभ्यः
नग्नह्वः	नग्नहूभ्याम्	नग्नहूभ्यः
नग्नह्वः	नग्नह्वोः	नग्नह्वाम्
नग्नह्वि	नग्नह्वोः	नग्नहूषु
सं० हे नग्नहूः	हे नग्नह्वौ	हे नग्नह्वः

एवं हूहूः ।

कटप्रूः	[५]कटप्रुवौ	कटप्रुवः
कटप्रुवम्	कटप्रुवौ	कटप्रुवः
कटप्रुवा	कटप्रूभ्याम्	कटप्रूभिः
कटप्रुवे	कटप्रूभ्याम्	कटप्रूभ्यः
कटप्रुवः	कटप्रूभ्याम्	कटप्रूभ्यः
कटप्रुवः	कटप्रुवोः	कटप्रुवाम्
कटप्रुवि	कटप्रुवोः	कटप्रूषु
सं०हे कटप्रूः	हे कटप्रुवौ	हे कटप्रुवः

एवं स्वयंभूप्रभृतयः ।

---

१. एवं नग्नहूः, हूहूः, परम् अम्-शस् विशेषः हूहूं हूहून् । अन्यानि रूपाणि न सन्ति C. ।
२. वमुवर्णः [१-२-९ का.] इति वत्वे A.B. ।
३. समानादमोऽतः [सि० १-४-४६] A. ।
४. पुंसीदूद्भ्यां सश्च न । पुंलिङ्गे इकारान्त उकारान्त परइ अम्-शस्‌तणा अकार लोप पामइ । अनइ सकार रहइ नकार हुइ A.B. ।
शसोऽता सश्च नः पुंसि ईदूद्भ्यामिति न स्याताम्, अनदीभ्यां नस्य च ।
"अकारो लोपतां याति सकारस्य नकारताम्" A.।
हूहू-नग्नहूप्रभृतीनाम् अनदीभ्याम् ईदूद्भ्याम् अम्-शसोरादिर्लोपः सस्य च नः । तथा नदीत्वास्पर्शाद् वमुवर्ण इति सन्धिः B.।
५. संयोगात् [सि. २-१-५२], ईदूतोरियुवौ स्वरे [२-२-५६ का.] उवादेशे A.। कटप्रूशब्दस्य संयोगपरत्वाद् वत्वं न । भ्रूशब्दस्यैकाक्षरत्वाद् वत्वं न प्राप्तम्, ईदूतोरियुवौ स्वरे [२-२-५६ का.] उवादेशे B.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अथ ऋकारान्ताः ।

पिता धाता[१] विधाता ना[२] नप्ता ध्येता तथोद्गता[३] ।
[४]स्रष्टा क्षत्ता च पोता च होता शास्ता ऋतो नरे ॥

[५]पिता	[६]पितरौ	पितरः
पितरम्	पितरौ	[७]पितॄन्
पित्रा	पितृभ्याम्	पितृभिः
पित्रे	पितृभ्याम्	पितृभ्यः
[८]पितुः	पितृभ्याम्	पितृभ्यः
पितुः	पित्रोः	[९]पितॄणाम्
[१०]पितरि	पित्रोः	पितृषु
सं० हे पितः[११]	हे पितरौ	हे पितरः
[१२]धाता	[१३]धातारौ	धातारः

१. पा० माता C. । २. पा० च A.B.। ३. पा० तथोता च A.B.।
४. पा० त्वष्टा क्षत्त्वा च A.B. । सृष्टा क्षप्ता च० C. ।
५. ऋदुशनस्-पुरुदंशोऽनेहसश्च [सेर्डाः सि० १-४-८४] A.। आ सौ सिलोपश्च [२-१-६४ का.] अन्त आ A.B.।
६. अर्डौ च [सि० १-४-३९] ऋकारान्तशब्द... घुटनिमित्त भूइ A.। घुटि च [२-१-६९ का.] तर् B.।
७. शसोऽता सश्च नः पुंसि [सि० १-४-४९], अग्निवच्छसि [२-१-६५ का०] A.। अग्निवच्छसि [२-१-६५ का०] इत्यग्निवद् भावात् शसो ऋकार ऋकार सस्य च नः, समान [न सवर्णे दीर्घीभवति परश्च लोपम् १-२-१ का०] इति दीर्घः B.।
८. ऋतो डुर् [सि० १-४-३७] ङस्स्थाने उर्, ऋदन्तात् सपूर्वः [२-१-६३ का०] A.। ऋदन्तात् सपूर्वः [२-१-६३ का०] इति सह ङसिङसो ऋकारेण उत्वम् B.।
९. ह्रस्वापश्च [सि० १-४-३२] आम्स्थाने नाम्, दीर्घो नाम्यतिसृ-चतसृ-ष्रः [सि० १-४-४७] A.। आमि च नुः [२-१-७२ का०] नुरागमः, दीर्घमामि सनौ [२-२-१५ का०] दीर्घः B.।
१०. अर्डौ [२-१-६६ का०] A.। अर्डौ [२-१-६६ का०] इति अर् B.।
११. आमन्त्रणे आ च न संबुद्धौ [२-१-७० का०] इति अर् B.।
१२. आ सौ सिलोपश्च [२-१-६४ का०] B.।
१३. धातोस्तृशब्दस्याऽर् [२-१-६८ का०] शेषं पितृवत् B.। तृ-स्वसृ-नप्तृ-नेष्टृ [त्वष्टृ-क्षत्तृ-होतृ-पोतृ-प्रशास्त्रो घुट्यार्] [सि० १-४-३८] धाता, धातारो, धातॄन् धात्रा० इति रूपाणि एव सन्ति C.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

धातरम्	धातारौ	धातॄन्
धात्रा	धातृभ्याम्	धातृभिः
धात्रे	धातृभ्याम्	धातृभ्यः
धातुः	धातृभ्याम्	धातृभ्यः
धातुः	धात्रोः	धातॄणाम्
धातरि	धात्रोः	धातृषु
सं०हे धातः	हे धातारौ	हे धातारः

एवं विधातृप्रभृतयः ।

अथ [1]ॠकारान्ताः ।

युजॄः	युज्रौ	युज्रः
युजॄम्	युज्रौ	युजॄन्
युज्रा०	युजॄषु	

एवं छिदॄः भिदॄः ।

अथ [2]ऌकारान्ताः ।

पत्लृः	पत्लौ	पत्लः
पत्लम्	पत्लौ	पत्लृन्

एवं सर्वत्राऽपि । गम्लृ–घस्लृप्रमुखा अप्येवम् ।

अथ [3]ॡकारान्ताः ।

क्लृः	क्लौ	क्लः
पत्लृवत्		

अथ एकारान्ताः ।

[4]सेः	[5]सयौ	सयः
सयम्	सयौ	सयः
सया	सेभ्याम्	सेभिः

१.२.३. A.B. प्रतौ एतानि रूपाणि न सन्ति ।

४. स इना कामेन वर्तते से । कामी स्मरः प्रिया वा । स विसर्गः B.।

५. स्वरे ' ए अय्' [१-२-१२] सयौ B.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सये	सेभ्याम्	सेभ्यः
[1]सेः	सेभ्याम्	सेभ्यः
सेः	सयोः	सयाम्
सयि	सयोः	सेषु
सं०हे से	हे सयौ	हे सयः

अथ ऐकारान्ताः ।

[2]राः	[3]रायौ	रायः
रायम्	रायौ	रायः
राया	राभ्याम्	राभिः
राये	राभ्याम्	राभ्यः
रायः	राभ्याम्	राभ्यः
रायः	रायोः	रायाम्
रायि	रायोः	रासु
सं०हे राः	हे रायौ	हे रायः

अथ ओकारान्ताः

[4]गौः	गावौ	गावः
[5]गाम्	गावौ	[6]गाः
गवा	गोभ्याम्	गोभिः
गवे	गोभ्याम्	गोभ्यः

१. एदोद्भ्यां चेति एकारान्त ओकारान्त सविहु शब्द परइ ङसिर्ङस्तणा अकारनउ लोप हुइ । ... सह इना वर्तते इति सः, तस्मात्तस्य वा सेः । ङसिङस् फक्किकायमकारलोपः A.। मतान्तरे एदोदन्तान् ङसिङसोरलोपो वा स्यात् B.।

२. आ रायो व्यञ्जने [सि० २-१-५] एकारनइं आकार A.। रैशब्दो द्रव्यवाची । आत्वं व्यञ्जनादौ [२-३-१८ का०], विभक्तौ 'रैः' [२-३-१९ का०] इत्यात्वम्, सः विसर्गः B.।

३. ऐकारान्त सर्वत्र शब्द रहइं एदैतोऽयाय् [१-२-२३] पामइ, सूत्र हैमः A.। स्वरे 'ए अय्' [१-२-१२ का०] B.।

४. ओत औ [सि० १-४-७४] इति ओकारनइं गोरौ घुटि [२-२-३३ का०] औकारः A.। गोरौ घुटि [२-२-३३ का०] औ, सः विसर्गः B.।
दृग्दृष्टिदीधितिस्वर्ग-वज्रवाग्बाणवारिषु । भूमौ पशौ च गोशब्दो बिम्बनिर्देशसम्भृत ॥

५. अम्शसोरा [२-२-३४ का०] A.। अम्शसोरा [२-२-३४ का०] अन्त आ B.।

६. अम्शसोरा [२-२-३४ का०] अन्त आ B.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[1]गो:	गोभ्याम्	गोभ्य:
[2]गो:	गवो:	गवाम्
गवि	गवो:	गोषु
सं०हे गौ:	हे गावौ	हे गाव:

अथ औकारान्ता: ।

[3]ग्लौ:	[4]ग्लावौ	ग्लाव:
ग्लावम्	ग्लावौ	ग्लाव:
ग्लावा	ग्लौभ्याम्	ग्लौभि:
ग्लावे	ग्लौभ्याम्	ग्लौभ्य:
ग्लाव:	ग्लौभ्याम्	ग्लौभ्य:
ग्लाव:	ग्लावो	ग्लावाम्
ग्लावि	ग्लावो:	ग्लौषु
सं० हे ग्लौ:	हे ग्लावौ	हे ग्लाव:

एवं स्वरान्ता: शब्दा: पुंलिङ्गा: समाप्ता: ।

★ ★ ★

अथ स्त्रीलिङ्गा: स्वरान्ता: शब्दा: कथ्यन्ते ।

[5]श्रद्धाद्या बुद्धिमुखाश्च नद्याद्या धेनुमुख्यका: ।
वधूप्रभृतयो मातृ-मुख्या द्योनौ: स्वरा: स्त्रियाम् ॥१॥

तत्र प्रथममाकारान्ता: ।

[6]श्रद्धा माला शाला रम्भा भम्भा सुरा शिषा हेला ।
मन:शिला वामा [7]अजा आदन्ता: कीर्तिता: स्त्रियाम् ॥१॥

[8]श्रद्धा	[9]श्रद्धे	श्रद्धा:

१. गोश्च [२-१-५९ का०] ङसिङसोरलोप: । एदोद्भ्यां ङसिङसो र: [सि० १-४-३५] ।
२. गोश्च [२-१-५९ का०] अ इतिसूत्रेण लोप: B.।
३. ग्लौशब्दश्चन्द्रवाची, विसर्ग: B.। ४. स्वरे 'औ आव्' [१-२-१४ का०] B.।
५. शालाद्या C.। ६. श्लोको नास्ति C.।
७. एष: पाठो नास्ति A.।
८. श्रद्धाया: सिर्लोपम् [२-१-३७ का०] A.B.। शालाशब्दस्य रूपाणि वर्तन्ते C.।
९. औता [१-४-२०] ईणइं आकार एकार हैम. A.। औरीम् [२-१-४१ का०] औई, अवर्ण इवर्णे ए [१-२-२ का०] A.। औरीम् [२-१-४१ का०] B.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

श्रद्धाम्	श्रद्धे	श्रद्धाः
[१]श्रद्धया	श्रद्धाभ्याम्	श्रद्धाभिः
[२]श्रद्धायै	श्रद्धाभ्याम्	श्रद्धाभ्यः
श्रद्धायाः	श्रद्धाभ्याम्	श्रद्धाभ्यः
श्रद्धायाः	[३]श्रद्धयोः	[४]श्रद्धानाम्
श्रद्धायाम्	श्रद्धयोः	श्रद्धासु
[५]सं०हे श्रद्धे	हे श्रद्धे	हे श्रद्धाः

एवं [६]शाला-जाया-मालादयः ।

अथ इकारान्ताः ।

बुद्धिः शक्तिर्मतिर्धूलि[७]-र्वेणिनिःश्रेणिश्रेणयः ।
दुन्दुभिर्भूमिपाल्यालि-र्दविः कान्तिः [९]छविः कृषिः ॥१॥
[१०]सृणिरश्रिस्तडिर्नेमि-राजिरा[११]टिवृतिर्वृत्तिः ।
मुखंढि [१२]दालिपङ्क्ती च रात्रिर्गति[१३]र्धृति[१४]ःस्तुतिः ॥२॥
[१५]ऋद्धिर्वृद्धिः स्मृतिर्गृष्टि-रजनिर्घृष्टि[१६]ः सङ्गतिः ।
इकारान्ताः स्मृताः प्राज्ञैः स्त्रीलिङ्गाः पूर्वसूरिभिः ॥३॥

बुद्धिः	[१७]बुद्धी	[१८]बुद्धयः

१. टौसोरे [२-१-३८ का०] । टौस्येत् [सि० १-४-१९] C.।
२. आपो ङितां यै-यास्-यास्-याम् [सि० १-४-१७] A.।
ङवन्ति [यै यास् यास् याम् २-१-४२ का०] A.।
३. टौसोरे [२-१-३८ का०] A.।
४. ह्रस्वाऽऽपश्च [सि० १-४-३२] आम् नाम् A.। पा० श्रद्धाणाम् A.B.।
५. हैम-एदापः [१-४-४२] इणइ सू० आकारान्तस्त्रीलिङ्गशब्दरहइं आमं० आकार ए A.।
ह्रस्वनदीश्रद्धाभ्यः सिर्लोपम् [२-१-७१ का०], संबुद्धौ च [२-१-३९ का०] एकार A.।
६. पा० श्रद्धामालादयः C.।
७. पा० धूलि-श्रेणिनिःश्रेणिवेणयः C.।
८. पा० भूमिपाल्याली-दिवि० C.।
९. पा० छविकृषिः A.B.।
१०. पा० शृणिरस्त्रिः A.B.।
११. पा० राटिर्धृति० A.B.।
१२. पा० दालिः पङ्क्ति च A.B.।
१३. पा० गतिधृति० C.।
१४. पा० धुटिस्त्रुटिः A.B.।
१५. पा० ऋद्धिवृद्धिः C.।
१६. पा० घृष्टिसङ्गतिः C.।
१७. इदुतोऽस्त्रेरीदूत् [सि० १-४-२१] ई A.। औकारः पूर्वम् [२-१-५१ का०] A.।
१८. जस्येदोत् [सि० १-४-२२] इकार एकार A.। इरेदुरोज्जसि [२-१-५५ का०] A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बुद्धिम्	बुद्धी	बुद्धीः
बुद्ध्या	बुद्धिभ्याम्	बुद्धिभिः
[1]बुद्ध्यै, बुद्धये	बुद्धिभ्याम्	बुद्धिभ्यः
बुद्ध्याः, बुद्धेः	बुद्धिभ्याम्	बुद्धिभ्यः
बुद्ध्याः, बुद्धेः	बुद्ध्योः	बुद्धीनाम्
बुद्ध्याम्, बुद्धौ[2]	बुद्ध्योः	बुद्धिषु
[3]सं० हे बुद्धे	हे बुद्धी	हे बुद्धयः

एवं शक्त्यादयोऽपि ।

अथ ईकारान्ताः ।

नदी नारी सखी नी[4]ली कद[5]ली लवली मही ।
[6]भषी प्लवी कुमारी च नलिनी बि[7]सिनी वनी ॥१॥
भामिनी कामिनी सौमी [8]मशी रीरी [9]पुरन्ध्र्यपि ।
वाणिनी मालिनी शूद्री हिमानी सरसी तथा ॥२॥
मातुलानी क्षत्रियाणी ब्राह्मणी सुन्दरी गौरी ।
उपाध्यायी [10]शालिपर्णी मृडानी पार्वती कनी ॥३॥
[11]कादम्बिनी शमी काली मघोनी योगिनी तथा ।
विदुषी पेचुषी योक्ष्मी ईदन्ताः कीर्तिताः स्त्रियाम् ॥४॥

[12]नदी	नद्यौ	नद्यः
नदीम्	नद्यौ	नदीः
नद्या	नदीभ्याम्	नदीभिः

१. स्त्रिया ङित्तां वा दै-दास्-दास्-दाम् [सि० १-४-२८] A.। ह्रस्वश्च ङवति [२-२-५ का०] नदीवद्भावात्, नद्या ऐ आस् आस् आम् [२-१-४५ का०] A.। ङवन्ति [यै यास् यास् याम् २-१-४२ का०] A.।

२. ङिरौ सपूर्वः [२-१-६० का०] A.।

३. संबुद्धौ च [२-१-५६ का०] A.।

४. पा० प्लवी A.B.।

५. पा० नली कदली लवली A.B.।

६. पा० मही भषी A.B.।

७. पा० बिशिनी A.B., बिशनी C.।

८. पा० मसी A.।

९. पा० पुरन्दरी A.B.।

१०. पा० शालपर्णी A.B.।

११. एषः श्लोको नास्ति C.।

१२. दीर्घङ्याब् [व्यञ्जनात् सेः, सि० १-४-४५] A.।
ईकारान्तात् सिः [२-१-४८ का०] सि लोपम् A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[1]नद्यै	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
नद्याः	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
नद्याः	नद्योः	नदीनाम्
नद्याम्	नद्योः	नदीषु
[2]सं०हे नदि	हे नद्यौ	हे नद्यः

एवं नारीमुख्याः ।

अथ उकारान्ताः ।

धेनुस्तनुरुडुःस्नायुः [3]सरयुर्दद्रुरित्यपि ।
[5]कर्णाम्बुः स्वम्बुरज्जू च उदन्ताः कथिताः स्त्रियाम् ।

धेनुः	[6]धेनू	[7]धेनवः
धेनुम्	धेनू	धेनूः
[8]धेन्वा	धेनुभ्याम्	धेनुभिः
[9]धेन्वै, धेनवे	धेनुभ्याम्	धेनुभ्यः
धेन्वाः, धेनोः	धेनुभ्याम्	धेनुभ्यः
धेन्वाः, धेनोः	[10]धेन्वोः	धेनूनाम्
धेन्वाम्, धेनौ	धेन्वोः	धेनुषु
सं०हे धेनो	हे धेनू	हे धेनवः

एवं तनुप्रभृतयः ।

---

१. नद्या ऐ आस् आस् आम् [२-१-४५ का०] A.।
२. ह्रस्वनदीश्रद्धाभ्यः सिर्लोपम् [२-१-७१ का०], संबुद्धौ ह्रस्वः [२-१-४६ का०] A.।
३. पा० सरसु० C.।
४. दर्दु० A.। ददु० B.।
५. कर्णाम्बुश्वम्बु० A.B.। कर्णाम्बुस्वम्बु० C.।
६. औकारः पूर्वम् [२-१-५१ का०] A.।
७. उ ओत् A.।
८. वमुवर्णः [१-२-९ का०] A.।
९. ह्रस्वश्च ङवति [२-२-५ का०] नदीवद्भावात्, नद्या ऐ आस् आस् आम् [२-१-४५ का०] ऐ आस् आस् आम् आदेशः A.।
१०. वमुवर्णः [१-२-९ का०] A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अथ ऊकारान्ताः ।

वधूर्दम्भूर्श्भूः[1] श्वस्रू-[2]रैलाबूर्दधिषूः कुहूः ।
कपिकच्छूः कसेरूश्च वामोरूः सरयूरपि ॥१॥
[3]कद्रूः कण्डूः करभोरूः कर्कन्धूश्च कमण्डलूः ।
संहितोरूः सहितोरूः सफोरूः कथिताः स्त्रियाम् ॥२॥

वधूः	वध्वौ	वध्वः
[4]वधूम्	वध्वौ	वधूः
वध्वा	वधूभ्याम्	वधूभिः
[5]वध्वै	वधूभ्याम्	वधूभ्यः
वध्वाः	वधूभ्याम्	वधूभ्यः
वध्वाः	वध्वोः	वधूनाम्
वध्वाम्	वध्वोः	वधूषु
सं०हे वधु	हे वध्वौ	हे वध्वः

एवं दम्भूप्रभृतयः ।

अथ ऋकारान्ताः ।

[6]माता पितृष्वसा याता दुहिता मातृष्वसा तथा ।
ननान्दा च स्वसा प्राज्ञैः शब्दाः प्रोक्ता ह्यमी ऋताः ॥१॥

[7]माता	[8]मातरौ	मातरः
मातरम्	मातरौ	[9]मातॄः

१. पा० शुमूः स्वसू० A.B.।
२. पा० ०दलाबूः दधिषूः कहूः A.B., ०रलाबूद० C.।
३. कण्डूः करभोरूः कर्कन्धूश्च कमण्डलूः ।
सहितोरूः संहितोरूः सिंहितोरूः सिफोरूः कथिता स्त्रियाम् ॥ A.B.।
कण्डू कण्डू करभोरू कर्कन्धू च कमण्डलू ।
संहितोरू सहितोरू शिफरू० C.।
४. समानादमोऽतः [सि० १-४-४६] अकारलोप A.।
५. नद्या ऐ आस् आस् आम् [२-१-४५ का०] ऐ, आस्, आस्, आम् आदेशः A.।
६. मातृपि० A.B.।
७. ऋदुशनस्-पुरुदंशो ऽनेहसश्च सेर्डाः [सि० १-४-८४] सि डा, डित्यन्त्यस्वरादे [सि० २-१-११४] A.।
८. अर्डौ च [सि० १-४-३९] अर् A.। ९. शसोऽता० [सि० १-४-४९] A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[1]मात्रा	मातृभ्याम्	मातृभिः
मात्रे	मातृभ्याम्	मातृभ्यः
[2]मातुः	मातृभ्याम्	मातृभ्यः
मातुः	मात्रोः	[3]मातृणाम्
[4]मातरि	मात्रोः	मातृषु
सं०हे मातः	हे मातरौ	हे मातरः

एवं यातृ-दुहितृ-ननान्दरः ।

स्वसा	[5]स्वसारौ	स्वसारः
स्वसारम्	स्वसारौ	स्वसॄः
[6]स्वस्रा	स्वसृभ्याम्	स्वसृभिः
स्वस्रे	स्वसृभ्याम्	स्वसृभ्यः
[7]स्वसुः	स्वसृभ्याम्	स्वसृभ्यः
स्वसुः	स्वस्रोः	स्वसृणाम्
स्वसरि	स्वस्रोः	स्वसृषु
सं०हे स्वसः	हे स्वसारौ	हे स्वसारः

एवं पितृष्वसृ-मातृष्वसृशब्दाः ।

अथ ओकारान्ताः

[8]द्यौः	द्यावौ	द्यावः
[9]द्याम्	द्यावौ	[10]द्याः

---

१. रमृवर्णः [१-२-१० का०] A.B.।

२. ऋतो डुर् [सि० १-४-३७] A.। ऋदन्तात् सपूर्वः [२-१-६३ का०] A.।

३. आम् नाम्, दीर्घो नाम्य [तिसृ-चतसृ-प्रः [सि० १-४-४७] A.।

४. अर्डौ [२-१-६६ का०] A.।

५. तृ-स्वसृ-नप्तृ-नेष्टृ-त्वष्टृ-क्षत्तृ-होतृ-[पोतृ-प्रशास्त्रो घुट्यार्, सि० १-४-३८] इणइ ऋतो आर् A.। स्वस्रादीनां च [२-१-६९ का०] इत्यार् आदेशे A.B.।
तृ-स्वसृ० इत्यार्-स्वसा, स्वसारौ, स्वसारः, स्वसारम्, स्वसारौ शेषं मातृवत् C.।

६. रमृवर्णः [१-२-१० का०] A.।   ७. ऋतो डुर् [सि० १-४-३७] A.।

८. द्यौ शब्दो गोशब्द-ओकारान्तोपलक्षणम् । तेन द्योशब्देऽपि गौरो घुटि [२-२-३३ का०], इत्यादिनि सूत्राणि प्रवर्तन्ते A.B.। अथ ओकारान्ताः शब्दाः गोशब्दवत्; प्रथमायाः सर्वाणि द्वितीयाया एकवचनस्य रूपाणि सन्ति C.।

९. आ अम्-शसोऽता [सि० १-४-७५] ईणइ आकार A.।   १०. पा० द्यावः B.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्यवा	द्योभ्याम्	द्योभिः
द्यवे	द्योभ्याम्	द्योभ्यः
द्योः	द्योभ्याम्	द्योभ्यः
द्योः	द्यवोः	द्यवाम्
द्यवि	द्यवोः	द्योषु
सं० हे द्यौः	हे द्यावौ	हे द्यावः

अथ औकारान्ताः ।

[1]नौः	नावौ	नावः
नावम्	नावौ	नावः
नावा	नौभ्याम्	नौभिः
नावे	नौभ्याम्	नौभ्यः
नावः	नौभ्याम्	नौभ्यः
नावः	नावोः	नावाम्
नावि	नावोः	नौषु
सं०हे नौः	हे नावौ	हे नावः

[2]एवं स्वरान्ताः स्त्रीलिङ्गाः शब्दाः समाप्ताः ।

★ ★ ★

[अथ नपुंसकाः स्वरान्ताः शब्दाः कथ्यन्ते ।]

वनाद्या वारिमुख्याश्च जत्वाद्याः [3]स्युर्नपुंसकाः ।
ह्रस्वान्ताः कथिताः शब्दा न दीर्घान्ता भवन्ति हि ॥१॥

अथ प्रथममकारान्ताः ।

वनं सौधं किरीटं च धान्यं कुण्डं घृतं तृणम् ।
ऋणं शृङ्गं बलं पद्मं सत्यं [4]षण्ढे प्रकीर्तिताः ॥१॥

---

१. प्रथमाया द्वितीयायाश्च सर्वाणि तथा तृतीयाया एकवचनस्य रूपाणि सन्ति, ग्लौवत् A.B.।
२. पा० एवं स्वरान्ताः स्त्रियाम् C.। ३. पा० किल A.B.।
४. पा० खंढे A.B., C. ष(षं)ढे , नपुंसके [इत्यर्थः] A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[१]वनम्	[२]वने	[३]वनानि
वनम्	वने	वनानि
[४]वनेन०		शेषं पुंलिङ्गे वृक्षवत् ।

एवं सौधादयः ।

अथ इकारान्ताः ।

[५]वार्यस्थिदधिस[६]क्थीनि सुपथिसु[७]सखी तथा ।
अक्षिप्रभृतयः शब्दा इति [८]षण्ढे निवेदिताः ॥१॥

वारि	[९]वारिणी	वारीणि
वारि	वारिणी	वारीणि
वारिणा	वारिभ्याम्	वारिभिः
वारिणे	वारिभ्याम्	वारिभ्यः
वारिणः	वारिभ्याम्	वारिभ्यः
वारिणः	वारिणोः	वारीणाम्
वारिणि	वारिणोः	वारिषु
[१०]सं० हे वारे,वारि	हे वारिणी	हे वारीणि

[११]एवं सुपथि-सुसखी ।

अस्थि	अस्थिनी	अस्थीनि
अस्थि	अस्थिनी	अस्थीनि
[१२]अस्थ्ना	अस्थिभ्याम्	अस्थिभिः

---

१. अकारादसंबुद्धौ मुश्च [२-२-७ का०] स्यम्लोपे मुरागम A.।

२. औरीम् [२-२-२९ का०] A.।

३. जस्शसोः शिः [२-२-१० का०] जस्स्थाने इ, धुट्स्वराद् घुटि नुः [२-२-११ का०], घुटि चाऽसंबुद्धौ [२-२-१७ का०] A.।

४. A.B. प्रतौ नास्ति । ५. पा० वर्य० C.।

६. पा० सक्तीनि A.B.। ७. पा० सुसुखी A.B.।

८. पा० खण्ढे A.B.।

९. औरीम् [२-२-९ का०] औ ई, नामिनः स्वरे [२-२-१२ का०] नुरागमः A.।

१०. नामिनो लुग्वा [सि० १-४-६१] । ११. पा० सुसखि-सुपथी C.।

१२. अस्थिदधिसक्थ्यमन्नतष्टादौ [२-२-१३ का०] इति अनादेशे A.B., अस्थिदधिसक्थ्यक्ष्णा० [२-२-१३ का०] अन्तस्य अन् A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अस्थ्ने	अस्थिभ्याम्	अस्थिभ्यः
अस्थ्नः	अस्थिभ्याम्	अस्थिभ्यः
अस्थ्नः	अस्थ्नोः	अस्थ्नाम्
अस्थ्नि, अस्थिनि	अस्थ्नोः	अस्थिषु
सं०हे अस्थि,अस्थे	हे अस्थिनी	हे अस्थीनि

एवं दध्यादयः त्रयः ।

अथ उकारान्ताः ।

जत्वम्बुमधुवस्तूनि [१]जानुमस्त्रुत्रपूणि च ।
अश्रुश्मश्रुकसेरूणि जतु[तु]म्बुरु षण्ढके(?) ॥१॥

जतु	[३]जतुनी	जतूनि
जतु	जतुनी	जतूनि
जतुना	जतुभ्याम्	जतुभिः
जतुने	जतुभ्याम्	जतुभ्यः
जतुनः	जतुभ्याम्	जतुभ्यः
जतुनः	जतुनोः	जतूनाम्
जतुनि	जतुनोः	जतुषु
सं०हे जतो,जतु	हे जतुनी	हे जतूनि

एवमम्बुप्रभृतयः । इति स्वरान्ताः शब्दा नपुंसकाः ।

★

अथ व्यञ्जनान्ताः प्रारभ्यन्ते ।

तत्र प्रथमं पुंलिङ्गाः ।

[४]चित्रलिखम्बुमुक् शब्द-प्राट् [५]भूभुक्सुर्गणौ तथा ।
मरुच्च बलिभिद् ज्ञान-भुद् [७]राजविदभौ तथा ॥१॥

विडुशनसौ मधुलिट् दामलिट् [८]काष्ठतट् तथा ।
व्यञ्जनान्ताः स्मृताः पुंसि बालव्युत्पत्तिहेतवे ॥२॥

---

१. पा० वावु A.B.। २. पा० स्मश्रु A.B.C.।
३. अनामृस्वरे नोऽन्तः [सि० १-४-६४] A.। ४. पा० चित्रलिड्गम्बुमुक् A.B.C.।
५. पा० भूभृक् A.B.। ६. पा० सगुणौ A.B.।
७. पा० राजविदुभौ C.। ८. पा० काष्टतट् A.B.C.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अथ खान्तः ।

[1]चित्रलिक्, चित्रलिग्	चित्रलिखौ	चित्रलिखः
चित्रलिखम्	चित्रलिखौ	चित्रलिखः
चित्रलिखा	चित्रलिग्भ्याम्	चित्रलिग्भिः
चित्रलिखे	चित्रलिग्भ्याम्	चित्रलिग्भ्यः
चित्रलिखः	चित्रलिग्भ्याम्	चित्रलिग्भ्यः
चित्रलिखः	चित्रलिखोः	चित्रलिखाम्
चित्रलिखि	चित्रलिखोः	चित्रलिक्षु
सं०हे चित्रलिक्,चित्रलिग्	हे चित्रलिखौ	हे चित्रलिखः

अथ चान्तः ।

अम्बुमुक्,अम्बुमुग्[2]	अम्बुमुचौ	अम्बुमुचः
अम्बुमुचम्	अम्बुमुचौ	अम्बुमुचः
अम्बुमुचा	अम्बुमुग्भ्याम्	अम्बुमुग्भिः
अम्बुमुचे	अम्बुमुग्भ्याम्	अम्बुमुग्भ्यः
अम्बुमुचः	अम्बुमुग्भ्याम्	अम्बुमुग्भ्यः
अम्बुमुचः	अम्बुमुचोः	अम्बुमुचाम्
अम्बुमुचि	अम्बुमुचोः	अम्बुमुक्षु
सं०हे अम्बुमुक्,अम्बुमुग्	हे अम्बुमुचौ	हे अम्बुमुचः

एवं पयोमुच् ।

क्रुञ्च्शब्दः ।

[3]क्रुङ्	क्रुञ्चौ	क्रुञ्चः

सप्तम्यां तु क्रुङ्क्षु, क्रुङ्सु

अथ छान्तः ।

[4]शब्दप्राड्, शब्दप्रात्	शब्दप्राछौ	शब्दप्राछः

१. अघोषे प्रथमोऽशिटः [सि० १-३-५०] ख् क् A.।

२. चजः कगम् [सि० २-१-८६] चकार क्, विरामे वा [सि० १-३-५१] A.। प्रथमायाः द्वितीयायाश्च सर्वाणि, तृतीयायाः एकद्विवचनयोस्तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य सन्ति C.।

३. युजञ्चक्रुञ्चो नो ङः [सि० २-१-७१] A.।

४. यज-सृज-मृज-राज-भ्राज-भ्रस्ज-व्रश्च-परिव्राजः शः षः [सि० २-१-८७] छ् ष्, । हशषछान्तेजादीनां डः [२-३-४६ का०] छ् ड्, वा विरामे [२-३-६२ का०] डस्य ट् A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शब्दप्राछम्	शब्दप्राछौ	शब्दप्राछः
शब्दप्राछा	शब्दप्राड्भ्याम्	शब्दप्राड्भिः
शब्दप्राछे	शब्दप्राड्भ्याम्	शब्दप्राड्भ्यः
शब्दप्राछः	शब्दप्राड्भ्याम्	शब्दप्राड्भ्यः
शब्दप्राछः	शब्दप्राछोः	शब्दप्राछाम्
शब्दप्राछि	शब्दप्राछोः	शब्दप्राड्सु
सं०हे शब्दप्राड्,शब्दप्राट्	हे शब्दप्राछौ	हे शब्दप्राछः

[1]एवं पथिप्राछ्प्रभृतयः ।

अथ जान्तः ।

[2]भूभुक्, भूभुग्	भूभुजौ	भूभुजः
भूभुजम्	भूभुजौ	भूभुजः
भूभुजा	भूभुग्भ्याम्	भूभुग्भिः
भूभुजे	भूभुग्भ्याम्	भूभुग्भ्यः
भूभुजः	भूभुग्भ्याम्	भूभुग्भ्यः
भूभुजः	भूभुजोः	भूभुजाम्
भूभुजि	भूभुजोः	भूभुक्षु
सं०हे भूभुग्,भूभुक्	हे भूभुजौ	हे भूभुजः

एवं हुतभुज्, बलिभुज्, वणिज्, भिषज्, परिव्राज्, देवेज्, रज्जुसृज्, कंसपरिमृज्, धानाभृज्ज्[3], [4]मूलवृश्च्, [5]बि(वि)भ्राज्, [6]सम्राज्प्रभृतयः ।

अत णान्तः ।

[7]सुगण्	सुगणौ	सुगणः
सुगणम्	सुगणौ	सुगणः

१. पा० एवं पथिप्राछः A.B.।

२. प्रथमायाः द्वितीयायाश्च सर्वाणि, तृतीयायाः एकद्विवचनयोस्तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति । C.।

३. पा० धानाभृज् A.B. धानाभृट् C.। ४. पा० मूलवृज् A.B. मूलवृट् C.।

५.६. एतौ द्वौ शब्दो न स्तः A.B.।

७. प्रथमायाः सर्वाणि, द्वितीयायाः एकवचनयोः, तृतीयायाः द्विवचनस्य तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति C.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सुगणा	सुगण्भ्याम्	सुगण्भिः
सुगणे	सुगण्भ्याम्	सुगण्भ्यः
सुगणः	सुगण्भ्याम्	सुगण्भ्यः
सुगणः	सुगणोः	सुगणाम्
सुगणि	सुगणोः	[1]सुगण्सु
सं०हे सुगण्	हे सुगणौ	हे सुगणः

एवमन्येऽपि णान्ताः ।

अथ तान्तः ।

मरुत्, मरुद्[2]	मरुतौ	मरुतः
मरुतम्	मरुतौ	मरुतः
मरुता	मरुद्भ्याम्	मरुदिभः
मरुते	मरुद्भ्याम्	मरुद्भ्यः
मरुतः	मरुद्भ्याम्	मरुद्भ्यः
मरुतः	मरुतोः	मरुताम्
मरुति	मरुतोः	३मरुत्सु
सं० हे मरुत्, मरद्	हे मरुतौ	हे मरुतः

एवं गरुत्, हरित्, अग्निचित्, विपश्चित्, [4]सामसुत्प्रभृतयः ।

अथ दान्तः ।

[5]बलिभित्, बलिभिद्	बलिभिदौ	बलिभिदः
बलिभिदम्	बलिभिदौ	बलिभिदः
बलिभिदा	बलिभिद्भ्याम्	बलिभिद्भिः
बलिभिदे	बलिभिद्भ्याम्	बलिभिद्भ्यः
बलिभिदः	बलिभिद्भ्याम्	बलिभिद्भ्यः

---

१. पा० सुगण्ट्सु, ङ्णोः कटावन्तौ शिटि नवा [सि० १-३-१७] C.।

२. धुटां तृतीयः [२-३-६० का०] तस्य द, वा विरामे [२-३-६२ का०] द् त् A.। प्रथमायाः द्वितीयायाश्च सर्वाणि, तृतीयायाः एकद्विवचनयोस्तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति C. ।

३. मरुत्सु, मरुथ्सु, शिट्याद्यस्य द्वितीयो वा [सि० १-३-५९] C. ।

४. पा० सोमसुत् A.B. ।

५. प्रथमायाः सर्वाणि, द्वितीयायाः एकवचनस्य, तृतीयायाः द्विवचनस्य तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति C. ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बलिभिदः	बलिभिदोः	बलिभिदाम्
बलिभिदि	बलिभिदोः	बलिभित्सु
सं० हे बलिभित्,बलिभिद्	हे बलिभिदौ	हे बलिभिदः

एवं विविषद्, द्युसद्, सभासद्, सुहृद्, सर्वविद्, वेदविद्, ज्ञानवित्प्रभृतयः ।

अथ धान्तः ।

[1]ज्ञानभुत्, ज्ञानभुद्	ज्ञानबुधौ	ज्ञानबुधः
ज्ञानबुधम्	ज्ञानबुधौ	ज्ञानबुधः
ज्ञानबुधा	ज्ञानभुद्भ्याम्	ज्ञानभुद्भिः
ज्ञानबुधे	ज्ञानभुद्भ्याम्	ज्ञानभुद्भ्यः
ज्ञानबुधः	ज्ञानभुद्भ्याम्	ज्ञानभुद्भ्यः
ज्ञानबुधः	ज्ञानबुधोः	ज्ञानबुधाम्
ज्ञानबुधि	ज्ञानबुधोः	ज्ञानभुत्सु
सं०हे ज्ञानभुत्,ज्ञानभुद्	हे ज्ञानबुधौ	हे ज्ञानबुधः

[2]एवं-

[3]विक्रुत्, विक्रुद्	विक्रुधौ	विक्रुधः
विक्रुधम्	विक्रुधौ	विक्रुधः
विक्रुधा	विक्रुद्भ्याम्	विक्रुद्भिः
विक्रुधे	विक्रुद्भ्याम्	विक्रुद्भ्यः
विक्रुधः	विक्रुद्भ्याम्	विक्रुद्भ्यः
विक्रुधः	विक्रुधोः	विक्रुधाम्
विक्रुधि	विक्रुधोः	विक्रुत्सु
सं०हे विक्रुत्, विक्रुद्	हे विक्रुधौ	हे विक्रुधः

---

१. ईणइं सूत्रिइं गडदबादेश्चतुर्थान्तस्यैकस्वरस्याऽऽदेश्चतुर्थः [स्ध्वोश्च प्रत्यये सि० २-१-७७] बकार भ् A.। हचतुर्थान्तस्य धातोस्तृतीयादेरादि [चतुर्थत्वमकृतवत् २-३-५० का०] A.। प्रथमायाः द्वितीयायाश्च सर्वाणि तृतीयायाः एकद्विवचनयोस्तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति C.।

२. पा० तथाऽपि A.B.।

३. धुटां तृतीयः [२-३-६० का०] ईणइं सूत्रिइं ध् द्, वा विरामे [२-३-६२ का०] द् त् A.। प्रथमायाः सर्वाणि तथा द्वितीयायाः एकवचनस्य रूपाणि सन्ति C.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

एवं क्रुध्, मर्माविध्, [१]मृगाविध्, [२]श्वाविध्प्रभृतयः ।

अथ नान्तः ।

[३]राजा	राजानौ	राजानः
राजानम्	राजानौ	[४]राज्ञः
राज्ञा	[५]राजभ्याम्	राजभिः
राज्ञे	राजभ्याम्	राजभ्यः
राज्ञः	राजभ्याम्	राजभ्यः
राज्ञः	राज्ञोः	राज्ञाम्
[६]राज्ञि, राजनि	राज्ञोः	राजसु
[७]सं०हे राजन्	हे राजानौ	हे राजानः

एवं तक्षन्, उक्षन्, [८]प्रतिदिवन्, प्रथिमन्, [९]मदिमन्, [१०]तुशिमन्, [११]भूशिमन्, अणिमन्, महिमन्, लघिमन्, गरिमन्, [१२]क्रशिमन् [१३]प्रशमिन् प्रभृतयः ।

तथा–

श्वा[१४]	श्वानौ	श्वानः
श्वानम्	श्वानौ	[१५]शुनः
शुना	श्वभ्याम्	श्वभिः
शुने	श्वभ्याम्	श्वभ्यः
शुनः	श्वभ्याम्	श्वभ्यः

१. पा० मृगविध् C.। २. A.B. प्रतौ नास्ति ।

३. नि दीर्घः [सि० १-४-८५] ईणइं सूत्रिइं दीर्घ A.। घुटि चासंबुद्धौ [२-२-१७ का०] दीर्घ A.।

४. अवमसंयोगादनोऽलोपोऽलुप्तवच्च पूर्वविधौ [२-२-५३ का०] A.।

५. नसंयोगान्तावलुप्तवच्च पूर्वविधौ [२-३-५८ का०] A.।

६. ईड्योर्वा [२-२-५४ का०] A.। ७. न संबुद्धौ [२-३-५७ का०] A.।

८. पा० प्रतिदीवन् A.B.। ९. पा० मृदिमन् A.B.।

१०-११. C. प्रतौ नास्ति । १२-१३. A.B. प्रतौ नास्ति ।

१४. घुटि चाऽसंबुद्धौ [२-२-१७ का०] दीर्घ A. ।

१५. श्वयुवमघोना च [२-२-४७ का०] एह शब्दइं ईणए वकारनइं उकार हुइं A.। श्वन्-युवन् मघोनो डी-स्याद्यघुट्स्वरे व उः [सि० २-१-१०६] C.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शुनः	शुनोः	शुनाम्
शुनि	शुनोः	श्वसु
सं०हे श्वन्	हे श्वानौ	हे श्वानः

शुनीशब्दो नदीवत् ।

युवन्शब्दः श्वन्वत् । स्त्रियां तु 'यूनस्तिः' इति 'ति' प्रत्यये युवतिर्बुद्धिवत् ।[1]

[2]मघवन्शब्दः श्वन्वत् । पक्षे सौ च मघवान् मघवा वा [२-२-२३ का०] इति मघवन्त्-आदेशे कृते-

[3]मघवान्	मघवन्तौ	मघवन्तः
मघवन्तम्	मघवन्तौ	मघवतः
मघवता	मघवद्भ्याम्	मघवदिभः
मघवते	मघवद्भ्याम्	मघवद्भ्यः
मघवतः	मघवद्भ्याम्	मघवद्भ्यः
मघवतः	मघवतोः	मघवताम्
मघवति	मघवतोः	मघवत्सु
सं० हे मघवन्	हे मघवन्तौ	हे मघवन्तः
[4]मघवा	मघवानौ	मघवानः
मघवानम्	मघवानौ	मघोनः
मघोना	मघवभ्याम्	मघवभिः
मघोने	मघवभ्याम्	मघवभ्यः
मघोनः	मघवभ्याम्	मघवभ्यः
मघोनः	मघोनोः	मघोनाम्
मघोनि	मघोनोः	मघवत्सु

१. पा० स्त्रियां यूनस्तिः प्रत्यये युवति बुद्धिवत् A.B.।

२. C. प्रतौ 'मघवन्.... कृते' एषः पाठो नास्ति ।

३. अभ्वादेरत्वसः सौ [सि० १-४-९०] A. । अन्त्वसन्तस्य चाधातोः सौ [२-२-२० का०] सौ दीर्घ A । प्रथमायाः द्वितीयायाश्च सर्वाणि, तृतीयायाः एक द्विवचनयोस्तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति C.।

४. A.B. प्रतौ एतानि सर्वाणि रूपाणि न सन्ति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सं०हे मघवन्	हे मघवानौ	हे मघवान:

एवं भवन्त्-भगवन्त्-[1]महन्त्-अघवन्त्-गोमन्त्[2]-विद्युत्वन्त्-लक्ष्मीवन्त्-[3]अर्थवन्त् शब्दा मघवन्त्वत्[4] ।

स्त्रियां तु मघोनी मघवती । सर्वेऽपि सम्भवत[5] ईप्रत्ययान्ता नदीवत् ।

तथा-

[7]दण्डी	दण्डिनौ	दण्डिन:
दण्डिनम्	दण्डिनौ	दण्डिन:
दण्डिना	दण्डिभ्याम्	दण्डिभि:
दण्डिने	दण्डिभ्याम्	दण्डिभ्य:
दण्डिन:	दण्डिभ्याम्	दण्डिभ्य:
दण्डिन:	दण्डिनो:	दण्डिनाम्
दण्डिनि	दण्डिनो:	दण्डिषु
सं० हे दण्डिन्	हे दण्डिनौ	हे दण्डिन:

एवं मायिन्-मायाविन्-मनस्विन्-मनीषिन्-[8]गुणिन्-[9]वचस्विन्शब्दा [10]दण्डिन्वत् ।

तथा-

[11]वृत्रहा	वृत्रहणौ	वृत्रहण:
वृत्रहणम्	वृत्रहणौ	[12]वृत्रघ्न:
वृत्रघ्ना	वृत्रहभ्याम्	वृत्रहभि:
वृत्रघ्ने	वृत्रहभ्याम्	वृत्रहभ्य:

१.२.४ C. प्रतौ नास्ति ।   ३. A.B. प्रतौ नास्ति ।

५. श्वन्-युवन्-मघोनो ङी-स्याद्यधुट्स्वरे वउः [सि० २-१-१०६] A.।

६. C. प्रतौ नास्ति ।

७. इन्-हन्-पूषाऽर्यम्णः शिस्योः [सि० १-४-८७] दीर्घ A.।

८.९. A.B. प्रतौ नास्ति ।   १०. C. प्रतौ नास्ति ।

११. इन्हन् [पूषार्यम्णां शौ च २-२-२१ का०] A.B.। इन्-हन्-पूषाऽर्यम्णः शिस्योः [सि० १-४-८७] अनेन C., C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयाया एव रूपाणि सन्ति ।

१२. अनोऽस्य [सि० २-१-१०८] अकार लोप, हनो ह्नो घ्न् [सि० २-१-११२] हन्स्थाने घ्न A. । अवमसंयोगाद [नोऽलोपोऽलुप्तवच्च पूर्वविधौ २-२-५३ का०] इति अकार लोपे 'हनेर्हैर्धिरुपधालोपे [२-२-३२ का०] A. ।

Jain Education International   For Private & Personal Use Only   www.jainelibrary.org

वृत्रघ्नः	वृत्रहभ्याम्	वृत्रहभ्यः
वृत्रघ्नः	वृत्रघ्नोः	वृत्रघ्नाम्
वृत्रघ्नि	वृत्रघ्नोः	वृत्रहसु
सं०हे वृत्रहन्	हे वृत्रहणौ	हे वृत्रहणः

एवं [1]भ्रूहन्-मित्रहन्-रिपुहन्-भ्रूणहन्[2]-ब्रह्म[3]हन्प्रभृतयः ।

अहि वहि प्लहि गतौ, प्लिह प्लिहात् प्लीहा प्लिहेरिन्दीर्घश्च अन् दीर्घत्वे प्लीहन् निष्पन्नं पश्चात् हनेर्हेष्वकारो भवति ।

प्लीहा	प्लीहानौ	प्लीहानः
प्लीहानम्	प्लीहानौ	प्लीह्नः
प्लीह्ना	[4]प्लीहभ्याम्० इत्यादि ।	

तथा-

[5]पूषा	पूषणौ	पूषणः
पूषणम्	पूषणौ	[6]पूष्णः
पूष्णा	पूषभ्याम्	पूषभिः
पूष्णे	पूषभ्याम्	पूषभ्यः
पूष्णः	पूषभ्याम्	पूषभ्यः
पूष्णः	पूष्णोः	पूष्णाम्
पूष्णि, [7]पूषणि	पूष्णोः	पूषसु
सं०हे पूषन्	हे पूषणौ	हे पूषणः

एवमर्यमन्-[8]सूर्यमन् ।

धु[9]टां प्राग्नोन्त् आदेशे-

[10]अर्वा	[11]अर्वन्तौ	अर्वन्तः

१. C. प्रतौ नास्ति । २-३. A.B. प्रतौ नास्ति ।

४. एतद् रूपं नास्ति C.।

५. इनहन्पूषार्यम्णां शौ च [२-२-२१ का०] दीर्घ A.B., इन्-हन्-पूषार्यम्णः [सि० १-४-८७] एतेन C.। ६. अनोऽस्य [सि० २-१-१०८] अकार लोप A.।

७. पा० पूषनि A.B.। ८-९. C. प्रतौ एषः पाठो नास्ति ।

१०. अभ्वादेरत्वसः सौ [सि० १-४-९०] ईणइ सूत्रिइ दीर्घ A.। C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाश्च सर्वाणि, तृतीयायाः एकद्विवचनयोस्तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति, तत्र अर्वत्सु, अर्वथ्सु-शिट्याद्यस्य द्वितीयो वा [सि० १-३-५९] ।

११. अर्वन्नर्वन्तिरसावनञ् [२-३-२२ का०] A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अर्वन्तम्	अर्वन्तौ	अर्वतः
अर्वता	अर्वद्भ्याम्	अर्वद्भिः
अर्वते	अर्वद्भ्याम्	अर्वद्भ्यः
अर्वतः	अर्वद्भ्याम्	अर्वद्भ्यः
अर्वतः	अर्वतोः	अर्वताम्
अर्वति	अर्वतोः	अर्वत्सु
सं०हे अर्वन्	हे अर्वन्तौ	हे अर्वन्तः

अथ भान्तः ।

[१]विधप्, विधब्	विदभौ	विदभः
विदभम्	विदभौ	विदभः
विदभा	विधब्भ्याम्	विधब्भिः
विदभे	विधब्भ्याम्	विधब्भ्यः
विदभः	विधब्भ्याम्	विधब्भ्यः
विदभः	विदभोः	विदभाम्
विदभि	विदभोः	विधप्सु
सं०हे विधप्,विधब्	हे विदभौ	हे विदभः

एवं गर्दभप्रभृतयः ।

अथ मान्तः ।

[२]प्रशान्	[३]प्रशामौ	प्रशामः
प्रशामम्	प्रशामौ	प्रशामः
प्रशामा	प्रशान्भ्याम्	प्रशान्भिः
प्रशामे	प्रशान्भ्याम्	प्रशान्भ्यः
प्रशामः	प्रशान्भ्याम्	प्रशान्भ्यः

---

१. गडदबादे [श्चतुर्थान्तस्यैकस्वरस्याऽऽदेश्चतुर्थः स्ध्वोश्च प्रत्यये सि० २-१-७७] ईणइं सूत्रिइं द् ध्, धुटस्तृतीयः [सि० २-१-७६] भ् ब्, विरामे वा [सि० १-३-५१] ब् प् A.। गडदबादेश्चतुर्थान्त० C.।

२. मो नो म्वोश्च [सि० २-१-६७] मकार नकार A.। मो नो म्वोश्च [सि० २-१-६७] C., C प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाः तृतीयायाश्च सर्वाणि, चतुर्थ्याः एक द्विवचनयोस्तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

३. स्वरे धातुरन् इति मा वत्त्वम् A.B.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रशामः	प्रशामोः	प्रशामाम्
प्रशामि	प्रशामोः	प्रशान्सु
सं०हे प्रशान्	हे प्रशामौ	हे प्रशामः

अथ शान्तः ।

[1]विट्, विड्	विशौ	विशः
विशम्	विशौ	विशः
विशा	विड्भ्याम्	विड्भिः
विशे	विड्भ्याम्	विड्भ्यः
विशः	विड्भ्याम्	विड्भ्यः
विशः	विशोः	विशाम्
विशि	विशोः	[2]विट्सु
सं०हे विट्, विड्	हे विशौ	हे विशः

एवं शब्दप्राश्-[3]पथिप्राश् ।

[4]अथ षान्तः ।

द्विट्, द्विड् द्विषौ० द्विड्भ्याम्० विट्वत् ।

अथ सान्तः ।

[5]उशना	उशनसौ	उशनसः
उशनसम्	उशनसौ	उशनसः
उशनसा	उशनोभ्याम्	उशनोभिः
उशनसे	उशनोभ्याम्	उशनोभ्यः

---

१. यज-सृज-मृज-राज-भ्राज-भ्रस्ज-व्रश्च [परिव्राजः शः षः, सि० २-१-८७] अनेन श् ष्, धुटस्तृतीयः [सि० २-१-७६] षकार ड्, वि [रामे वा सि० १-३-५१] ड् ट् A.। हशषछान्तेजादीनां डः [२-३-४६ का०] डकार, A.। C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाश्च सर्वाणि, तृतीयायाः एकद्विवचनयोस्तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

२. विड्सु, विड्त्सु, ड्नः सः त्सोऽश्चः [सि० १-३-१८] C.।

३. C. प्रतौ नास्ति ।

४. 'अथ षान्तः द्विषः' इत्येव पाठोऽस्ति A.B.।

५. ऋदुशनस्-पुरुदंशोऽनेहसश्च सेर्डाः [सि० १-४-८४] A.। उशनः पुरुदंशोऽनेहसां सावनन्तः [२-२-२२ का०] अन्तस्याऽन् A.। C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाश्च सर्वाणि, तृतीयायाः एकद्विवचनयोस्तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

उशनसः	उशनोभ्याम्	उशनोभ्यः
उशनसः	उशनसोः	उशनसाम्
उशनसि	उशनसोः	उशनस्सु
[१]सं० हे उशनः,उशनन्,उशन	हे उशनसौ	हे उशनसः

[२]एवं पुरुदंशस् ।

सं०हे पुरुदंशः	हे पुरुदंशसौ	हे पुरुदंशसः

एवमनेहस् ।

[३]प्रचेतस्शब्दे तु सौ परे-

प्रचेताः	प्रचेतसौ	प्रचेतसः
प्रचेतसम्	प्रचेतसौ	प्रचेतसः

प्रचेतसा० शेषं पूर्ववत् ।

एवं चन्द्रमस्-सु[४]श्रोतस्-विष्टरश्रवस्-[५]उच्चैःश्रवस्-कृत्तिवासस्-[६]जग्मिवस् ।

[७]जग्मिवान्	जग्मिवांसौ	जग्मिवांसः
जग्मिवांसम्	जग्मिवांसौ	[८]जग्मुषः
जग्मुषा	[९]जग्मिवद्भ्याम्	जग्मिवद्भिः
जग्मुषे०	जग्मिवद्भ्याम्	जग्मिवद्भ्यः
जग्मुष०	जग्मिवद्भ्याम्	जग्मिवद्भ्यः
जग्मुषः	जग्मुषोः	जग्मुषाम्

---

१. संबोधने वोशनसो नश्चामन्त्र्ये सौ [सि० १-४-८०] इति सूत्रेण विकल्पेन सकारलोपे कृते च रूपत्रयम् A.B.। उशनः पुरुदंशोऽनेहसां सावनन्तः [२-२-२२ का०] तत्राऽनिर्दिष्टमिति न्यायात् त्रीणि रूपाणि भवन्ति A. ।

२. C. प्रतौ एतानि रूपाणि न सन्ति ।

३. पा० प्रचेतस् शब्दे तु सौ प्रचेताः शेषं पूर्ववत् C.।

४. पा० शुश्रो० C. । ५. C. प्रतौ नास्ति । ६. A.B. प्रतौ नास्ति ।

७. A.B. प्रतौ विद्वस्शब्दस्य रूपाणां पश्चाद् जग्मिवस्शब्दस्य रूपाणि सन्ति । ऋदुदितः [सि० १-४-७०] नोऽन्त, न्स्महतोः [सि० १-४-८६] दीर्घत्वम्, ततः C.।

८. क्वसुष् मतौ च [सि० २-१-१०५] उत्वम् A., अघुट्स्वरादौ सेट्कस्याऽपि वन्सेर्वशब्दस्योत्वम् [२-२-४६ का०] A.। क्वसुष् मतौ च [सि० २-१-१०५] इत्यनेन C.।

९. धुटस्तृतीयः [सि. २-१-७६] सस्य दत्वे C. ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

जग्मुषि	जग्मुषोः	जग्मिवत्सु
सं०हे जग्मिवन्	हे जग्मिवांसौ	हे जग्मिवांसः

[१]विकल्पेनेट्-

जगन्वान्	जगन्वांसौ	जगन्वांसः
जगन्वांसम्	जगन्वांसौ	जगमुषः
जगमुषा	जगमुद्भ्याम्	जगमुद्भिः
जगमुषे	जगमुद्भ्याम्०	
सं०हे जगन्वन्	हे जगन्वांसौ	हे जगन्वांसः

एवं तस्थिवन्स् ।

विद्वान्	विद्वांसौ	विद्वांसः
विद्वांसम्	विद्वांसौ	[२]विदुषः
विदुषा	[३]विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भिः
विदुषे	विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भ्यः
विदुषः	विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भ्यः
विदुषः	विदुषोः	विदुषाम्
विदुषि	विदुषोः	विद्वत्सु
सं० हे विद्वन्	हे विद्वांसौ	हे विद्वांसः

एव पेचिवन्स् ।

स्त्रियां तु [४]जग्मुषी-[५]जगमुषी, विदुषी पेचुषी नदीवत् ।

अथ हान्तः ।

[७]मधुलिट्, मधुलिड्	मधुलिहौ	मधुलिहः
मधुलिहम्	मधुलिहौ	मधुलिहः
मधुलिहा	मधुलिड्भ्याम्	मधुलिड्भिः

---

१. A.B. प्रतौ एतानि रूपाणि न सन्ति ।

२. अधुट्स्वरादौ सेट्कस्याऽपि वन्सेर्वशब्दस्योत्वम् [२-२-४६ का०], अनुषङ्गश्चा [क्रुञ्चेत् २-२-३९ का०] अनेन न लोप A.।

३. विरामव्यञ्जनादिष्वनडुन्नहिवन्सीनां च [२-३-४४ का०] A.।

४.५. A.B..प्रतौ नास्ति । ६. C. प्रतौ नास्ति ।

७. हो धुट्-पदान्ते [सि० २-१-८२] हकार ढकार, धुटस्तृतीयः [सि० २-१-७६] ढकार डकार, विरामे वा [सि० १-३-५१] डकार टकार A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मधुलिहे	मधुलिड्भ्याम्	मधुलिड्भ्यः
मधुलिहः	मधुलिड्भ्याम्	मधुलिड्भ्यः
मधुलिहः	मधुलिहोः	मधुलिहाम्
मधुलिहि	मधुलिहोः	मधुलिट्सु
सं०हे मधुलिट्,मधुलिड्	हे मधुलिहौ	हे मधुलिहः

एवं दामलिह् ।

तथा–

[1]अनड्वान्	अनड्वाहौ	अनड्वाहः
अनड्वाहम्	अनड्वाहौ	[2]अनडुहः
अनडुहा	[3]अनडुद्भ्याम्	अनडुद्भिः
अनडुहे	अनडुद्भ्याम्	अनडुद्भ्यः
अनडुहः	अनडुद्भ्याम्	अनडुद्भ्यः
अनडुहः	अनडुहोः	अनडुहाम्
अनडुहि	अनडुहोः	अनडुत्सु
[4]सं०हे अनड्वन्	हे अनड्वाहौ	हे अनड्वाहः

स्त्रियां त्वनडुही अनड्वाही नदीवत् ।

तथा–

[5]प्रष्ठवाट्, प्रष्ठवाड्	प्रष्ठवाहौ	प्रष्ठवाहः
प्रष्ठवाहम्	प्रष्ठवाहौ	[6]प्रष्ठौहः
प्रष्ठौहा	प्रष्ठवाड्भ्याम्	प्रष्ठवाड्भिः
प्रष्ठौहे	प्रष्ठवाड्भ्याम्	प्रष्ठवाड्भ्यः

१. वाः शेषे [सि० १-४-८२] ईणइं सूत्रिइं अनडुह्शब्दतणा उकार रहइं वा हुइ, धुटां प्राग् नोऽन्त 'अनडुहः सौ' [सि० १-४-७२] ईणइं सूत्रिइं नकारागम, दीर्घ-ङ्याब्-व्यञ्जनात् सेः [सि० १-४-४५] सि लोप, पदस्य [सि० २-१-८९] ह लोप A. ।

२. अनडुहश्च [२-२-४२ का०] A.।

३. विरामव्यञ्जनादिष्वनडुन्नहिवन्सीनां च [२-३-४४ का०] A.।
स्रंस्-ध्वंस्-क्वस्सनडुहो दः [सि० २-१-६८] C.।

४. संबुद्धावुभयोर्ह्रस्वः [२-२-४४ का०] A.।

५. पा० प्रष्टवाह् A.B. पृष्ट्वाह् C. । ६. वाहेर्वाशब्दस्यौ कातन्त्रे [२-२-४८] A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रष्ठौहः	प्रष्ठवाड्भ्याम्	प्रष्ठवाड्भ्यः
प्रष्ठौहः	प्रष्ठौहोः	प्रष्ठौहाम्
प्रष्ठौहि	प्रष्ठौहोः	प्रष्ठवाट्सु
सं०हे प्रष्ठवाट्,प्रष्ठवाड्	हे प्रष्ठवाहौ	हे प्रष्ठवाहः

[1]स्त्रियां तु प्रष्ठौही नदीवत् ।

तथा-

[2]गोधुक्, गोधुग्	गोदुहौ	गोदुहः
गोदुहम्	गोदुहौ	गोदुहः
गोदुहा	गोधुग्भ्याम्	गोधुग्भिः
गोदुहे	गोधुग्भ्याम्	गोधुग्भ्यः
गोदुहः	गोधुग्भ्याम्	गोधुग्भ्यः
गोदुहः	गोदुहोः	गोदुहाम्
गोदुहि	गोदुहोः	गोधुक्षु
सं०हे गोधुक्, गोधुग्	हे गोदुहौ	हे गोदुहः

[3]स्त्रियां तु गोदुही नदीवत् ।

अथ क्षान्तः ।

[4]काष्ठतट्, काष्ठतड्	काष्ठतक्षौ	काष्ठतक्षः
काष्ठतक्षम्	काष्ठतक्षौ	काष्ठतक्षः
काष्ठतक्षा	काष्ठतड्भ्याम्	काष्ठतड्भिः
काष्ठतक्षे	काष्ठतड्भ्याम्	काष्ठतड्भ्यः
काष्ठतक्षः	काष्ठतड्भ्याम्	काष्ठतड्भ्यः

---

१. पा० स्त्रियां तु नदीवत् A.B. ।

२. हच [तुर्थान्तस्य धातोस्तृतीयाद्वेरादिरादिचतुर्थत्वमकृतवत् २-३-५० का०] द् ध्, दाहेर्हस्य गः [२-३-४७ का०] हकार गकार A.।

३. पा० एवं स्त्रियां तु A.B.।

४. संयोगस्यादौ स्कोर्लुक् [सि० २-१-८८] क् लोप A., संयोगादेर्घुटः [२-३-५५ का०] A.। संयोगस्यादौ स्कोर्लुक् [सि० २-१-८८] B.C.। C. प्रतौ प्रथमायाः सर्वाणि, द्वितीयायाः एकवचनस्य, तृतीयायाः द्वि-बहुवचनयोः, चतुर्थ्याः एकवचनस्य तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

काष्ठतक्षः	काष्ठतक्षोः	काष्ठतक्षाम्
काष्ठतक्षि	काष्ठतक्षोः	काष्ठतट्सु
सं० हे काष्ठतट्, काष्ठतड्	हे काष्ठतक्षौ	हे काष्ठतक्षः

[1]एवं साधुतक्ष्- गोरक्ष्

इति व्यञ्जनान्ताः पुंलिङ्गाः समासाः ।

★

[2]स्त्रीत्वे-

[3]त्वच्वाचौ [4]स्रुच्स्रजौ स्फिग्[5] च योषिच्च तडिद्विद्युतौ ।
सम्पदापत्प्रतिपच्च दृषच्छरच्च संविदः ॥१॥
सत्संसदौ परिषत् [6]क्षुध्-समिधौ पापसीमानौ ।
आपः ककुप्त्रिष्टुभौ[7] च गीर्धूः [8]पूर्द्वार्दिव्दिग्दृशः ॥२॥
रुट् [9]वृट् प्रावृष्[10]विप्रुषौ [11]वाऽऽशीः सजूः सुमनास्[12]तथा ।
[13]उपानहप्रमुखाः प्राज्ञैर्व्यञ्जनान्ताः स्मृताः स्त्रियाम् ॥३॥

[14]अथ व्यञ्जनान्ताः स्त्रीलिङ्गाः आरभ्यन्ते ।

तत्र प्रथमं चान्तः ।

[15]त्वक्, त्वग्	त्वचौ	त्वचः
त्वचम्	त्वचौ	त्वचः
त्वचा	त्वग्भ्याम्	त्वग्भिः
त्वचे	त्वग्भ्याम्	त्वग्भ्यः
त्वचः	त्वग्भ्याम्	त्वग्भ्यः
त्वचः	त्वचोः	त्वचाम्

---

१. C. प्रतौ एषः पाठो नास्ति ।
२. A.B. प्रतौ नास्ति ।
३. पा० त्वग्वाचौ A.B.C.।
४. पा० स्कच्स्रजौ A.B., स्रुचस्तुचौ C.।
५. पा० स्पक् A., स्पक् B.।
६. पा० क्षुत्स० A.B.।
७. पा० ०त्रिषूभौ C.।
८. पा० पूर्वाद्वार्दिव्० C.।
९. पा० तृट् C.।
१०. पा० प्रावृट्वि० C.।
११. पा० चाऽऽशीः C.।
१२. पा० सुमनस्तथा C.।
१३. पा० उपानहमुखा C.।
१४. पा० एतेषु चान्ताः स्त्रीलिङ्गाः शब्दाः प्रारभ्यन्ते C.।
१५. चवर्गदृगादीनां च [२-३-४८ का०] A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

त्वचि	त्वचोः	त्वक्षु
सं०हे त्वक्, त्वग्	हे त्वचौ	हे त्वचः

एवं वाच्-स्रुच्मुख्याः ।

अथ जान्तः ।

[1]स्रक्, स्रग्	स्रजौ	स्रजः
स्रजम्	स्रजौ	स्रजः
स्रजा	स्रग्भ्याम्	स्रग्भिः
स्रजे	स्रग्भ्याम्	स्रग्भ्यः
स्रजः	स्रग्भ्याम्	स्रग्भ्यः
स्रजः	स्रजोः	स्रजाम्
स्रजि	स्रजोः	स्रक्षु
सं० हे स्रक्, स्रग्	हे स्रजौ	हे स्रजः

एवं स्फिर्[2]ज्प्रभृतयः ।

अथ तान्तः ।

[3]योषित्, योषिद्	योषितौ	योषितः
योषितम्	योषितौ	योषितः
योषिता	योषिद्भ्याम्	योषिद्भिः
योषिते	योषिद्भ्याम्	योषिद्भ्यः
योषितः	योषिद्भ्याम्	योषिद्भ्यः
योषितः	योषितोः	योषिताम्
योषिति	योषितोः	योषित्सु
सं०हे योषित्,योषिद्	हे योषितौ	हे योषितः

एवं तडित्-विद्युत्-हरित्-सरित्प्रभृतयः ।

---

१. चवर्गदृगादीनां च [२-३-४८ का०] A.।

२. पा० स्पज्मुख्याः A.B.।

३. C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाश्च सर्वाणि, तृतीयायाः एकद्विवचनसोस्तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अथ दान्तः ।

[1]सम्पत्, सम्पद्	सम्पदौ	सम्पदः
सम्पदम्	सम्पदौ	सम्पदः
सम्पदा	सम्पद्भ्याम्	सम्पद्भिः
सम्पदे	सम्पद्भ्याम्	सम्पद्भ्यः
सम्पदः	सम्पद्भ्याम्	सम्पद्भ्यः
सम्पदः	सम्पदोः	सम्पदाम्
सम्पदि	सम्पदोः	सम्पत्सु
सं०हे सम्पत्, सम्पद्	हे सम्पदौ	हे सम्पदः

एवमापद्–[2]प्रतिपद्–दृषद्–शरद्–संविद्–सद्–परिषद्–विपद्[3]–[4]संसद्प्रभृतयः ।

अथ धान्तः ।

[5]क्षुत्, क्षुद्	क्षुधौ	क्षुधः
क्षुधम्	क्षुधौ	क्षुधः
क्षुधा	क्षुद्भ्याम्	क्षुद्भिः
क्षुधे	क्षुद्भ्याम्	क्षुद्भ्यः
क्षुधः	क्षुद्भ्याम्	क्षुद्भ्यः
क्षुधः	क्षुधोः	क्षुधाम्
क्षुधि	क्षुधोः	क्षुत्सु
सं०हे क्षुत्,क्षुद्	हे क्षुधौ	हे क्षुधः

एवं क्रुध्–समिद्प्रभृतयः ।

अथ नान्तः ।

पामा	पामानौ	पामानः
पामानम्	पामानौ	पाम्नः

---

१. C. प्रतौ प्रथमायाः सर्वाणि, द्वितीयायाः द्विवचनस्य तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

२. C. प्रतौ नास्ति ।　　　　३.४. A.B. प्रतौ नास्ति ।

५. अघोषे प्रथम [२-३-६१ का०] A.। C. प्रतौ प्रथमायाः सर्वाणि, द्वितीयायाः एकवचनस्य, तृतीयायाः एकद्विवचनयोस्तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

Jain Education International　　For Private & Personal Use Only　　www.jainelibrary.org

पाम्ना	पामभ्याम्	पामभिः
पाम्ने	पामभ्याम्	पामभ्यः
पाम्नः	पामभ्याम्	पामभ्यः
पाम्नः	पाम्नोः	पामसु
[1]पाम्नि, पामनि	पाम्नोः	पामसु
सं०हे पामन्	हे पामानौ	हे पामानः

एवं सीमन् । विकल्पेन पामा-सीमा श्रद्धावत् ।

अथ पान्तः ।

[2]आपः [3]अपः [4]अद्भिः अद्भ्यः अद्भ्यः अपाम् अप्सु सं०हे आपः ।

अथ भान्तः ।

[5]ककुप्, ककुब्	ककुभौ	ककुभः
ककुभम्	ककुभौ	ककुभः
ककुभा	ककुब्भ्याम्	ककुब्भिः
ककुभे	ककुब्भ्याम्	ककुब्भ्यः
ककुभः	ककुब्भ्याम्	ककुब्भ्यः
ककुभः	ककुभोः	ककुभाम्
ककुभि	ककुभोः	ककुप्सु
सं०हे ककुप्, ककुब्	हे ककुभौ	हे ककुभः

[6]एवं त्रिष्टुभ्-विधभृप्रभृतयः ।

अथ रान्तः ।

[7]गीः	गिरौ	गिरः

१. ईड्योर्वा [२-२-५४ का०] A.। C. प्रतौ पाम्नि इत्येकमेव रूपमस्ति ।

२. अपश्च [२-२-१३ का०] दीर्घ A.। C. प्रतौ अपृशब्दस्य रूपाणि न सन्ति ।

३. B. प्रतौ एतद् रूपं नास्ति A.। ४. अपां भे दः [२-३-४३ का०] A.।

५. हचतुर्थान्तस्य धातो[स्तृतीयादेरादिचतुर्थत्वमकृतवत् [२-३-५० का०], वा विरामे [२-३-६२ का०] बकार पकार A.। C. प्रतौ प्रथमायाः तृतीयायाश्च एकद्विवचनयोः, चतुर्थ्याः एकवचनस्य तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

६. पा० एवं विधभृप्रभृतयः A.B., एवं त्रिष्टुप्मुखाः C.।

७. इरुरोरीसूरौ [२-३-५२ का०] पदान्ते गिरइ गीरइ A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

गिरम्	गिरौ	गिरः
गिरा	गीर्भ्याम्	गीर्भिः
गिरे	गीर्भ्याम्	गीर्भ्यः
गिरः	गीर्भ्याम्	गीर्भ्यः
गिरः	गिरोः	गिराम्
गिरि	गिरोः	गीर्षु
सं०हे गीः	हे गिरौ	हे गिरः

एवं धुर्-पुर्-द्वार्प्रभृतयः ।

अथ वान्तः ।

[1]द्यौः	दिवौ	दिवः
[2]दिवम्	दिवौ	दिवः
दिवा	[3]द्युभ्याम्	द्युभिः
दिवे	द्युभ्याम्	द्युभ्यः
दिवः	द्युभ्याम्	द्युभ्यः
दिवः	दिवोः	दिवाम्
दिवि	दिवोः	द्युषु
सं०हे द्यौः	हे दिवौ	हे दिवः

एतमतिदिव् ।

अथ शान्तः ।

[4]दिक्, दिग्	दिशौ	दिशः
दिशम्	दिशौ	दिशः
दिशा	[5]दिग्भ्याम्	दिग्भिः

१. औ सौ [२-२-२६ का०] वकार औकार A.। C. प्रतौ प्रथमायाः सर्वाणि द्वितीयायाः एकवचनस्य, तृतीयायाः द्विवचनस्य, तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

२. वाम्या [२-२-२७ का०] वकार आ A.।

३. दिव उद् व्यञ्जने [२-२-२५ का०] वकार उकार A.।

४. चवर्ग [दृगादीनां च २-३-४८ का०], अघोषे प्रथमः [२-३-६१ का०] A.। C. प्रतौ प्रथमायाः सर्वाणि, तृतीयायाः एकद्विवचनयोस्तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

५. चवर्गदृगादीनां च [२-३-४८ का०] शकार गकार् A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

दिशे	दिग्भ्याम्	दिग्भ्यः
दिशः	दिग्भ्याम्	दिग्भ्यः
दिशः	दिशोः	दिशाम्
दिशि	दिशोः	दिक्षु
सं०हे दिक्, दिग्	हे दिशौ	हे दिशः

एवं दृश्प्रभृतयः ।

अथ षान्तः ।

[1]रुट्, रुड्	रुषौ	रुषः
रुषम्	रुषौ	रुषः
रुषा	रुड्भ्याम्	रुड्भिः
रुषे	रुड्भ्याम्	रुड्भ्यः
रुषः	रुड्भ्याम्	रुड्भ्यः
रुषः	रुषोः	रुषाम्
रुषि	रुषोः	रुट्सु
सं० हे रुट्, रुड्	हे रुषौ	हे रुषः

एवं [2]भृष्-तृर्ष्[3]-प्रौवृष्-विप्रुष्प्रभृतयः ।

तथा-

[5]आशीः	आशिषौ	आशिषः
आशिषम्	आशिषौ	आशिषः
आशिषा	आशीर्भ्याम्	आशीर्भिः
आशिषे	आशीर्भ्याम्	आशीर्भ्यः
आशिषः	आशीर्भ्याम्	आशीर्भ्यः
आशिषः	आशिषोः	आशिषाम्
आशिषि	आशिषोः	आशिषाम्
सं०हे आशीः	हे आशिषौ	हे आशिषः

एवं सजुष् ।

१. हशषछान्तेजादीनां डः [२-३-४६ का०] A.

२. C. प्रतौ नास्ति । ३-४. B. प्रतौ नास्ति ।

५. सजुषाशिषो रः [२-३-५१ का०] इरुरोरीरुरौ [२-३-५२ का०] A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अथ सान्तः ।

[१]सुमनाः	सुमनसौ	सुमनसः
सुमनसम्	सुमनसौ	सुमनसः
सुमनसा	सुमनोभ्याम्	सुमनोभिः
सुमनसे	सुमनोभ्याम्	सुमनोभ्यः
सुमनसः	सुमनोभ्याम्	सुमनोभ्यः
सुमनसः	सुमनसोः	सुमनसाम्
सुमनसि	सुमनसोः	सुमनस्सु
सं०हे सुमनः	हे सुमनसौ	हे सुमनसः

एवमन्येऽपि ।

अथ हान्तः ।

[२]उपानत्, उपानद्	उपानहौ	उपानहः
उपानहम्	उपानहौ	उपानहः
उपानहा	उपानद्भ्याम्	उपानद्भिः
उपानहे	उपानद्भ्याम्	उपानद्भ्यः
उपानहः	उपानद्भ्याम्	उपानद्भ्यः
उपानहः	उपानहोः	उपानहाम्
उपानहि	उपानहोः	उपानत्सु
सं०हे उपानत्, उपानद्	हे उपानहौ	हे उपानहः

एवं व्यञ्जनान्ताः स्त्रीलिङ्गा समाप्ताः ।

★

अथ नपुंसकव्यञ्जनान्ता आरभ्यन्ते ।

जगदुदश्वित्पृषैती[३] जन्म कर्म च [४]चर्म्म च ।
[५]वर्म शर्मपर्वणी च सामदाम्नी च भस्म च ॥१॥

---

१. पा० सुमनः A.B. । C. प्रतौ प्रथमायाः सर्वाणि, द्वितीयायाः एकवचनस्य तृतीयायाः द्विबहुवचनयोः, चतुर्थ्याः एकवचनस्य तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

२. विरामव्यञ्जनादिष्वनडुन्नहिवन्सीनां च [२-३-४४ का०] A.।

३. पा० ०पृषतौ A.B., ०पृषतो C.। ४. पा० वर्म्म C.। ५. पा० चर्म C.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अहःस्वपी मनः सर्प्पि-र्यशोऽरुश्च[१] [२]वयः पयः ।
चेतो [३]बर्हिर्धनु[४]र्ज्योति-रायुर्वपू[५] रजो यजुः[६] ॥२॥

तत्र प्रथमं तान्तः ।

[७]जगत्, जगद्	जगती	जगन्ति
जगत्, जगद्	जगती	जगन्ति
जगता	जगद्भ्याम्	जगद्भिः
जगते	जगद्भ्याम्	जगद्भ्यः
जगतः	जगद्भ्याम्	जगद्भ्यः
जगतः	जगतोः	जगताम्
जगति	जगतोः	जगत्सु
सं०हे जगत्, जगद्	हे जगती	हे जगन्ति

एवमुदश्वित्-पृषत् प्रमुखाः[८] ।

अथ नान्तः ।

[९]जन्म	जन्मनी	जन्मानि
जन्म	जन्मनी	जन्मानि
जन्मना	जन्मभ्याम्	जन्मभिः
जन्मने	जन्मभ्याम्	जन्मभ्यः
जन्मनः	जन्मभ्याम्	जन्मभ्यः
जन्मनः	जन्मनोः	जन्मनाम्
जन्मनि	जन्मनोः	जन्मसु
सं०हे जन्म[१०], जन्मन्	हे जन्मनी	हे जन्मानि

---

१. पा० यशोऽरुच्च C.।
२. पा० पयो वयः C.।
३. पा० बहिधनु० A.B.।
४. पा० जोति० A.B.।
५. पा० वपु A.B.C.।
६. पा० यजु A.B., युजः C.।
७. नपुंसकात् स्यमोर्लोपो [न च तदुक्तम् २-२-६ का०] सिलोप, धुटां तृतीयः [२-३-६० का०] तकार दकार A.।
८. पा० एवं तन्-पृषत्प्रभृतयः A.B.।
९. नपुंसकात् स्यमोर्लोपो [न च तदुक्तम् २-२-६ का०] A.।
१०. क्लीबे वा [सि० २-१-९३] न लोप C.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[1]एवं कर्म्मन्-चर्म्मन्-वर्म्मन्-शर्म्मन्-पर्व्वन्-भस्मन्प्रभृतयः ।

तथा-

[2]साम	[3]साम्नी, सामनी	सामानि
साम	साम्नी, सामनी	सामानि
साम्ना	सामभ्याम्	सामभिः
साम्ने	सामभ्याम्	सामभ्यः
साम्नः	सामभ्याम्	सामभ्यः
साम्नः	साम्नोः	साम्नाम्
साम्नि, सामनि	साम्नोः	सामसु
सं०हे साम, सामन्	हे साम्नी, सामनी	हे सामानि

एवं दामन्-लोमन्-रोमन्प्रभृतयः ।

तथा-

[4]अहः	अह्नी, अहनी	अहानि
अहः	अह्नी, अहनी	अहानि
अह्ना	अहोभ्याम्	अहोभिः
अह्ने	अहोभ्याम्	अहोभ्यः
अह्नः	अहोभ्याम्	अहोभ्यः
अह्नः	अह्नोः	अह्नाम्
अह्नि, अहनि	अह्नोः	अह(हः?)सु
सं० हे अहः	हे अह्नी, अहनी	हे अहानि

---

१. एवं कर्मन्प्रभृतयः C.।

२. C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाश्च सर्वाणि, तृतीयायाः एकद्विवचनयोस्तथा सप्तम्याः सर्वाणि रूपाणि सन्ति ।

३. ईङ्योर्वा [२-२-५४ का०] अ लोप A.।

४. C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाः तृतीयायाश्च सर्वाणि, चतुर्थ्याः एकवचनस्य तथा सप्तम्याः सर्वाणि रूपाणि सन्ति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अथ पान्तः ।

स्वप्, स्वब्[१]	स्वपी	[२]स्वाम्पि, [३]स्वम्पि
स्वप्, स्वब्	स्वपी	स्वाम्पि, स्वम्पि
स्वपा	स्वब्भ्याम्	स्वब्भिः
स्वपे	स्वब्भ्याम्	स्वब्भ्यः
स्वपः	स्वब्भ्याम्	स्वब्भ्यः
स्वपः	स्वपोः	स्वपाम्
स्वपि	स्वपोः	स्वप्सु
सं०हे स्वप्, स्वब्	हे स्वपी	हे स्वाम्पि, स्वम्पि

अथ सान्तः ।

[४]मनः	मनसी	मनांसि
मनः	मनसी	मनांसि
मनसा	मनोभ्याम्	मनोभिः
मनसे	मनोभ्याम्	मनोभ्यः
मनसः	मनोभ्याम्	मनोभ्यः
मनसः	मनसोः	मनसाम्
मनसि	मनसोः	मनस्सु
सं०हे मनः	हे मनसी	हे मनांसि

एवं यशस्-चेतस्-पयस्-रजस्-प्रेयँस्प्रभृतयः ।

तथा-

सर्प्पिः	सर्प्पिषी	सर्प्पीँषि
सर्प्पिः	सर्प्पिषी	सर्प्पीँषि
सर्प्पिषा	सर्प्पिर्भ्याम्	सर्प्पिर्भिः

---

१. वा विरामे [२-३-६२ का०] पकार बकार A.। C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाः तृतीयायाश्च सर्वाणि, चतुर्थ्याः एकद्विवचनयोस्तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

२. नि वा [सि० १-४-८९] C. ।

३. A.B. प्रतौ एतद् रूपं नास्ति ।

४. C प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाश्च सर्वाणि, तृतीयायाः एकद्विवचनयोस्तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

५. A.B. प्रतौ नास्ति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सर्प्पिषे	सर्प्पिर्भ्याम्	सर्प्पिर्भ्यः
सर्प्पिषः	सर्प्पिर्भ्याम्	सर्प्पिर्भ्यः
सर्प्पिषः	सर्प्पिषोः	सर्प्पिषाम्
सर्प्पिषि:	सर्प्पिषोः	सर्प्पिष्षु
सं०हे सर्प्पिः	हे सर्प्पिषी	हे सर्प्पींषि

एवमरुस्-बर्हिस्-धनुस्-ज्योतिस्-आयुस्-वपुस्-[१]यशस्-[२]यजुस् प्रभृतयः ।
एवं व्यञ्जनान्ता नपुंसकाः समाप्ताः ।

★

अथ विशेषशब्दाः प्रारभ्यन्ते ।

दन्तः	दन्तौ	दन्ताः
दन्तम्	दन्तौ	[३]दतः, दन्तान्
दता, दन्तेन	[४]दद्भ्याम्, [५]दन्ताभ्याम्	दद्भिः, दन्तैः
दते, दन्ताय	दद्भ्याम्, दन्ताभ्याम्	दद्भ्यः, दन्तेभ्यः
दतः, दन्तात्	दद्भ्याम्, दन्ताभ्याम्	दद्भ्यः, दन्तेभ्यः
दतः, दन्तस्य	दतोः, दन्तयोः	दताम्, दन्तानाम्
दति, दन्ते	दतोः, दन्तयोः	द[६]थ्सु, द[७]त्सु, दन्तेषु
सं०हे दन्त	हे दन्तौ	हे दन्ताः

---

१. A.B. प्रतौ नास्ति । २. C. प्रतौ नास्ति ।

३. दन्तपादनासिकाहृदयासृग्यूषोदकदोर्यकृच्छकृतां वा शसादिकविभक्तिनिमित्तभूतिइं दन्त दत् आदेश हुइ, पाद पद्, नासिका नस्, हृद्, असन्, यूषन्, उदन्, दोषन्, यकन्, शकन् वा स्यात् A.। दन्त, पाद, नासिका, हृदय, असृज्, यूष, उदक, दोष्, यकृत्, शकृत् [इत्येतेषां] क्रमेण दत्, पद्, नस्, हृद्, असन्, यूषन्, उदन्, दोषन्, यकन्, शकन् आदेशाः भवन्ति B.। दन्तपादनासिकाहृदयासृग्यूषोदकदोर्यकृ [च्छकृतो दत्-पन्नस्-हृदसन्-यूषन्नुदन्-दोषन्-यकन् शकन् वा सि० २-१-१०१] इत्यनेन शसादौ दन्तादीनां यथासङ्ख्यं दत् इत्यादयो वा स्युः C.।

४. धुटां तृतीयः [२-३-६० का०] तकार दकार A.।

५. अकारो दीर्घं घोषवति [२-१-१४ का०] A.।

६. शिट्याद्यस्य द्वितीयो वा [सि० १-३-५९] त थ । वर्ग्रादिशषशेषद्वितीयो वा त थ [?] । A. । शिट् प्रथमद्वितीयस्य तकार थकार हैम B.। शिट्याद्यस्य द्वितीयो वा [सि० १-३-५९] C.। ७. A.B.C. प्रतौ नास्ति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[१]पादः	पादौ	पादाः
पादम्	पादौ	पदः, पादान्
पादा, पादेन	पाद्भ्याम्, पादाभ्याम्	पद्भिः, पादैः
पदे, पादाय	पद्भ्याम्, पादाभ्याम्	पद्भ्यः, पादेभ्यः
पदः, पादात्	पद्भ्याम्, पादाभ्याम्	पद्भ्यः, पादेभ्यः
पदः, पादस्य	पदोः, पादयोः	पदाम्, पादानाम्
पदि, पादे	पदोः, पादयोः	पथ्सु, [२]पत्सु, पादेषु
सं० हे पाद	हे पादौ	हे पादः

[३]नासिका	नासिके	नासिकाः
नासिकाम्	नासिके	नसः, नासिकाः
नसा, नासिकया	[४]नोभ्याम्,नासिकाभ्याम्	[५]नोभिः,नासिकाभिः
नसे, नासिकायै	[६]नोभ्याम्,नासिकाभ्याम्	[७]नोभ्यः,नासिकाभ्यः
नसः,नासिकायाः	[८]नोभ्याम्,नासिकाभ्याम्	[९]नोभ्यः,नासिकाभ्यः
नसः, नासिकायाः	नसोः, नासिकयोः	नसाम्,नासिकानाम्
नसि, नासिकायाम्	नसोः, नासिकयोः	[१०]नथ्सु,नत्सु,नासिकासु
सं० हे नासिके	हे नासिके	हे नासिकाः

[११]हृदयम्	हृदये	हृदयानि
हृदयम्	हृदये	[१२]हृन्दि, हृदयानि

१. पादः देववत्, पादान् पदः, पादेन पदा, पादाभ्यां पद्भ्याम् इत्येतान्येव रूपाणि सन्ति C.।

२. A.B. प्रतौ नास्ति ।

३. C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाः तृतीयायाश्च सर्वाणि, चतुर्थ्याः एकवचनस्य तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

४-५-६. A.B. प्रतौ नास्ति । तत्र नद्भ्याम् इति रूपमस्ति । लवर्णतवर्ग्रलसादन्त्यात् इति - यात् स० दकार [?] A.।

७-८-९. A.B. प्रतौ नास्ति । तत्र नद्भिः, नद्भ्यः, नद्भ्यः इति रूपाणि सन्ति ।

१०. नथ्सु, नस्सु, नासिकासु A.B., नासिकासु, नस्सु C.।

११. प्रथमायाः द्वितीयायाश्च सर्वाणि, तृतीयायाः एकद्विवचनयोस्तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति प्रतौ C.।

१२. दन्तपाद० [सि० २-१-१०१] इत्यादिना C. ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हृदा, हृदयेन	हृद्भ्याम्, हृदयाभ्याम्	हृद्भिः, हृदयैः
हृदे, हृदयाय	हृद्भ्याम्, हृदयाभ्याम्	हृद्भ्यः, हृदयेभ्यः
हृदः, हृदयात्	हृद्भ्याम्, हृदयाभ्याम्	हृद्भ्यः, हृदयेभ्यः
हृदः, हृदयस्य	हृदोः, हृदययोः	हृदाम्, हृदयानाम्
हृदि, हृदये	हृदोः, हृदययोः	[१]हृथ्सु, हृत्सु, हृदयेषु
सं० हे हृदय	हे हृदये	हे हृदयानि
[२]असृक्, असृग्	असृजी	असृंजि
असृक्, असृग्	असृजी	असानि, असृंजि
[३]अस्ना, असृजा	असभ्याम्, असृग्भ्याम्	असभिः, असृग्भिः
अस्ने, असृजे	असभ्याम्, असृग्भ्याम्	असभ्यः, असृग्भ्यः
अस्नः, असृजः	असभ्याम्, असृग्भ्याम्	असभ्यः, असृग्भ्यः
अस्नः, असृजः	अस्नोः, असृजोः	अस्नाम्, असृजाम्
अस्नि, [४]असनि, असृजि	अस्नोः, असृजोः	[५]अससु, असृक्षु
सं०हे असृक्, असृग्	हे असृजी	हे असृंजि
[६]यूषः	यूषौ	यूषाः
यूषम्	यूषौ	[७]यूष्णः, यूषान्
यूष्णा, यूषेण	यूषभ्याम्, यूषाभ्याम्	यूषभिः, यूषैः
यूष्णे, यूषाय	यूषभ्याम्, यूषाभ्याम्	यूषभ्यः, यूषेभ्यः
यूष्णः, यूषात्	यूषभ्याम्, यूषाभ्याम्	यूषभ्यः, यूषेभ्यः
यूष्णः, यूषस्य	यूष्णोः, यूषयोः	यूष्णाम्, यूषाणाम्

१. वर्ग्रादिशषशेषद्वितीयो वा त थ [?] A.।

२. चवर्गदृगादीनां च [२-३-४८ का०] A.। C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाः तृतीयायाश्च सर्वाणि, चतुर्थ्याः एकवचनस्य तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

३. अवमसंयोगादनोऽलोपो [ऽलुप्तवच्च पूर्वविधौ २-२-५३ का०] A.।

४. B. प्रतौ नास्ति ।

५. अस्सु A.B.।

६. C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाश्च सर्वाणि, तृतीयायाः एकद्विवचनयोस्तथा सप्तम्याः सर्वाणि रूपाणि सन्ति ।

७. अवमसंयोगादनोऽलोपो [ऽलुप्तवच्च पूर्वविधौ २-२-५३ का०] A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

यूष्णि, यूषणि, यूषे	यूष्णोः, यूषयोः	यूषसु, यूषेसु
सं० हे यूष	हे यूषौ	हे यूषाः
[1]उदकम्	उदके	उदकानि
उदकम्	उदके	उदानि, उदकानि
[2]उद्ना, उदकेन	[3]उदभ्याम्, उदकाभ्याम्	उदभिः, उदकैः
उद्ने, उदकाय	उदभ्याम्, उदकाभ्याम्	उदभ्यः, उदकेभ्यः
उद्नः, उदकात्	उदभ्याम्, उदकाभ्याम्	उदभ्यः, उदकेभ्यः
उद्नः, उदकस्य	उद्नोः, उदकयोः	उद्नाम्, उदकानाम्
उदिन्, उदनि, उदके	उद्नोः, उदकयोः	उदसु, उदकेषु
सं०हे उदक	हे उदके	हे उदकानि
[4]दोः	दोषौ	दोषः
दोषम्	दोषौ	दोष्णः, दोषः
दोष्णा, दोषा	[5]दोर्भ्याम्, दोषभ्याम्	दोर्भिः, दोषभिः
दोष्णे, दोषे	दोर्भ्याम्, दोषभ्याम्	दोर्भ्यः, दोषभ्यः
दोष्णः, दोषः	दोष्णोः, दोषोः	दोष्णाम्, दोषाम्
दोष्णि, दोषणि,दोषि	दोष्णोः, दोषोः	[6]दोष्षु, [7]दोःषु, दोषसु
सं०हे दोः	हे दोषौ	हे दोषः

नपुंसके-

दोः	[8]दोषी	दोंषि
दोः	[9]दोषी	दोंषि, दोषाणि

शेषं पुंलिङ्गवत् ।

१. C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाः तृतीयायाश्च सर्वाणि, चतुर्थ्याः एकवचनस्य तथा सप्तम्याः सर्वाणि रूपाणि सन्ति ।

२. अवमसंयोगा [दनोऽलोपोऽलुप्तवच्च पूर्वविधौ २-२-५३ का०] अकार लोप A.।

३. लिङ्गान्तनकारस्य [२-३-५६ का०] नकार लोप A.।

४. C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाः तृतीयायाश्च सर्वाणि, चतुर्थ्याः एकवचनस्य तथा सप्तम्याः सर्वाणि रूपाणि सन्ति ।

५. इसुसुदोषां घोषवति रः [२-३-५९ का०] सकार रेफ A.।

६. पा० दोस्सु A.B.C.। ७. A.B.C. प्रतौ नास्ति । ८-९. पा० दोषणी C.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[1]यकृत्, यकृद्	यकृती	यकृन्ति
यकृत्, यकृद्	यकृती	यकानि, यकृन्ति
यक्ना, यकृता	यकभ्याम्, यकृद्भ्याम्	यकभिः, यकृद्भिः
यक्ने, यकृते	यकभ्याम्, यकृद्भ्याम्	यकभ्यः, यकृद्भ्यः
यक्नः, यकृतः	यकभ्याम्, यकृद्भ्याम्	यकभ्यः, यकृद्भ्यः
यक्नः, यकृतः	यक्नो, यकृतोः	यक्नाम्, यकृताम्
यक्नि,यकनि,यकृति	यक्नोः, यकृतोः	यकसु, [2]यकृत्सु
सं०हे यकृत्, यकृद्	हे यकृती	हे यकृन्ति
[3]शकृत्, शकृद्	शकृती	शकृन्ति
शकृत्, शकृद्	शकृती	शकानि, शकृन्ति
शक्ना, शकृता	शकभ्याम्, शकृद्भ्याम्	शकभिः, शकृद्भिः
शक्ने, शकृते	शकभ्याम्, शकृद्भ्याम्	शकभ्यः, शकृद्भ्यः
शक्नः, शकृतः	शकभ्याम्, शकृद्भ्याम्	शकभ्यः, शकृद्भ्यः
शक्नः, शकृतः	शक्नोः, शकृतोः	शक्नाम्, शकृताम्
शक्नि,शकनि,शकृति	शक्नोः, शकृतोः	शकसु, शकृत्सु
सं०हे शकृत्,शकृद	हे शकृती	हे शकृन्ति
[4]मासः	मासौ	मासाः
मासम्	मासौ	[5]मासः, मासान्
मासा, मासेन	माद्भ्याम्, मासाभ्याम्	मादि्भः, मासैः
मासे, मासाय	माद्भ्याम्, मासाभ्याम्	माद्भ्यः, मासेभ्यः

१. C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाः तृतीयायाश्च सर्वाणि, चतुर्थ्याः एकवचनस्य तथा सप्तम्याः सर्वाणि रूपाणि सन्ति ।

२. पा० यकृक्षु A.।

३. C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाश्च सर्वाणि, तृतीयाया एकद्विवचनयोस्य तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

४. C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाः तृतीयायाश्च सर्वाणि, चतुर्थ्याः एकवचनस्य तथा सप्तम्याः बहुवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

५. मासनिशासनस्य शसादौ लुग्वा [सि० २-१-१००] मास् निस्(श्) आसन् आदेशा । मासनिशासनस्य शसादौ लुग्वा [सि० २-१-१००] C.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मासः, मासात्	माद्भ्याम्, मासाभ्याम्	माद्भ्यः, मासेभ्यः
मासः, मासस्य	मासोः, मासयोः	मासाम्, मासानाम्
मसि, मासे	मासोः, मासयोः	माथ्सु, [1]माससु, मासेषु
सं० हे मास	हे मासौ	हे मासाः
[2]निशा	निशे	निशाः
निशाम्	निशे	निशः, निशाः
निशा, निशया	[3]निज्भ्याम्, निशाभ्याम्	निज्भिः, निशाभिः
निशे, निशायै	निज्भ्याम्, निशाभ्याम्	निज्भ्यः, निशाभ्यः
निशः, निशायाः	निज्भ्याम्, निशाभ्याम्	निज्भ्यः, निशाभ्यः
निशः, निशायाः	निशोः, निशयोः	निशाम्, निशानाम्
निशि, निशायाम्	निशोः, निशयोः	निच्शु, [4]निच्छु, निशासु
सं० हे निशे	हे निशे	हे निशाः
[5]आसनम्	आसने	आसनानि
आसनम्	आसने	आसानि, आसनानि
[6]आस्ना, आसनेन	आसभ्याम्, [7]आसनाभ्याम्	आसभिः, आसनैः
आस्ने, आसनाय	आसभ्याम्, आसनाभ्याम्	आसभ्यः, आसनेभ्यः

१. मास्सु, मासेषु द्वे रूपे स्तः C.।

२. C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाः तृतीयायाश्च सर्वाणि, चतुर्थ्याः एकवचनस्य तथा सप्तम्याः सर्वाणि रूपाणि सन्ति ।

३. 'इवर्णचवर्गयशास्तालव्या' इति वचनात् स्थानतरतमत्वे धुटां तृतीयः [२-३-६० का०] इत्यनेन शस्य जो भवति A. । (?)

४. व्याकरणसूत्रं सस्य शषौ [सि० १-३-६१] सकारस्य स्थाने शः, चवर्गटवर्गाभ्यां योगे यथासङ्ख्यं सकारस्य शकारषकारौ आदेशौ भवति (तः) । इवर्णचवर्गाः सस्थाने तरतम अघोषे प्रथमः [२-३-६१ का०] अनेन जकार चकार कृत्वा वर्गप्रथमा इत्यादिना शकारस्य छकारि A. । (?)

५. C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाः तृतीयायाश्च सर्वाणि, चतुर्थ्याः एकवचनस्य तथा सप्तम्याः सर्वाणि रूपाणि सन्ति A.।

६. अवमसंयोगा [दनोऽलोपोऽलुप्तवच्च पूर्वविधौ २-२-५३ का०] अकार लोप, स्वरादेशः पर निमित्तकः प्रतिस्थानि वदति A.।

७. लिङ्गान्तनकारस्य [२-३-५६ का०] नकारलोपाभावे A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

आस्नः, आसनात्	आसभ्याम्, आसनाभ्याम्	आसभ्यः, आसनेभ्यः
आस्नः, आसनस्य	आस्नोः, आसनयोः	आस्नाम्, आसनानाम्
आस्नि,आसनि,आसने	आस्नोः, आसनयोः	[1]आससु, आसनेषु
सं० हे आसन	आसने	हे आसनानि

[2]सखा	[3]सखायौ	सखायः
सखायम्	सखायौ	सखीन्
सख्या	सखिभ्याम्	सखिभिः
सख्ये	सखिभ्याम्	सखिभ्यः
सख्युः	सखिभ्याम्	सखिभ्यः
सख्युः	सख्योः	सखीनाम्
सख्यौ	सख्योः	सखिषु
सं० हे सखे	हे सखायौ	हे सखायः

एवम्–

[4]पतिः	पती	पतयः
पतिम्	पती	पतीन्
पत्या	पतिभ्याम्	पतिभिः
पत्ये	पतिभ्याम्	पतिभ्यः
पत्युः	पतिभ्याम्	पतिभ्यः
पत्युः	पत्योः	पतीनाम्
[5]पत्यौ	पत्योः	पतिषु
सं० हे पते	हे पती	हे पतयः

तथा–

पन्थाः	[6]पन्थानौ	पन्थानः

१. पा० आस्सु A.B.।
२. सख्युश्च अन्तो अन् A. । A.B. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाश्च रूपाणि सन्ति ।
३. घुटि त्वै [२-२-२४ का०] A.।
४. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाश्च सर्वाणि तथा तृतीयायाः एकवचनस्य रूपाणि सन्ति ।
५. सखिपत्योर्ङिः [२-१-६१ का०] A.।
६. अनन्तो घुटि [२-२-३६ का०] अन्ते अन् घुटि चासौ A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पन्थानम्	पन्थानौ	[१]पथः
पथा	पथिभ्याम्	[२]पथिभिः
पथे	पथिभ्याम्	पथिभ्यः
पथः	पथिभ्याम्	पथिभ्यः
पथः	पथोः	पथाम्
पथि	पथोः	पथिषु
सं० हे पन्थाः[३]	हे पन्थानौ	हे पन्थानः

एवं [४]मथिन्-ऋभुक्षिन् ।

पुमान्	पुमांसौ	पुमांसः
पुमांसम्	पुमांसौ	पुंसः
पुंसा	पुंभ्याम्	पुंभिः
पुंसे	पुंभ्याम्	पुंभ्यः
पुंसः	पुंभ्याम्	पुंभ्यः
पुंसः	पुंसोः	पुंसाम्
पुंसि	पुंसोः	पुंसु
सं० हे पुमान्	हे पुमांसौ	हे पुमांसः

तथा-

भूः	भुवौ	भुवः
भुवम्	भुवौ	भुवः
भुवा	भूभ्याम्	भूभिः
भुवे	भूभ्याम्	भूभ्यः
भुवः	भूभ्याम्	भूभ्यः
भुवः	भुवोः	भुवाम्
भुवि	भुवोः	भूषु

---

१. अघुट्स्वरे लोपम् [२-२-३७ का०] A. ।

२. व्यञ्जने चैषां [२-२-३८ का०] A. ।

३. हे पन्था A.B.C.।

४. पा० मथि-ऋभुक्षि A.B.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सं० हे भूः	हे भुवौ	हे भुवः

एवं [1]मनोभूः भ्रूरपि ।

वर्षाभूः	वर्षाभ्वौ	वर्षाभ्वः
वर्षाभ्वम्	वर्षाभ्वौ	वर्षाभ्वः
वर्षाभ्वा	वर्षाभूभ्याम्	वर्षाभूभिः
वर्षाभ्वे	वर्षाभूभ्याम्	वर्षाभूभ्यः
वर्षाभ्वः	वर्षाभूभ्याम्	वर्षाभूभ्यः
वर्षाभ्वः	वर्षाभ्वोः	[2]वर्षाभ्वाम्
[3]वर्षाभ्वि	वर्षाभ्वोः	वर्षाभूषु
सं० हे वर्षाभूः	हे वर्षाभ्वौ	हे वर्षाभ्वः

एवं [4]दृन्भू-पुनर्भू-[5]कारभूरपि ।

श्रीः	श्रियौ	श्रियः
श्रियम्	श्रियौ	श्रियः
श्रिया	श्रीभ्याम्	श्रीभिः
[6]श्रिये, श्रियै[7]	श्रीभ्याम्	श्रीभ्यः
श्रियः, श्रियाः	श्रीभ्याम्	श्रीभ्यः
श्रियः, श्रियाः	श्रियोः	श्रियाम्, श्रीणाम्
श्रियि, श्रियाम्	श्रियोः	श्रीषु
सं० हे श्रीः	हे श्रियौ	हे श्रियः

एवं [8]ह्री-धी-भीः ।

स्त्री	[9]स्त्रियौ	स्त्रियः
स्त्रीम्, स्त्रियम्	स्त्रियौ	[10]स्त्रीः, स्त्रियः
स्त्रिया	स्त्रीभ्याम्	स्त्रीभिः

१. A.B. प्रतौ नास्ति । २. पा० वर्षाभूणाम् C.।
३. पा० वर्षाभ्वाम् C.। ४-५. A.B. प्रतौ नास्ति ।
६. संयोगात् [सि० २-१-५२] इय् A.।
७. श्रियै, श्रियाः, श्रियाः, श्रियाम्-एतानि रूपाणि न सन्ति B.।
८. A.B. प्रतौ नास्ति । ९. स्त्री च [२-२-६१ का०] इय् A.।
१०. वाऽम्-शसि[सि० २-१-५५] C.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

स्त्रियै	स्त्रीभ्याम्	स्त्रीभ्यः
स्त्रियाः	स्त्रीभ्याम्	स्त्रीभ्यः
स्त्रियाः	स्त्रियोः	स्त्रीणाम्
स्त्रियाम्	स्त्रियोः	स्त्रीषु
सं० हे स्त्रि	हे स्त्रियौ	हे स्त्रियः
[1]अतिस्त्रिः	अतिस्त्रियौ	[2]अतिस्त्रयः
[3]अतिस्त्रिम्, अतिस्त्रियम्	अतिस्त्रियौ	[4]अतिस्त्रीन्, अतिस्त्रियः
अतिस्त्रिणा	अतिस्त्रिभ्याम्	अतिस्त्रिभिः
[5]अतिस्त्रये	अतिस्त्रिभ्याम्	अतिस्त्रिभ्यः
अतिस्त्रेः	अतिस्त्रिभ्याम्	अतिस्त्रिभ्यः
अतिस्त्रेः	अतिस्त्रियोः	अतिस्त्रीणाम्
[6]अतिस्त्रौ	अतिस्त्रियोः	अतिस्त्रिषु
सं०हे [7]अतिस्त्रे	हे अतिस्त्रियौ	हे [8]अतिस्त्रयः
[9]लक्ष्मीः	लक्ष्म्यौ	लक्ष्म्यः
लक्ष्मीम्	लक्ष्म्यौ	लक्ष्मीः
लक्ष्म्या	लक्ष्मीभ्याम्	लक्ष्मीभिः
लक्ष्म्यै	लक्ष्मीभ्याम्	लक्ष्मीभ्यः
लक्ष्म्याः	लक्ष्मीभ्याम्	लक्ष्मीभ्यः

---

१. अतिक्रान्ता स्त्री येन सः अतिस्त्रिः । एतच्छब्दस्य रूपाणि प्रत्यन्ते चतुष्टयशब्दस्य रूपाणां पश्चाद् वर्तन्ते A.B. । स्त्रीमतिक्रान्तो योऽसौ अतिस्त्रिः । गोश्चान्ते ह्रस्वोऽनंशिसमासेयो बहुव्रीहौ [सि० २-४-९६] C.।

२. अतिस्त्रियः A.B.C.।

३. अत्र अमिकार शशि च गौरप्रधानेत्यादिना ह्रस्वो न भवति अतिस्त्रीम् A.B.।

४. C. प्रतौ तु अतिस्त्रीम्, अतिस्त्रीः इति रूपे स्तः ।

५. अतिस्त्रिये A.B.C.।

६. षष्ठ्याः सप्तम्याश्च ङसि ह्रस्वो न भवति - अतिस्त्रियाम् A.B.।
C. प्रतौ अपि अतिस्त्रियाम् इति रूपं वर्तते ।

७. अतिस्त्रि C.। ८. अतिस्त्रियः A.B.C. ।

९. A.B. प्रतौ एतच्छब्दस्य रूपाणि प्रत्यन्तेऽतिस्त्रिशब्दस्य रूपाणां पश्चाद् वर्तन्ते ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

लक्ष्म्याः	लक्ष्म्योः	[1]लक्ष्मीणाम्
लक्ष्म्याम्	लक्ष्म्योः	लक्ष्मीषु
सं०हे [2]लक्ष्मि	हे लक्ष्म्यौ	हे लक्ष्म्यः

एवं तरी-अवी-तन्त्रीप्रमुखाः ।

एवम्-

जरा	[3]जरसौ, जरे	जरसी, जरसः, जराः
जरसम्, जराम्	जरसौ, जरे	जरसी, जरसः, जराः
जरसा, जरया	जराभ्याम्	जराभिः
जरसे, जरायै	जराभ्याम्	जराभ्यः
जरसः, जरायाः	जराभ्याम्	जराभ्यः
जरसः, जरायाः	जरसोः, जरयोः	जरसाम्, जराणाम्
जरसि, जरायाम्	जरसोः, जरयोः	जरासु
सं० हे जरे	हे जरसौ, जरे	हे जरसी, जरसः, जराः

समासे त्वतिपूर्वस्त्रिलिङ्गः ।

[4]अतिजरः	अतिजरसौ, अतिजरौ	अतिजरसः, अतिजराः
अतिजरसम्, अतिजरम्	अतिजरसौ, अतिजरौ	अतिजरसः, अतिजरान्
[5]अतिजरसिन, अतिजरसा, अतिजरेण	अतिजराभ्याम्	[6]अतिजरसैः, अतिजरैः
अतिजरसे, अतिजराय	अतिजराभ्याम्	अतिजरेभ्यः
अतिजरसः, अतिजरात्	अतिजराभ्याम्	अतिजरेभ्यः

---

१. पा० लक्ष्मीनाम् A.B.C.। २. पा० लक्ष्मीः C.।

३. जरा जरस् स्वरे वा [२-३-२४ का०] A.।

४. जरामतिक्रान्तो यः स इति अन्यपदार्थे प्रकनस्याम स्त्रियामादादीनां चेति ह्रस्वः [२-४-५२ का० सूत्रस्य वृत्तौ एषः पाठो वर्तते] सर्वत्र इति ह्रस्वत्वेति सूत्रकार्यनिमित्तं कार्यमित्येष निर्देशः A.।

५. कृते एकदेशस्य विकृतित्वात् जरस् आदेशः । तथा – इनादेशः । तेन अतिजरसिन A.। C. प्रतौ एतद् रूपं नास्ति ।

६. ज्ञापकज्ञापिता विधयो ह्यनित्याः । 'एकदेशविकृतमनन्यवद्' इति परिभाषया एष्करणे जराशब्दस्य (शब्दः) आकारान्तो न ज्ञेयः A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अतिजरसः, अतिजरस्य अतिजरसोः,अतिजरयोः अतिजरसाम्, अतिजराणाम्

अतिजरसि, अतिजरे अतिजरसोः, अतिजरयोः अतिजरेषु

सं०हे अतिजर हे अतिजरसौ, अतिजरौ हे अतिजरसः,अतिजराः

स्त्रीलिङ्गे अतिजरा जरावत् ।

नपुंसके तु–

[1]अतिजरः,[2]अतिजरसम्, [3]अतिजरम् अतिजरसी, अतिजरे अतिजरांसि,अतिजराणि

[4]अतिजरः,[5]अतिजरसम्, अतिजरम् अतिजरसी, अजितरे अतिजरांसि,अतिजराणि

शेषं पुंलिङ्गवत् ।

सं० हे [6]अतिजरः,अतिजरसम्, अतिजरम् हे अतिजरसी,अतिजरे हे अतिजरांसि,अतिजराणि

★

अथ त्रिलिङ्गाः लिख्यन्ते ।

[7]शुक्लः कीलालपाश्चैव शुचिश्च [8]ग्रामणीः सुधीः ।

पटुः कमललूः कर्ता [9]सुमाता स्युस्त्रिलिङ्गकाः ॥१॥

तत्र प्रथममकारान्तः ।

[10]शुक्लः शुक्लौ शुक्लाः

इत्यादि पुंलिङ्गे देववत् ।

[11]स्त्रीलिङ्गे मालावत्- यथा- शुक्ला शुक्ले०

[12]नपुंसके कुण्डवत्- शुक्लम् शुक्ले०

१.४. A.B. प्रतौ एतद् रूपं नास्ति । २.५ C. प्रतौ एतद् रूपं नास्ति ।

३. क्लीबे व्याकरणसूत्रम् अतःस्यमोऽम् [सि० १-४-५७] अकारान्तस्य नपुंसकलिङ्गस्य सम्बन्धिनोः स्यमोरमादेशो भवति । अमोऽकारोच्चारणं जरसादेशार्थम् । पुनर्व्याकरणे जरसो वा [सि० १-४-६०] अनेन स्यमोर्विकल्पेन लुग् A.।

६. A.B.प्रतौ सम्बोधनस्य रूपाणि न सन्ति । प्रतौ केवलम् अतिजर इत्येकमेव रूपं वर्तते ।

७. पा० शुक्लकीला० A.B.। ८. पा० ग्रामणीसुधीः A.B.।

९. पा० सुमतो बहुरासनौ A.B.। १०. पा० शुक्लः पुंलिङ्गे देववत् C.।

११.१२. A.B. प्रतौ एषः पाठ एव नास्ति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[१]शुक्लः शुभ्रस्तथा श्वेतो विशदै[२]श्येतपाण्डुरौ[३]: ।
अवदातः सितो गौरोऽवलक्षो धवलोऽर्जुनः[४] ॥१॥
कृष्णनीलासितश्[५]यामकालश्यामलचेटकाः ।
[६]पीतो गौरो हरिद्राभो रक्तो रोहितलोहितौ ॥२॥

एते सर्वेऽपि शुक्लवद् ज्ञातव्याः ।

अथ आकारान्ताः ।

कीलालपाः पुंस्त्रीलिङ्गयोः पूर्ववत् ।

नपुंसके-

कीलालपम्	कीलालपे	कीलालपानि
कीलालपम्	कीलालपे	कीलालपानि

इत्यादि वनवत् ।

एवं सोमपा-शिशुपा[७]प्रभृतयः ।

अथ इकारान्ताः ।

शुचिशब्दः पुंसि अग्निवत् ।

[८]स्त्रियां तु-

शुचिः	शुची	शुचयः
शुचिम्	शुची	शुचीः
शुच्या	शुचिभ्याम्	शुचिभिः
[शुच्यै]शुचये[९]	शुचिभ्याम्	शुचिभ्यः
[शुच्याः]शुचेः	शुचिभ्याम्	शुचिभ्यः
[शुच्याः]शुचेः	शुच्योः	शुचीनाम्

१. पा० शुक्लशु० A.B. । २. पा० ०दश्वेति० A.B.।
३. पा० ०पाण्डुरः C.। ४. पा० ०र्जुनाः C.।
५. पा० ०सितः श्यामः C.। ६. पा० पीतगौरो C.।
७. पा० शिशुपाः प्रमुखाः C.। ८. स्त्रियां तु बुद्धिवत् C. । तत्र रूपाणि न सन्ति ।
९. केचित् स्त्रियां वर्तमानस्य शुचिशब्दस्य विकल्पमिच्छन्ति । तन्मते यदा शुचिशब्दः पुंसि स्त्रियां नपुंसके च वर्तते तदा पुंनपुंसकयोः वृत्तिर्व्यवच्छिद्यति । स्त्रियां तु स्वत एव प्रवृत्तत्वात् । तेन ह्रस्वश्च ङवति [२-२-५ का०] इत्यादिना नदीवद्भावो भवत्येव । तथा स्त्रियां बुद्धिवत् A.B.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[शुच्याम्]शुचौ	शुच्योः	शुचिषु
सं० हे शुचे	हे शुची	हे शुचयः

नपुंसके-

[1]शुचि	शुचिनी	शुचीनि
शुचि	शुचिनी	शुचीनि
शुच्या	शुचिभ्याम्	शुचिभिः
[2]शुचिने, शुचये	शुचिभ्याम्	शुचिभ्यः
शुचिनः, शुचेः	शुचिभ्याम्	शुचिभ्यः
शुचिनः, शुचेः	शुचिनो, शुच्योः	शुचीनाम्
शुचिनि, शुचौ	शुचिनोः, शुच्योः	शुचिषु
सं० हे शुचे, शुचि	हे शुचिनी	हे शुचीनि

[3]अथ ईकारान्ताः ।

ग्रामणीः पुंस्त्रियोः पूर्ववत् ।

नपुंसके तु-

ग्रामणि	ग्रामणिनी	ग्रामणीनि
ग्रामणि	ग्रामणिनी	ग्रामणीनि
ग्रामण्या, ग्रामणिना	ग्रामणिभ्याम्	ग्रामणिभिः
ग्रामण्ये, ग्रामणिने	ग्रामणिभ्याम्	ग्रामणिभ्यः
ग्रामण्यः, ग्रामणिनः	ग्रामणिभ्याम्	ग्रामणिभ्यः
ग्रामण्यः, ग्रामणिनः	ग्रामण्योः, ग्रामणिनोः	ग्रामण्याम्, [4]ग्रामणीनाम्
ग्रामण्याम्, ग्रामणिनि	ग्रामण्योः, ग्रामणिनोः	ग्रामणिषु
सं० हे ग्रामणि, ग्रामणे	हे ग्रामणिनी	हे ग्रामणीनि

एवमग्रणीप्रभृतयः

शोभना धीर्यस्येति बहुव्रीहौ सुधीः । पुंस्त्रियोः पूर्ववत् ।

---

१. शुचि शुचिनी शुचीनि-वारिवत् A.B.।

२. नामिनः स्वरे [२-२-१२ का०] अनेन नुरागमः A.।

३. अथ ईकारान्ताः पूर्ववत् A.B., पश्चाद् ग्रामणि-इति रूपाणि सन्ति ।

४. पा० ग्रामणिनाम् A.B.C.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

नपुंसके तु–

सुधि	सुधिनी	सुधीनि
सुधि	सुधिनी	सुधीनि
[1]सुधिया, सुधिना	सुधिभ्याम्	सुधिभिः
सुधिये, सुधिने	सुधिभ्याम्	सुधिभ्यः
सुधियः, सुधिनः	सुधिभ्याम्	सुधिभ्यः
सुधियः, सुधिनः	सुधियोः, सुधिनोः	सुधियाम्, [2]सुधीनाम्
सुधियि, सुधिनि	सुधियोः, सुधिनोः	सुधिषु
सं० हे [3]सुधि, सुधे	हे सुधिनी	हे सुधीनि

एवमुपार्जितश्री–यवक्री–त्यक्तह्रीप्रभृतयः[4] ।

अथ उकारान्ताः ।

पटुशब्दः पुंसि शम्भुवत् ।

[5]स्त्रियाम्– पट्वी पट्व्यौ पट्व्यः

इत्यादि नदीवत् ।

विकल्पेन –	पटुः	पटू	पटवः
	पटुम्	पटू	पटूः
	पट्वा	पटुभ्याम्	पटुभिः

शेषं [6]शम्भुवत् ।

नपुंसके तु–

पटु	पटुनी	पटूनि
पटु	पटुनी	पटूनि

---

१. धातोरिवर्णो [वर्णस्येयुव् स्वरे प्रत्यये सि० २-१-५०] इय् A.। सुधीः [२-२-५७ का०] इय्।

२. पा० सुधिनाम् A.B.C.।

३. नामिनो लुग् वा [सि० १-४-६१] सर्वत्र C.।

४. A.B. प्रतौ नास्ति

५. उतो गुणवचनादखरुसंयोगोपधाद्वा [२-४-५० का० सूत्रस्यवृत्तौ एषः पाठो वर्तते] इति विकल्पेन ईप्रत्यये A.B.। स्वरादुतो गुणादखरोः [सि० २-४-३५] इति वा ङीप्रत्यये पट्वी नदीवत्, विकल्पे तु धेनुशब्दवत् । नपुंसके तु मधुवत् C.।

६. केचित् स्त्रियां ह्रस्वश्च ङवति [२-२-५ का०] इत्यादिना नदीवद्भावं विकल्पयन्ति । तन्मते धेनुवत् A.B.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[1]पटुना	पटुभ्याम्	पटुभिः
पटुने, पटवे[2]	पटुभ्याम्	पटुभ्यः
पटुनः, पटोः	पटुभ्याम्	पटुभ्यः
पटुनः, पटोः	पटुनोः, पट्वोः	पटूनाम्
पटुनि, पटौ	पटुनोः, पट्वोः	पटुषु
सं०हे पटु, पटो	हे पटुनी	हे पटूनि

एवं गुरु-लघु-मृदु-स्वादु-चारुप्रभृतयः ।

अथ ऊकारान्ताः ।

[3]कमललूः पुंसि स्त्रियां च यवलूवत् ।

नपुंसके-

[4]कमललु	कमललुनी	कमललूनि
कमललु	कमललुनी	कमललूनि
कमललुना,कमलल्वा	कमललुभ्याम्	कमललुभिः
कमललुने, कमलल्वे	कमललुभ्याम्	कमललुभ्यः
कमललुनः,कमलल्वः	कमललुभ्याम्	कमललुभ्यः
कमललुनः,कमलल्वः	कमललुनोः,कमलल्वोः	कमललूनाम्,कमलल्वाम्
कमललुनि,कमलल्वि	कमललुनोः,कमलल्वोः	कमललुषु
सं०हे कमललु,कमललो	हे कमललुनी	हे कमललूनि

एवमन्येऽपि ।

कटप्रूः पुंसि स्त्रियां च पूर्ववत् ।

[5]नपुंसके-

कटप्रु	[6]कटप्रुणी	[7]कटप्रूणि
कटप्रु	[8]कटप्रुणी	[9]कटप्रूणि
कटप्रुणा, कटप्रुवा	कटप्रुभ्याम्	कटप्रुभिः

१. पा० पटुना, पट्वा A.B.।   २. पा० पट्वे A.B.।

३. कमलूशब्दः A.B.।   ४. C.प्रतौ सर्वरूपेषु 'कमलु' इति पाठोऽस्ति ।

५. नपुंसके कमललूवत्, पश्चात् प्रथमायाः द्वितीयायाश्च सर्वाणि तथा तृतीयायाःएकद्विवचनयोः रूपाणि सन्ति C.।

६.८. कटप्रूनी A.B.।   ७.९. कटप्रूनि A.B.।

Jain Education International   For Private & Personal Use Only   www.jainelibrary.org

कटप्रुणे, कटप्रुवे	कटप्रुभ्याम्	कटप्रुभ्यः
कटप्रुणः,कटप्रुवः	कटप्रुभ्याम्	कटप्रुभ्यः
कटप्रुणः,कटप्रुवः	कटप्रुणोः,कटप्रुवोः	कटप्रूणाम्,[1]कटप्रुवाम्
कटप्रुणि,कटप्रुवि	कटप्रुणोः,कटप्रुवोः	कटप्रुषु
सं०हे कटप्रु, कटप्रो	हे कटप्रुणी[2]	हे कटप्रूणि[3]

[4]एवं तनभ्रू-सुभ्रूप्रभृतयः ।

अथ ऋकारान्ताः ।

[5]पुंसि कर्तृशब्दः –

[6]कर्ता	[7]कर्तारौ	कर्तारः
कर्तारम्	कर्तारौ	कर्तॄन्
कर्त्रा		
सं० हे कर्तः	हे कर्तारौ	हे कर्तारः

सर्वत्र पितृवत् ।

[8]स्त्रियां तु कर्त्री नदीवत् ।

नपुंसके–

[9]कर्तृ	कर्तृणी	कर्तॄणि
कर्तृ	कर्तृणी	कर्तॄणि
कर्तृणा, कर्त्रा	कर्तृभ्याम्	कर्तृभिः
कर्तृणे, कर्त्रे	कर्तृभ्याम्	कर्तृभ्यः
कर्तृणः, कर्तुः	कर्तृभ्याम्	कर्तृभ्यः
कर्तृणः, कर्तुः	कर्तृणोः, कर्त्रोः	कर्तॄणाम्

---

१. पा० कटप्वाम् A.B.। २.३. कटप्रूनी A.B.।

४. पा० एवं सुभ्रूः C.।

५. कर्तृशब्दप्रभृतयः । कर्ता कर्तारौ कर्तारः इत्यादि धातृवत् A.B.।

६. आ सौ सिलोपश्च [२-१-६४ का०] सिलोप, ऋ आ A.।

७. धातोस्तृशब्दस्यार् [२-१-६८ का०] इति आर् A.।

८. स्त्रियां तु नदादि [नदाद्यन्चिवाह्यन्स्यन्तृसखिनान्तेभ्य ई २-४-५० का०] सूत्रेण ईप्रत्यये कर्त्री नदीवत् । स्त्रियां तु स्त्रियां नृतोऽस्वस्रादेर्ङीः [सि० २-४-१] कर्त्री नदीवत् C.।

९. C. प्रतौ प्रथमाया रूपाणि सन्ति शेषं पुंलिङ्गवत् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

कर्तृणि, कर्तरि	कर्तृणो, कर्त्रोः	कर्तृषु
सं०हे [1]कर्तः, [2]कर्तृ	हे कर्तृणी	हे कर्तृणि

[3]एवं तृजन्त-तृनन्त-पक्तृ-भोक्तृ-श्रोतृप्रभृतयः ।

सुमातृशब्दः पुंसि सुपितृवत् । स्त्रियां तु मातृवत् । नपुंसके तु नपुंसककर्तृवत् ।

★

अथ सर्वनामगणा लिख्यन्ते ।

सर्वः	सर्वौ	सर्वे
सर्वम्	सर्वौ	सर्वान्
सर्वेण	सर्वाभ्याम्	सर्वैः
सर्वस्मै	सर्वाभ्याम्	सर्वेभ्यः
सर्वस्मात्	सर्वाभ्याम्	सर्वेभ्यः
सर्वस्य	सर्वयोः	सर्वेषाम्
सर्वस्मिन्	सर्वयोः	सर्वेषु
सं०हे सर्व	हे सर्वौ	हे सर्वे

स्त्रियाम्-

सर्वा	सर्वे	सर्वाः
सर्वाम्	सर्वे	सर्वाः
सर्वया	सर्वाभ्याम्	सर्वाभिः
सर्वस्यै	सर्वाभ्याम्	सर्वाभ्यः
सर्वस्याः	सर्वाभ्याम्	सर्वाभ्यः
सर्वस्याः	सर्वयोः	सर्वासाम्
सर्वस्याम्	सर्वयोः	सर्वासु
सं०हे सर्वे	हे सर्वे	हे सर्वाः

नपुंसके-

सर्वम्	सर्वे	सर्वाणि

१. नास्ति B.। २. नास्ति A.।

३. पा० एवं पक्तृ-भोक्तृ-श्रोतृप्रभृतयः A.B. ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सर्वम्	सर्वे	सर्वाणि

शेषं पुंलिङ्गवत् ।

[१]अकप्रत्ययेऽप्येवं यथा–

सर्वकः	सर्वकौ०

[२]स्त्रियां तु–

सर्विका	सर्विके	सर्विकाः

इत्यादि स्त्रीलिङ्गे सर्वावत् ।

नपुंसके–

सर्वकम्	सर्वके	सर्वकाणि
सर्वकम्	सर्वके	सर्वकाणि

शेषं पुंलिङ्गवत् । एवं विश्वशब्दोऽपि ।

[३]उभशब्दो द्विवचनान्तः ।

उभौ उभौ उभाभ्याम् उभाभ्याम् उभाभ्याम् उभयोः उभयोः

[४]स्त्रियाम् – [५]उभे उभे शेषं पुंलिङ्गवत् ।
नपुंसके – उभे उभे शेषं पुंलिङ्गवत् ।

[६]अकि–

[७]उभकौ उभकौ उभकाभ्याम् उभकाभ्याम् उभकाभ्याम् उभकयोः उभकयोः
[८]स्त्रियां तु– उभके उभिके उभिकाभ्याम्३ उभिकयोः उभिकयोः
नपुंसके तु– उभके उभके शेषं पुंलिङ्गवत् ।

---

१. A.B. प्रतौ एषः पाठः, एवं रूपाणि च न सन्ति ।

२. स्त्रियां तु अकप्रत्यये वकाराकारस्येकारे कृते [२-२-४५ का० सूत्रेण] A.B.।
C. प्रतौ स्त्रियां सर्विका सर्विके, नपुंसके सर्वकम् ।

३. C. प्रतौ एषः पाठो नास्ति ।

४. A.B.C. प्रतौ नास्ति ।

५. A.B. प्रतौ रूपाणि न सन्ति ।

६. A.B. प्रतौ नास्ति ।

७. उभकौ उभवत् C.।

८. A.B. प्रतौ रूपाणि न सन्ति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[उभयशब्दः ।]

[1]उभयः	उभयौ	उभये

इत्यादि सर्ववत् ।

[2]स्त्रियां तु उभयी नदीवत् ।

नपुंसके सर्ववत् ।

[3]अकि-

[4]पुंसि- उभयकः सर्वकवत्

[5]स्त्रियां तु- उभयकी नदीवत् ।

[6]नपुंसके तु-	उभयकम्	उभयके	उभयकानि
	उभयकम्	उभयके	उभयकानि
	शेषं पुंलिङ्गवत् ।		

[अन्यशब्दः ।]

पुंस-	[7]अन्यः	अन्यौ	अन्ये	सर्ववत् ।
स्त्रियाम्-	अन्या	अन्ये	अन्याः	सर्वावत् ।
नपुंसके-	[8]अन्यत्	अन्ये	अन्यानि	
	अन्यत्	अन्ये	अन्यानि	
	शेषं पुंलिङ्गवत् ।			

[9]अकि-

पुंसि-	[10]अन्यकः	अन्यकौ	अन्यके	सर्वकवत् ।
स्त्रियाम्-	अन्यिका	अन्यिके	अन्यिकाः	सर्विकावत् ।
नपुंसके-	अन्यकत्-द्	अन्यके	अन्यकानि	
	अन्यकत्-द्	अन्यके	अन्यकानि	
	शेषं पुंलिङ्गवत् ।			

---

१. उभयः सर्ववत् C.। २. स्त्रियां तु ईप्रत्यये उभयी नदीवत् A.B.।

३.४.५. A.B. प्रतौ एषः समस्तः पाठो नास्ति । ६. क्लीबे उभयकं सर्ववत् C.।

७. अन्यः सर्ववत्, स्त्रियां सर्वावत् C.।

८. अन्यादेस्तु तुः [२-२-८ का०] तकारागमः A.।

९. पा० के प्रत्यये A.B.।

१०. अन्यकः, अन्यका C.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[1]एवम्-अन्यतर-इतर-कतर-कतम-यतर-यतम-ततर-ततम-एकतर-एकतम-[2]डतर-डतमौ प्रत्ययौ, अथ तदन्ताः शब्दाः गृह्यन्ते ।
[3]यथा- कतरः, कतमः, यतरः, यतमः, ततरः, ततमः, एकतरः, सर्वः, सर्वेव ।

नपुंसके-	[4]एकतरम्	एकतरे	एकतराणि
	शेषं पुंलिङ्गवत् ।		

त्वशब्दः सर्ववत् ।

	नेमः	नेमौ	[5]नेमे,नेमाः
शेषं सर्ववत् ।			
[6]अक्प्रत्यये-	नेमकः	नेमकौ	नेमकाः

[7]सिमः सिमौ सिमे, सिमाः । सर्ववत् ।
[8]वृतकरणं पूर्वादिगणः समासः ।

[9]पूर्वः	पूर्वौ	[10]पूर्वे, पूर्वाः
पूर्वम्	पूर्वौ	पूर्वान्
पूर्वेण	पूर्वाभ्याम्	पूर्वैः
पूर्वस्मै	पूर्वाभ्याम्	पूर्वेभ्यः
[11]पूर्वस्मात्,पूर्वात्	पूर्वाभ्याम्	पूर्वेभ्यः
पूर्वस्य	पूर्वयोः	पूर्वेषाम्
[12]पूर्वस्मिन्, पूर्वे	पूर्वयोः	पूर्वेषु

---

१. पा० एवम्-अन्यतर-इतरौ । डतर-डतमौ प्रत्ययौ, तदन्ता अदन्ताः शब्दाः गृह्यन्ते C.।
२. तथा च सूत्रम्-यत्तदेतद्भ्यो द्वयोरेकस्य निर्द्धारणे डतरो वा जातौ बहूनां डतमः A.B.।
३. A.B. प्रतौ एषः सर्वोऽपि पाठो नास्ति ।
४. पञ्चतोऽन्यादेरनेकतरस्य दः [सि० १-४-५८] A.B.C. । C. प्रतौ एकतरमिति एकमेव रूपमस्ति ।
५. अल्पादिगणमध्यत्वाद् नेमसमसिमअर्द्धपूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणां जसि विकल्पः स्यात् । यथा-नेमे, नेमाः, समे, समाः, अर्द्धे अर्द्धाः, पूर्वे,पूर्वाः A.B.। नेमार्द्धप्रथम [चरम-तयायाल्पकतिपयस्य वा सि० १-४-१०] जस ईर्वा C.।
६. नेमकः C.।
७. समसिमौ सर्वः सर्वा सर्वम् C.।
८. C. प्रतौ एषः पाठो नास्ति ।
९. A.B. प्रतौ पूर्वशब्दस्य रूपाण्येव न सन्ति ।
१०.११.१२. नवभ्यः० ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अकि- पूर्वकः स्त्रियाम्-पूर्विका, नपुंसके- सर्वकवत् ।
एवं पर-अवर-दक्षिण-उत्तर-अपर-अधर-स्व-अन्तरशब्दाः ।

[त्यद्शब्दः]

[1]स्यः	त्यौ	त्ये
त्यम्	त्यौ	त्यान्
त्येन	त्याभ्याम्	त्यैः
त्यस्मै	त्याभ्याम्	त्येभ्यः
त्यस्मात्	त्याभ्याम्	त्येभ्यः
त्यस्य	त्ययोः	त्येषाम्
त्यस्मिन्	त्ययोः	त्येषु

स्त्रियाम्- स्या त्ये त्याः सर्वावत् ।
नपुंसके- त्यत्-त्यद् त्ये त्यानि, शेष पुंलिङ्गवत् ।
[2]अकि-

पुंसि-	[3]त्यकः	त्यकौ	त्यके	
	त्यकम्	त्यकौ	त्यकान्	सर्ववत् ।
स्त्रियाम्-	[4]त्यिका	त्यिके	त्यिकाः	सर्वावत् ।
नपुंसके-	त्यकत्,त्यकद्	त्यके	त्यकानि	
	त्यकत्,त्यकद्	त्यके	त्यकानि	शेषं पुंलिङ्गवत् ।

[5]एवं तदपि, यदपि ।

[अदस्शब्दः]

[6]असौ	[7]अमू	[8]अमी

१. A.B. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाश्चैव रूपाणि सन्ति ।
२. पा० केप्रत्यये A.B.।
३. C. प्रतौ प्रथमाया एव रूपाणि सन्ति ।
४. पा० स्यका A.B.C.।
५. पा० त्यद्वत् तद्यद्ज्ञेयौ A.B.।
६. सौ सः [२-३-३२ का०] द स, सावौ सिलोपश्च [२-३-४० का०] सिलोप, अन्तिम औ A.। अदसो दः सेस्तु डौ [सि० २-१-४३] दकारस्य सकार अनइ डौ B.।
७. उत्वं मात् [२-३-४१ का०] उत्वम् A.।
८. एद् बहुत्वे त्वी [२-३-४२ का०] एकार ईकार A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[१]अमुम्	अमू	[२]अमून्
[३]अमुना	अमूभ्याम्	अमीभिः
[४]अमुष्मै	अमूभ्याम्	अमीभ्यः
[५]अमुष्मात्	अमूभ्याम्	अमीभ्यः
अमुष्य	अमुयोः	अमीषाम्
[६]अमुष्मिन्	अमुयोः	अमीषु

स्त्रियाम्–

असौ	अमू	अमूः
अमूम्	अमू	अमूः
[७]अमुया	अमूभ्याम्	अमूभिः
[८]अमुष्यै	अमूभ्याम्	अमूभ्यः
अमुष्याः	अमूभ्याम्	अमूभ्यः
अमुष्याः	अमुयोः	अमूषाम्
अमुष्याम्	अमुयोः	अमूषु

नपुंसके–

अदः	[९]अमू	अमूनि
अदः	[१०]अमू	[११]अमूनि

शेषं पुंलिङ्गवत् ।

---

१. अग्नेरमोऽकारः [२-१-५० का०] A. ।

२. शसोऽकारः सश्च नोऽस्त्रियाम् [२-१-५२ का०] A.।

३. टा ना [अदोऽमुश्च २-१-५४ का०] A.।

४. अदसः पदे मः [२-२-४५ का०] दस्य म, स्मै सर्वनाम्नः [२-१-२५ का०] A.।

५. ङसि स्मात् [२-१-२६ का०] A.।   ६. ङिः स्मिन् [२-१-२७ का०] A.।

७. टौसोरे [२-१-३८ का०] ।

८. सर्वनाम्नस्तु ससवो ह्रस्वपूर्वाश्च [२-१-४३ का०] स्यै, स्यास्, स्यास्, स्याम् ।

९.१०. पा० अमुनी । नामिनः स्वरे [२-२-१२ का०] ।

११. घुट्स्वराद् घुटि नुः [२-२-११ का०] ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[१]अकि-

असुकः, [२]असकौ	अमुकौ	अमुके
अमुकम्	अमुकौ	अमुकान्
अमुकेन	अमुकाभ्याम्	अमुकैः
अमुकस्मै	अमुकाभ्याम्	अमुकेभ्यः
अमुकस्मात्	अमुकाभ्याम्	अमुकेभ्यः
अमुकस्य	अमुकयोः	अमुकेषाम्
अमुकस्मिन्	अमुकयोः	अमुकेषु

स्त्रियाम्-

असुका, असकौ	अमुके	अमुकाः
अमुकाम्,	सर्विकावत् ।	

नपुंसके-

अदकः, अमुकम्	अमुके	अमुकानि
अदकः, अमुकम्	अमुके	अमुकानि
[३]अदकः	अदके	अदकानि
अदकः	अदके	अदकानि

शेषं पुंलिङ्गवत् ।

[एतद्शब्दः]

एषः	एतौ	एते
एतम्, [४]एनम्	एतौ, [५]एनौ	एतान्, [६]एनान्
एतेन, [७]एनेन	एताभ्याम्	एतैः

१. असुको वा निपात इति सौ परे त्रिलिङ्गेषु विकल्पेन असुक आदेशः A.B. ।
अकि- असुकः असुकौ अमुकौ अमुके शेषं सर्वकवत् C.।

२. पा० असुकौ A.B.C.।

३. C. प्रतौ एतानि रूपाणि न सन्ति ।

४. त्यदामेनदेतदो [द्वितीया-टौस्यवृत्त्यन्ते सि० २-१-३३] एन A.।
एतस्य चान्वादेशे [द्वितीयायां चैन २-३-३७ का०] एन आ० A.।

५.६.७. C. प्रतौ एतद् रूपं नास्ति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

एतस्मै	एताभ्याम्	एतेभ्य:
एतस्मात्	एताभ्याम्	एतेभ्य:
एतस्य	एतयो:, [१]एनयो:	एतेषाम्
एतस्मिन्	एतयो:, [२]एनयो:	एतेषु

[स्त्रियाम्-]

[३]एषा	एते	एता:
एताम्, एनाम्	एते, एने	एता:, एना:
एतया, एनया	एताभ्याम्	एताभि:
एतस्यै:	एताभ्याम्	एताभ्य:
एतस्या:	एताभ्याम्	एताभ्य:
एतस्या:	एतयो:, एनयो:	एतासाम्
एतस्याम्	एतयो:, एनयो:	एतासु

नपुंसके-

एतद्, एतत्	एते	एतानि
एतद्, एतत्	एते	एतानि

शेषं पुंलिङ्गवत् ।

[अकि]

[४]एषक:	एतकौ	एतके
एतकम्, एनम्	एतकौ, एनौ	एतकान्, एनान्
एतकेन, एनेन	एतकाभ्याम्	एतकै:
एतकस्मै	एतकाभ्याम्	एतकेभ्य:
एतकस्मात्	एतकाभ्याम्	एतकेभ्य:
एतकस्य	एतकयो:, एनयो:	एतकेषाम्
एतकस्मिन्	एतकयो:, एनयो:	एतकेषु

१.२. C. प्रतौ एतद् रूपं नास्ति ।

३. C. प्रतौ प्रथमाया: सर्वाणि तथा द्वितीयाया: एकवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

४. एषक: एतकौ सर्वकवत्, परं द्वितीया-टा-ओसि विशेष: एतकम् एनम्, एतकौ एनौ, एतकान् एनान्, एतकेन एनेन, एतकयो: एनयो: C. ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

स्त्रियाम्-

[1]एषिका	एतिके	एतिकाः
एतिकाम्, एनाम्	एतिके, एने	एतिकाः, एनाः

इत्यादि सर्विकावत् ।

नपुंसके-

एतकत्	एतके	एतकानि
एतकत्, एनत्	एतके, एने	एतकानि, एनानि

शेषं पुंलिङ्गवत् ।

[इदम्शब्दः]

[2]अयम्	[3]इमौ	इमे
इमम्, [4]एनम्	इमौ, [5]एनौ	इमान्, [6]एनान्
[7]अनेन, [8]एनेन	[9]आभ्याम्	एभिः
अस्मै	आभ्याम्	एभ्यः
अस्मात्	आभ्याम्	एभ्यः
अस्य	अनयोः, [10]एनयोः	एषाम्
अस्मिन्	अनयोः,[11]एनयोः	एषु

स्त्रियाम्-

[12]इयम्	इमे	इमाः
इमाम्, एनाम्[13]	इमे, एने[14]	इमाः, एनाः[15]
अनया, एनया[16]	आभ्याम्	आभिः
अस्यै	आभ्याम्	आभ्यः

---

१. एषिका, एतिके सर्विकावत्, परमत्राऽपि विशेषः C.।

२. इदमियमयम् पुंसि [२-३-३४ का०] ।

३. दोऽक्ष्वेर्मः [२-३-३१ का०] दकार म ।

४.५.६.८.१०.११.१३.१४.१५.१६. प्रतौ एतानि रूपाणि न ।

७. टौसोरन [२-३-३६ का०] ।

९. अद् व्यञ्जनेऽनक् [२-३-३५ का०], अकारो दीर्घं [घोषवति २-१-१४ का०] ।

१२. इदमियमयम् पुंसि [२-३-३४ का०] ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अस्याः	आभ्याम्	आभ्यः
अस्याः	अनयोः, एनयोः[१]	आसाम्
अस्याम्	अनयोः, एनयोः[२]	आसु

नपुंसके–

इदम्	इमे	इमानि
इदम्	इमे	इमानि

शेषं पुंलिङ्ग[३]वत् ।

अकि–

[४]अयकम्	इमकौ	इमके
इमकम्, एनम्	इमकौ, एनौ	इमकान्, एनान्
इमकेन, एनेन	इमकाभ्याम्	इमकैः
इमकस्मै	इमकाभ्याम्	इमकेभ्यः
इमकस्मात्	इमकाभ्याम्	इमकेभ्यः
इमकस्य	इमकयोः, एनयोः	इमकेषाम्
इमकस्मिन्	इमकयोः, एनयोः	इमकेषु

स्त्रियाम्–

[५]इयकम्	इमके	इमिकाः
इमकाम्, एनाम्	इमिके, एने	इमिकाः एनाः
इमिकया, एनया	इमिकाभ्याम्	इमिकाभिः
इमिकस्यै	इमिकाभ्याम्	इमिकाभ्यः
इमिकस्याः	इमिकाभ्याम्	इमिकाभ्यः
इमिकस्याः	इमिकयोः, एनयोः	इमिकासाम्
इमिकस्याम्	इमिकयोः, एनयोः	इमिकासु

१.२. प्रतौ एतद् रूपं नास्ति ।

३. अस्याऽपि शब्दस्य द्वितीया–टा–ओसि एनत् सर्वत्र स्यात् C.।

४. A.B. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाः तृतीयायाश्च रूपाणि सन्ति ।

५. C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाश्च सर्वाणि तृतीयायाः एकद्विवचनयोस्तथा सप्तम्याः द्विवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

नपुंसके-

इमकम्	इमके	इमकानि
इमकम्, एनम्	इमके, एने	इमकानि, एनानि

शेषं पुंलिङ्गवत् ।

[किम्शब्दः]

[३]कः	कौ	के
कम्	कौ	कान्
केन	काभ्याम्	कैः
कस्मै	काभ्याम्	केभ्यः
कस्मात्	काभ्याम्	केभ्यः
कस्य	कयोः	केषाम्
कस्मिन्	कयोः	केषु

स्त्रियाम्-

का	के	काः
काम्	के	काः
कया	काभ्याम्	काभिः
कस्यै	काभ्याम्	काभ्यः
कस्याः	काभ्याम्	काभ्यः
कस्याः	कयोः	कासाम्
कस्याम्	कयोः	कासु

नपुंसके-

किम्	के	कानि
किम्	के	कानि

शेषं पुंलिङ्गवत् ।

अक्यप्येवं साकस्य कादेशात् ।

---

३. A.B. प्रतौ किम्शब्दस्य रूपाण्येव न सन्ति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

एकशब्दः–

[1]एकः एकम् एकेन एकस्मै एकस्मात् एकस्य एकस्मिन्

स्त्रियाम्–

एका एकाम् एकया एकस्यै एकस्याः एकस्याः एकस्याम्

नपुंसके–

एकम् एकम् शेषं पुंलिङ्गवत् ।

[2]अकि–

एककः एककम् एककेन एककस्मै एककस्मात् एककस्य एककस्मिन्

[द्विशब्दः-]

द्वौ द्वौ द्वाभ्याम् द्वाभ्याम् द्वाभ्याम् द्वयोः द्वयोः

स्त्रियाम्–

[3]द्वे द्वे द्वाभ्याम् द्वाभ्याम् द्वाभ्याम् द्वयोः द्वयोः

नपुंसके–

[4]द्वे द्वे द्वाभ्याम् द्वाभ्याम् द्वाभ्याम् द्वयोः द्वयोः

अकि–

[5]द्वकौ द्वकौ द्वकाभ्याम् द्वकाभ्याम् द्वकाभ्याम् द्वकयोः द्वकयोः

स्त्रियाम्–

[6]द्विके द्विके द्विकाभ्याम् द्विकाभ्याम् द्विकाभ्याम् द्विकयोः द्विकयोः

नपुंसके–

[7]द्वके द्वके द्वकाभ्याम् द्वकाभ्याम् द्वकाभ्याम् द्वकयोः द्वकयोः

[त्रिशब्दः]

[8]त्रयः त्रीन् त्रिभिः त्रिभ्यः त्रिभ्यः [9]त्रयाणाम् त्रिषु

---

१. C. प्रतौ एक शब्दस्य रूपाणि प्रत्यन्ते वर्तन्ते । २. C. प्रतौ रूपाणि न सन्ति ।

३. द्वे द्वे शेषं पूर्ववत् A.B.। ४. द्वे द्वे शेषं पूर्ववत् A.। B.प्रतौ रूपाणि न सन्ति ।

५.६.७. A.B. प्रतौ एतानि रूपाणि न सन्ति ।

८. इरेदुरोज्जसि एकार A. । C. प्रतौ त्रित आरभ्याऽष्टपर्यन्तं सङ्ख्यावाचकशब्दानां रूपाणि प्रत्यन्ते वर्तन्ते ।

९. पा० त्रियाणाम् A.B.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

स्त्रियाम्-

[1]तिस्रः तिस्रः तिसृभिः तिसृभ्यः तिसृभ्यः तिसृणाम् तिसृषु

नपुंसके-

त्रीणि त्रीणि शेषं पुंलिङ्गवत् ।

[चतुर्शब्दः]

चत्वारः चतुरः चतुर्भिः चतुर्भ्यः चतुर्भ्यः चतुर्णाम् चतुर्षु

स्त्रियाम्-

[2]चतस्रः चतस्रः चतसृभिः चतसृभ्यः चतसृभ्यः [3]चतसृणाम् चतसृषु

नपुंसके-

चत्वारि चत्वारि शेषं पुंलिङ्गवत् ।

[पञ्चन्शब्दः]

[4]पञ्च पञ्च पञ्चभिः पञ्चभ्यः पञ्चभ्यः पञ्चानाम् पञ्चसु

[षष्शब्दः]

षट् षट् षड्भिः षड्भ्यः षड्भ्यः षण्णाम् षट्सु

[सप्तन्शब्दः]

सप्त सप्त सप्तभिः सप्तभ्यः सप्तभ्यः सप्तानाम् सप्तसु

[अष्टन्शब्दः-]

प्र०द्वि० [5]अष्टौ, अष्ट तृ०अष्टा[6]भिः, अष्टभिः च०अष्टाभ्यः,अष्टभ्यः

पं० अष्टाभ्यः,अष्टभ्यः ष० अष्टानाम् स० अष्टासु, अष्टसु

---

१. त्रिचतुरोः स्त्रियां [तिसृ चतसृ विभक्तौ २-३-२५ का०] स्त्रियां तिसृ आदेशः, तौ रं स्वरे [२-३-२६ का०] रत्वम् A.।

२. त्रिचतुरोः स्त्रियां [तिसृ चतसृ विभक्तौ २-३-२५ का०] स्त्रियां चतसृ आदेशः, तौ रं स्वरे [२-३-२६ का०] रत्वम् A.।

३. पा० चतुर्णाम् ।

४. कतेश्च जस्शसोर्लुक् [२-१-७६ का०] जस्-शस्-लोप, लिङ्गान्तनकारस्य [२-३-५६ का०] न लोप ।

५. औ तस्माज्जस्शसोः [२-३-२१ का०] जस् शस् लुप् ।

६. अष्टनः सर्वासु [२-३-२० का०] अन्त आत्वम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

नवन्, दशन्, एकादशन्, द्वादशन्, त्रयोदशन्, चतुर्दशन्, पञ्चदशन्, षोडशन्, सप्तदशन्, [१]अष्टादशन्- एते सङ्ख्यावाचकाः पञ्चन्वत् ।
[२]नदादेराकृतिगणत्वात् स्त्रीलिङ्गे नदीवत् ।

[युष्मद्शब्दः-]

[३]त्वम्	[४]युवाम्	[५]यूयम्
त्वाम्, त्वा[६]	युवाम्, वाम्[७]	युष्मान्, वः[८]
त्वया	[९]युवाभ्याम्	युष्माभिः
[१०]तुभ्यम्, ते	युवाभ्याम्, वाम्	[११]युष्मभ्यम्, वः
[१२]त्वत्	युवाभ्याम्	युष्मत्
[१३]तव, ते	युवयोः, वाम्	[१४]युष्माकम्, वः
त्वयि	युवयोः	युष्मासु

[१५]अकि-

त्वकम्	युवकाम्	यूयकम्
त्वकाम्, त्वा	युवकाम्, वाम्	युष्मकान्, वः
त्वयका	युवकाभ्याम्	युष्मकाभिः
तुभ्यकम्, ते	युवकाभ्याम्, वाम्	युष्मकभ्यम्, वः
त्वकत्	युवकाभ्याम्	युष्मकत्

१. C. प्रतौ अष्टादशन्शब्दाः ।
२. C. प्रतौ एषः पाठो नास्ति । नदाद्यन्चिवाह्यन्स्यन्तृसखिनान्तेभ्य ई [२-४-५० का०]
३. त्वमहम् सौ सविभक्त्योः [२-३-१० का०] A.।
४. अमौ चाम् [२-३-८ का०] A.। ५. यूयं वयं जसि [२-३-११ का०] A.।
६. त्वन्मदोरेकत्वे ते मे त्वा मा [तु द्वितीयायाम् २-३-३ का०] A.।
७. वामनौ द्वित्वे [२-३-२ का०] A.।
८. युष्मदस्मदोः पदं पदात्षष्ठी चतुर्थीद्वितीयासु वस्नसौ [२-३-१ का०] A.।
९. युवावौ द्विवाचिषु [२-३-७ का०] A.। १०. तुभ्यम् मह्यम् ङयि [२-३-१२ का०] A.।
११. भ्यसभ्यम् [२-३-१५ का०] A.। १२. अत् पञ्चम्य [द्वित्वे २-३-१४ का०] A.।
१३. तव मम ङसि [२-३-१३ का०] A.। १४. सामाकम् [२-३-१६ का०] A.।
१५. C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाश्च रूपाणि सन्ति । प्रतौ अत्राऽस्मद्शब्दस्य रूपाणि सन्ति, ततः परमेतानि रूपाणि सन्ति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तवक, ते	युवकयोः, वाम्	युष्माककम्, वः
त्वयकि	युवकयोः	युष्मकासु
[१]अतित्वम्	अतित्वाम्	अतियूयम्
अतित्वाम्	अतित्वाम्	अतित्वान्
अतित्वया	अतित्वाभ्याम्	अतित्वाभिः
अतितुभ्यम्	अतित्वाभ्याम्	अतित्वभ्यम्
अतित्वत्	अतित्वाभ्याम्	अतित्वत्
अतितव	अतित्वयोः	अतित्वयाम्
अतित्वयि	अतित्वयोः	अतित्वासु
[२]अतित्वम्	अतियुवाम्	अतियूयम्
अतियुवाम्	अतियुवाम्	अतियुवान्
अतियुवया	अतियुवाभ्याम्	अतियुवाभिः
अतितुभ्यम्	अतियुवाभ्याम्	अतियुवभ्यम्
अतियुवत्	अतियुवाभ्याम्	अतियुवत्
अतितव	अतियुवयोः	अतियुवयाम्
अतियुवयि	अतियुवयोः	अतियुवासु
[३]अतित्वम्	अतियुष्मान्	अतियूयम्
अतियुष्माम्	अतियुष्मान्	अतियुष्मान्
अतियुष्मया	अतियुष्माभ्याम्	अतियुष्माभिः
अतितुभ्यम्	अतियुष्माभ्याम्	अतियुष्मभ्यम्
अतियुष्मत्	अतियुष्माभ्याम्	अतियुष्मत्
अतितव	अतियुष्मयोः	अतियुष्मयाम्
अतियुष्मयि	अतियुष्मयोः	अतियुष्मासु

[अस्मद्शब्दः-]

अहम्	आवाम्	वयम्
माम्, मा	आवाम्, नौ	अस्मान्, नः
मया	आवाभ्याम्	[४]अस्माभिः

१.२.३. C. प्रतौ एतानि रूपाणि न सन्ति ।   ४. आवाभिः C. ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मह्यम्, मे	आवाभ्याम्, नौ	अस्मभ्यम्, नः
मत्	आवाभ्याम्	अस्मत्
मम, मे	आवयोः, नौ	अस्माकम्, नः
मयि	आवयोः	अस्मासु

अकि–

[1]अहकम्	आवकाम्	वयकम्
ममकम्, मा	आवकाम्, नौ	अस्मकान्, नः
मयका	आवकाभ्याम्	अस्मकाभिः
मह्यकम्, मे	आवकाभ्याम्, नौ	अस्मकभ्यम्, नः
मकत्	आवकाभ्याम्	अस्मकत्
ममक, मे	आवकयोः, नौ	अस्माककम्, नः
मयकि	आवकयोः	अस्मकासु
[2]अत्यहम्	अतिमाम्	अतिवयम्
अतिमान्	अतिमाम्	अतिमान्
अतिमया	अतिमाभ्याम्	अतिमाभिः
अतिमह्यम्	अतिमाभ्याम्	अतिमभ्यम्
अतिमत्	अतिमाभ्याम्	अतिमत्
अतिमम	अतिमयोः	अतिमयाम्
अतिमयि	अतिमयोः	अतिमासु
[3]अत्यहम्	अत्यावाम्	[4]अतिवयम्
अत्यावाम्	अत्यावाम्	अत्यावान्
अत्यावया	अत्यावाभ्याम्	अत्यावाभिः
अतिमह्यम्	अत्यावाभ्यम्	अत्यावभ्यम्
अत्यावत्	अत्यावाभ्यम्	अत्यावत्
अतिमम	अत्यावयोः	अत्यावयाम्
अत्यावयि	अत्यावयोः	अत्यस्मासु

१. C. प्रतौ प्रथमायाः द्वितीयायाश्च रूपाणि सन्ति ।

२.३. C. प्रतौ एतानि रूपाणि न सन्ति ।

४. पा० अत्यावयम् A.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[1]अत्यहम्	अत्यस्माम्	अतिवयम्
अत्यस्माम्	अत्यस्माम्	अत्यस्मान्
अत्यस्मया	अत्यस्माभ्याम्	अत्यस्माभिः
[2]अतिमह्यम्	अत्यस्माभ्याम्	अत्यस्मभ्यम्
अत्यस्मत्	अत्यस्माभ्याम्	अत्यस्मत्
अतिमम	अत्यस्मयोः	अत्यस्मयाम्
अत्यस्मयि	अत्यस्मयोः	अत्यस्मासु

[भवत्शब्दः-]

[3]भवान्	भवन्तौ	भवन्तः
भवन्तम्	भवन्तौ	भवतः
भवता	भवद्भ्याम्	भवद्भिः
भवते	भवद्भ्याम्	भवद्भ्यः
भवतः	भवद्भ्याम्	भवद्भ्यः
भवतः	भवतोः	भवताम्
भवति	भवतोः	भवत्सु
सं०हे भवत्	हे भवन्तौ	हे भवन्तः

स्त्रियां तु भवती, नदीवत् ।

नपुंसके तु-	भवत्, भवद्	भवती	भवन्ति
	भवत्, भवद्	भवती	भवन्ति

शेषं पुंलिङ्गवत् ।

[अकि-]

[4]भवकान्	भवकन्तौ	भवकन्तः
भवकन्तम्	भवकन्तौ	भवकतः
भवकता	भवकद्भ्याम्	भवकद्भिः
भवकते	भवकद्भ्याम्	भवकद्भ्यः
भवकतः	भवकद्भ्याम्	भवकद्भ्यः

१. C. प्रतौ एतानि रूपाणि न सन्ति । २. पा० अत्यमह्यम् A.B.।
३. A.B. प्रतौ भवत्छब्दस्य रूपाणि न सन्ति । ४. C. प्रतौ प्रथमायाः रूपाणि सन्ति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भवकत:	भवकतो:	भवकताम्
भवकति	भवकतो:	भवकत्सु

स्त्रियाम्[१]-भवकती, नदीवत् ।

नपुंसके-	भवकत्, भवकद्	भवकती	भवकन्ति
	भवकत्, भवकद्	भवकती	भवकन्ति

शेषं पुंलिङ्गवत् ।

[२]अल्पस्तयायौ प्रथमश्चाऽर्द्धः कतिपयस्तथा ।
नेमश्चरमपूर्वादिश्चाऽल्पादेः कथितो गणः ॥
सङ्ख्ययोः-

[३]तय-अयौ प्रत्ययौ, अतस्तदन्ताः शब्दाः गृह्यन्ते ।

[४]द्वौ अवयवौ यस्य ययोः येषाम्, [५]यस्मिन् ययोः येषु असौ-

द्वितयः	द्वितयौ	द्वितये, द्वितयाः[६]
द्वितयम्		

शेषं देववत् ।

त्रयो अवयवाः यस्य ययोः येषाम् असौ-

[७]त्रितयः	त्रितयौ	त्रितये, त्रितयाः

शेषं वृक्षवत् ।

चत्वारो अवयवाः यस्य ययोः येषाम् असौ-

चतुष्टयः	चतुष्टयौ	चतुष्टये, चतुष्टयाः

[८]शेषं वृक्षवत् ।

[९]एवं पञ्चतयः षष्टतयः इत्यादयः शब्दाः प्रयोक्तव्याः ।

१. पा० भवकी नदीवत् A.B.। २. C. प्रतौ एषः पाठो नास्ति ।
३. A.B. प्रतौ एषः पाठो नास्ति ।
४. द्वित्रिभ्यामयट् वा [सि० ७-१-१५२] A.B. ।
५. C. प्रतौ एषः पाठो नास्ति ।
६. द्वितयाः शेषं सर्ववत् A.। द्वितयाः शेषं पुंलिङ्गवत् B.।
७. C. प्रतौ प्रथमायाः एकवचनस्यैव रूपमस्ति ।
८. देववत् C.। ९. A.B. प्रतौ एषः पाठो नास्ति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[१]द्वौ अवयवौ यस्याऽसौ द्वयः ।

द्वयः	द्वयौ	द्वये, द्वयाः

शेषं देववत् ।

[त्रयो अवयवाः यस्याऽसौ त्रयः ।]

[२]त्रयः	त्रयौ	त्रये, त्रयाः

शेषं देववत् ।

[३]स्त्रियां तु- द्वितयी, त्रितयी, चतुष्टयी, पञ्चतयी, द्वयी, त्रयी – नदीवत् ।

[४]नपुंसके तु- द्वितयम्, त्रितयम्, चतुष्टयम्, पञ्चतयम्, षट्तयम्, द्वयम्, त्रयम्, कुण्डवत् ।

[५]द्वितीयः	द्वितीयौ	द्वितीयाः
द्वितीयम्	द्वितीयौ	द्वितीयान्
द्वितीयेन	द्वितीयाभ्याम्	द्वितीयैः
[६]द्वितीयस्मै, द्वितीयाय	द्वितीयाभ्याम्	द्वितीयेभ्यः
द्वितीयस्मात्, द्वितीयात्	द्वितीयाभ्याम्	द्वितीयेभ्यः
द्वितीयस्य	द्वितीययोः	द्वितीयानाम्
द्वितीयस्मिन्, द्वितीये	द्वितीययोः	द्वितीयेषु

[७]स्त्रियाम्-द्वितीया, मालावत्, ङित्कार्यं च ।

द्वितीयस्यै, द्वितीयायै	द्वितीयस्याः, द्वितीयायाः
द्वितीयस्याः, द्वितीयायाः	द्वितीयस्याम्, द्वितीयायाम्

[नपुंसके-][८] द्वितीयम् कुण्डवत् ।

[९]एवं तृतीयः, तृतीया, तृतीयम् ।

---

१. A.B. प्रतौ द्वौ... देववत् – इति सर्वोऽपि पाठो नास्ति ।
द्वित्रिभ्यामयट् वा [सि० ७-१-१५२] इत्यनेन अयट् ।

२. A.B. प्रतौ एषः पाठो नास्ति ।

३. A.B.प्रतौ एषः पाठो नास्ति । अणमेयेकण्नञ्स्नञ्टिताम् [सि० २-४-२०] इति ङीप्रत्यये C.।

४. A.B. प्रतौ एषः पाठो नास्ति ।

५. A.B. प्रतौ रूपाणि न सन्ति । द्वेस्तीयः [सि० ७-१-१६५] ।

६. तीयं ङित्कार्ये वा [सि० १-४-१४] C.। ७.८.९. A.B. प्रतौ एषः सर्वोऽपि पाठो नास्ति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[असुशब्दः-]

[1]असवः असून् असुभिः असुभ्यः असुभ्यः असूनाम् असुषु हे असवः

[प्राणशब्दः-]

[2]प्राणाः प्राणान् प्राणैः प्राणेभ्यः प्राणेभ्यः प्राणानाम् प्राणेषु हे प्राणाः एवं दारा-लाजा शब्दाः ।

[क्रोष्टुशब्दः-]

[3]क्रोष्टा	[4]क्रोष्टारौ	क्रोष्टारः
क्रोष्टारम्	क्रोष्टारौ	क्रोष्टॄन्, क्रोष्टून्
[5]क्रोष्ट्रा, क्रोष्टुना	क्रोष्टुभ्याम्	क्रोष्टुभिः
क्रोष्ट्रे, क्रोष्टवे	क्रोष्टुभ्याम्	क्रोष्टुभ्यः
क्रोष्टुः, क्रोष्टोः	क्रोष्टुभ्याम्	क्रोष्टुभ्यः
क्रोष्टुः, क्रोष्टोः	क्रोष्ट्रोः, क्रोष्ट्वोः	क्रोष्टॄणाम्, क्रोष्टूनाम्
क्रोष्टरि, क्रोष्टौ	क्रोष्ट्रोः, क्रोष्ट्वोः	क्रोष्टुषु
सं० हे क्रोष्टः	हे क्रोष्टारौ	हे क्रोष्टारः

स्त्रियाम्-

क्रोष्ट्री	क्रोष्ट्र्यौ	क्रोष्ट्र्यः
क्रोष्ट्रीम्	क्रोष्ट्र्यौ	क्रोष्ट्रीः
क्रोष्ट्र्या	क्रोष्ट्रीभ्याम्	क्रोष्ट्रीभिः
क्रोष्ट्र्यै	क्रोष्ट्रीभ्याम्	क्रोष्ट्रीभ्यः
क्रोष्ट्र्याः	क्रोष्ट्रीभ्याम्	क्रोष्ट्रीभ्यः
क्रोष्ट्र्याः	क्रोष्ट्र्योः	क्रोष्ट्रीणाम्
क्रोष्ट्र्याम्	क्रोष्ट्र्योः	क्रोष्ट्रीषु
सं० हे क्रोष्ट्रि	हे क्रोष्ट्र्यौ	हे क्रोष्ट्र्यः

नपुंसके-

क्रोष्टु	क्रोष्टुनी	क्रोष्टूनि

१.२. A.B. प्रतौ एतानि रूपाणि न सन्ति । ३. प्रतौ त्रिष्वपि लिङ्गेषु रूपाणि न सन्ति ।

४. क्रुशस्तुनस्तृच् पुंसि [सि० १-४-९१] तृच् आदेशः ।

५. टादौ स्वरे वा [सि० १-४-९२] A. ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

क्रोष्टु	क्रोष्टुनी	क्रोष्टूनि
[१]क्रोष्टुना	क्रोष्टुभ्याम्	क्रोष्टुभिः
क्रोष्टुने	क्रोष्टुभ्याम्	क्रोष्टुभ्यः
क्रोष्टुनः	क्रोष्टुभ्याम्	क्रोष्टुभ्यः
क्रोष्टुनः	क्रोष्टुनोः	क्रोष्टूनाम्
क्रोष्टुनि	क्रोष्टुनोः	क्रोष्टुषु
सं० हे क्रोष्टु	हे क्रोष्टुनी	हे क्रोष्टूनि

★

[२]अथ कारकशब्दाः प्रारभ्यन्ते ।

[३]कुम्भस्य समीपमिति उपकुम्भम् ।

उपकुम्भम्	उपकुम्भम्	उपकुम्भम्
उपकुम्भम्	उपकुम्भम्	उपकुम्भम्
[४]उपकुम्भम्, उपकुम्भेन	उपकुम्भम्, उपकुम्भाभ्याम्	उपकुम्भम्, उपकुम्भैः
उपकुम्भम्	उपकुम्भम्	उपकुम्भम्
[५]उपकुम्भात्	उपकुम्भाभ्याम्	उपकुम्भेभ्यः
उपकुम्भम्	उपकुम्भम्	उपकुम्भम्
[६]उपकुम्भम्, उपकुम्भे	उपकुम्भम्, उपकुम्भयोः	उपकुम्भम्, उपकुम्भेषु
सं० हे उपकुम्भम्	हे उपकुम्भम्	हे उपकुम्भम्

[७]उपनदि - एवं सर्वत्र (२१) ।

एवमुपवधु-उपकर्तृ-स्वर्-प्रातर्-वाह्-अह - अव्ययस्य सर्वा विभक्तयो लुप्यन्ते ।

---

१. A. प्रतौ तृ० ए. क्रोष्ट्वा, च० ए. क्रोष्टवे, पं० ष० ए. क्रोष्टोः, ष० स० द्वि० क्रोष्ट्वोः, स० ए. क्रोष्टौ, क्रोष्टरि इत्येतानि रूपाण्यपि सन्ति । B. प्रतौ तृ० ए. क्रोष्ट्रा, च० ए. क्रोष्ट्रे, क्रोष्टवे, पं० ष० ए. क्रोष्टुः, क्रोष्टोः, ष० स० द्वि. क्रोष्ट्वोः, स० ए. क्रोष्टरि, क्रोष्टौ इत्येतानि रूपाण्यपि सन्ति ।

२.३. A.B. प्रतौ एषः पाठो नास्ति ।

४. वा तृतीयासप्तम्योः [२-४-२ का०] A. । वा तृतीयायाः [सि० ३-२-३] C.।

५. पा० उपकुम्भम्, उपकुम्भात् । अमव्ययीभावस्याऽतोऽपञ्चम्याः [सि० ३-२-२] C.।

६. वा तृतीयासप्तम्योः [२-४-२ का०] । सप्तम्या वा [सि० ३-२-४] C.।

७. उपनदि...लुप्यन्ते इति सर्वोऽपि पाठो नास्ति । अनतो लुप् [सि० १-४-५९] C.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[1]पाञ्चाल:	पाञ्चालौ	[2]पञ्चाला:
पाञ्चालम्	पाञ्चालौ	पञ्चालान्
पाञ्चालेन	पाञ्चालाभ्याम्	पञ्चालै:
पाञ्चालाय	पाञ्चालाभ्याम्	पञ्चालेभ्य:
पाञ्चालात्	पाञ्चालाभ्याम्	पञ्चालेभ्य:
पाञ्चालस्य	पाञ्चालयो:	पञ्चालानाम्
पाञ्चाले	पाञ्चालयो:	पञ्चालेषु
सं० हे पाञ्चाल	हे पाञ्चालौ	हे पञ्चाला:

[3]स्त्रियाम्-

पाञ्चाली	पाञ्चाल्यौ	पाञ्चाल्य:

इत्यादि नदीवत् ।

नपुंसके-

पाञ्चालम्	पाञ्चाले	पञ्चालानि

शेषं पुंलिङ्गवत् ।

[4]एवं विदेह: आङ्गवाङ्ग: मागध: कालिङ्ग: सौरमस: कान्यकुब्ज: सर्वेऽपि देववत् ।

प्रात्यग्रथि:	प्रात्यग्रथी	[5]प्रत्यग्रथा:

१. C. प्रतौ प्रथमाया: सर्वाणि तथा द्वितीयाया: एकवचनस्य रूपाणि सन्ति ।

२. रूढानां बहुत्वेऽस्त्रियामपत्यप्रत्ययस्य सर्वत्र लोपो भवति A. । A.B. प्रतौ तु सर्वत्र पञ्चाल: पञ्चालौ इत्येतादृशानि रूपाण्येव दृश्यन्ते । C. प्रतौ पाञ्चाला: इति रूपं दृश्यते ।

३. C. प्रतो स्त्रियाम्.... पुंलिङ्गवत्, इति सर्वोऽपि पाठो नास्ति । पूर्ववदत्राऽपि पञ्चालीरूपमेव दृश्यते A.B.।

४. विदेह: आङ्गवाङ्ग: कलिङ्गमागधौ प्रत्यग्रन्थि-कालकूटि-अश्मकि-गार्ग्य-वात्स्य-यास्क-लाह्य-विद-और्व-आत्रेय-आङ्गिरस-कौत्स-वाशिष्ठ-गौतम-ऐक्ष्वाक-राघव-काकुत्स्थ-यादव-कौरव-पाण्डवा एते सर्वेऽपि लिङ्गत्रयेऽपि पञ्चालवद् ज्ञातव्या: । इति शब्दा: समाप्ता: A.B. । अत्र A.B. प्रति: समाप्ता ।

C. प्रतौ इयं प्रशस्ति: वर्तते - संवत् १५४४ वर्षे भाद्रवा-सुदि-५ दिने श्रीपूर्णिमापक्षे श्रीश्रीभुवनप्रभसूरिवा० पूर्णकलशस्वहस्तेन लिखितम् । शुभं भूयात् ।

५. रूढानां बहुत्वेऽपत्यप्रत्ययस्य सर्वत्र लोपो भवति । पा० प्रात्यग्रथा: इति रूपं वर्तते ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रात्यग्रथिम्	प्रात्यग्रथी	[१]प्रत्यग्रथान्

मुनिवत् । बहुत्वे देववत् ।

सं० हे प्रात्यग्रथे	हे प्रात्यग्रथी	हे [२]प्रत्यग्रथाः

एवं कालकूटिः आश्मकिः प्रात्यग्रथिशब्दवत् ।

प्रियो वाङ्गो यस्य ययोः येषाम्- असौ

प्रियवाङ्गः	प्रियवाङ्गौ	प्रियवाङ्गः
प्रियवाङ्गम्	प्रियवाङ्गौ	प्रियवाङ्गान्
प्रियवाङ्गेन०		
सं० हे प्रियवाङ्ग	हे प्रियवाङ्गौ	हे प्रियवाङ्गाः
देववत् ।		

अस्त्रियामिति किम् ?

कालिङ्गी	कालिङ्ग्यौ	कालिङ्ग्यः
नदीवत् ।		

गर्गस्याऽपत्यानि-

गार्ग्यः	गार्ग्यौ	[३]गर्गाः
गार्ग्यम्	गार्ग्यौ	गर्गान्
देववत् ।		
एवं वात्स्यः	वात्स्यौ	वत्साः

लह्यस्याऽपत्यानि शिवाँदेरण् [सि० ६-१-६०]

वैदः	वैदौ	विदाः
वैदम्	वैदौ	विदान्
और्वः	और्वौ	उर्वाः

सर्वत्र देववदामन्त्र्येऽपि ।

प्रिया गर्गा यस्का विदा यस्याऽसौ प्रियगर्गः, प्रिययस्कः, प्रियविदः । मध्येसमासम् (समासमध्ये) बहुत्वेऽपत्यप्रत्ययस्य लुग् स्यादेव । देवेव ।

१. पा० प्रात्यग्रथान् । २. पा० हे प्रात्यग्रथाः ।
३. बहुत्वेऽपत्यप्रत्ययलोपे । पा० गार्गाः । ४. पा० शिवादिभ्योऽण् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भृग्वत्र्यङ्गिरस्कुत्सवसिष्ठगोतमेभ्यश्च [२-४-७ का०] भृगोरपत्यानि,
ऋष्यन्धकः वृष्णिकुरुभ्योऽण् [ऋषिवृष्ण्यन्धककुरुभ्योऽण् सि० ६-१-६१]

भार्गवः	भार्गवौ	भृगवः[1]
भार्गवम्	भार्गवौ	भृगून् इत्यादि ।

अत्रेरपत्यानि- आत्रेयः आत्रेयौ [2]अत्रयः
आत्रेयम्०

अङ्गिरसः कुत्सस्य वशिष्ठस्य गोतमस्य चाऽपत्यानि-

आङ्गिरसः	आङ्गिरसौ	अङ्गिरसः
कौत्सः	कौत्सौ	[3]कुत्साः
वाशिष्ठः	वाशिष्ठौ	वशिष्ठाः
गौतमः	गौतमौ	गोतमाः

बहुत्वेऽपत्यप्रत्ययस्य सर्वेषु लुक्, शेषं देववत् ।
अस्त्रियामिति किम् ?-

भार्गवी	भार्गव्यौ	भार्गव्यः

नदीवत् । एवमन्येऽपि ।
कारकशब्दाः समासाः ।

★

पाण्ड्यः	पाण्ड्यौ	पाण्डवः
पाण्ड्यम्	पाण्ड्यौ	पाण्डून्
ऐक्ष्वाकः	ऐक्ष्वाकौ	इक्ष्वाकवः
राघवः	राघवौ	[4]रघवः
राघवम्	राघवौ	रघून्०

बहुत्वे लुक्, शेषं देववत् ।

यादवः	यादवौ	यदवः
यादवम्	यादवौ	यदून्

१. बहुत्वे लुग्।
२. लुपि।
३. पा० कौत्साः।
४. पा० राघवः।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

यादवेन	यादवाभ्याम्	यदुभिः
यादवाय	यादवाभ्याम्	यदुभ्यः
यादवात्	यादवाभ्याम्	यदुभ्यः
यादवस्य	यादवयोः	यदूनाम्
यादवे	यादवयोः	यदुषु

एवमन्येऽपि सर्वे ।

★

अथ पूरणप्रत्ययान्ताः लिख्यन्ते ।

प्रथमः	प्रथमौ	प्रथमाः [प्रथमे]

देववत् ।

प्रथमा मालावत् । प्रथमं कुण्डवत् ।

एवं द्वितीयः । द्वेस्तीयः [सि० ७-१-१६५]

तृतीयः । त्रेस्तृ, च [सि० ७-१-१६६]

चतुर्थः । चतुरः थट् [सि० ७-१-१६३]

स्त्रियाम्-चतुर्थी । क्लीबे चतुर्थम् ।

एवं तुरीयः ।

पञ्चानां पूरणः पञ्चमः । नो मट् [सि० ७-१-१५९]

पञ्चमः	पञ्चमौ	पञ्चमाः

देववत् ।

स्त्रियां पञ्चमी नदीवत् । पञ्चमं वनवत् ।

षष्ठः	षष्ठौ	षष्ठाः ।
षष्ठी ।	षष्ठम् ।	
सप्तमः	सप्तमी	सप्तमम् ।
अष्टमः	अष्टमी	अष्टमम् ।
नवमः	नवमी	नवमम् ।
दशमः	दशमी ।	दशमम् ।
एकादशः	एकादशी ।	एकादशम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्वादशः	द्वादशी ।	द्वादशम् ।
त्रयोदशः	त्रयोदशी ।	त्रयोदशम् ।
चतुर्दशः ।	चतुर्दशी ।	चतुर्दशम् ।
पञ्चदशः ।	पञ्चदशी ।	पञ्चदशम् ।
षोडशः ।	षोडशी ।	षोडशम् ।
सप्तदशः ।	सप्तदशी ।	सप्तदशम् ।
अष्टादशः ।	अष्टादशी ।	अष्टादशम् ।
एकोनु(न)विंशतितमः ।	एकानु(न)विंशतितमी ।	एकोनु(न)विंशतितम् ।
विंशतितमः	[विंशतितमी]	[विंशतितमम्]

विंशतेः पूरणः विंशः । त्रिंशतः पूरणः त्रिंशः ।

विंशः	विंशौ	विंशाः ।
विंशी	विंश्यौ	विंश्यः ।
विंशम्	विंशे	विंशानि ।

एवं–

त्रिंशः	त्रिंशी ।	त्रिंशम् ।
एकविंशतितमः ।	एकविंशतितमी ।	एकविंशतितमम् ।
एकविंशः ।	एकविंशी	एकविंशम् ।
द्वाविंशतितमः ।	द्वाविंशतितमी ।	द्वाविंशतितमम् ।
द्वाविंशः	[द्वाविंशी]	द्वाविंशम् ।
त्रयोविंशतितमः ।	त्रयोविंशतितमी ।	त्रयोविंशतितमम् ।
त्रयोविंशः	[त्रयोविंशी ।]	त्रयोविंशम्

एवं चतुर्विंशतितमः, चतुर्विंशः । पञ्चविंशतितमः, पञ्चविंशः । षड्विंशतितमः, षड्विंशः । सप्तविंशतितमः, सप्तविंशः । अष्टाविंशतितमः, अष्टाविंशः ।

पुंसि देववत् । स्त्रियां नदीवत् । क्लीबे वनवत् । समे शब्दाः ।

एकोनु(न)त्रिंशत्तमः । एकोनु(न)त्रिंशत्तमी । एकोनु(न)त्रिंशत्तमम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

एकोनत्रिंशः ।	एकोनत्रिंशी ।	एकोनत्रिंशम् ।
त्रिंशत्तमः ।	त्रिंशत्तमी ।	त्रिंशत्तमम् ।
त्रिंशः ।	त्रिंशी ।	त्रिंशम् ।

एकत्रिंशत्तमः, एकत्रिंशः । द्वात्रिंशत्तमः, द्वात्रिंशः ।

त्रयस्त्रिंशत्तमः ।	त्रयस्त्रिंशत्तमी	त्रयस्त्रिंशत्तमम् ।
त्रयस्त्रिंशः ।	त्रयस्त्रिंशी ।	त्रयस्त्रिंशम् ।

एवं चतुस्त्रिंशत्तमः, चतुस्त्रिंशः । पञ्चत्रिंशत्तमः, पञ्चत्रिंशः ।
षट्त्रिंशत्तमः, षट्त्रिंशः । सप्तत्रिंशत्तमः, सप्तत्रिंशः ।
अष्टात्रिंशत्तमः, अष्टात्रिंशः । एकोनचत्वारिंशत्तमः, एकोनचत्वारिंशः ।
चत्वारिंशत्तमः, चत्वारिंशः । एकचत्वारिंशत्तमः, एकचत्वारिंशः ।
द्विचत्वारिंशत्तमः, द्विचत्वारिंशः । द्वाचत्वारिंशत्तमः, द्वाचत्वारिंशः ।
त्रिचत्वारिंशदादौ वाऽनेकविकल्पः–
त्रिचत्वारिंशत्तमः, त्रयश्चत्वारिंशत्तमः, त्रिचत्वारिंशः, त्रयश्चत्वारिंशः ।
चतुश्चत्वारिंशत्तमः, चतुश्चत्वारिंशः । पञ्चचत्वारिंशत्तमः, पञ्चचत्वारिंशः ।
षट्चत्वारिंशत्तमः, षट्चत्वारिंशः ।
सप्तचत्वारिंशत्तमः, अष्टचत्वारिंशः, अष्टाचत्वारिंशत्तमः, अष्टाचत्वारिंशः ।
एकोनपञ्चाशत्तमः, एकोनपञ्चाशः । पञ्चाशत्तमः, पञ्चाशः ।
एकपञ्चाशत्तमः, एकपञ्चाशः ।
द्विपञ्चाशत्तमः, द्विपञ्चाशः, द्वापञ्चाशत्तमः, द्वापञ्चाशः ।
त्रिपञ्चाशत्तमः, त्रिपञ्चाशः, त्रयःपञ्चाशत्तमः, त्रयःपञ्चाशः ।
चतुःपञ्चाशत्तमः, चतुःपञ्चाशः ।
पञ्चपञ्चाशत्तमः, पञ्चपञ्चाशः । षट्पञ्चाशत्तमः, षट्पञ्चाशः ।
अष्टपञ्चाशत्तमः, अष्टपञ्चाशः, अष्टापञ्चाशत्तमः, अष्टापञ्चाशः ।
एकोनषष्टितमः, एकोनषष्टः । [१]षष्टितमः, एकषष्टः ।
द्विषष्टितमः, द्विषष्टः, द्वाषष्टितमः, द्वाषष्टः ।
त्रिषष्टितमः, त्रिषष्टः, त्रयःषष्टितमः, त्रयःषष्टः ।
चतुःषष्टितमः, चतुःषष्टः । पञ्चषष्टितमः, पञ्चषष्टः ।

---

१. षष्ट्यादेरसङ्ख्यादेः [सि० ७-१-१५८]

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

षट्षष्टितमः, षट्षष्टः । सप्तषष्टितमः, सप्तषष्टः ।

अष्टषष्टितमः, अष्टषष्टः, अष्टाषष्टितमः, अष्टाषष्टः ।

एकोनसप्ततितमः, एकोनसप्ततः । सप्ततितमः ।

एकसप्ततितमः, एकसप्तः (प्ततः) ।

द्विसप्ततितमः, द्विसप्तः (प्ततः), द्वासप्ततितमः, द्वासप्तः (प्ततः) ।

त्रिसप्ततितमः, त्रिसप्तः (प्ततः), त्रयःसप्ततितमः, त्रयःसप्तः (प्ततः) ।

चतुःसप्ततितमः, चतुःसप्तः (प्ततः) । पञ्चसप्ततितमः, पञ्चसप्तः (प्ततः) ।

षट्सप्ततितमः, षट्सप्तः (प्ततः) । सप्तसप्ततितमः, सप्तसप्तः (प्ततः) ।

अष्टसप्ततितमः, अष्टसप्तः (प्ततः), अष्टासप्ततितमः, अष्टासप्तः (प्ततः) ।

एकोनाशीतितमः, एकोनाशीतः । द्व्यशीतितमः, द्व्यशीतः ।

त्र्यशीतितमः, त्र्यशीतः । चतुरशीतितमः, चतुरशीतः ।

पञ्चाशीतितमः, पञ्चाशीतः । षडशीतितमः, षडशीतः ।

सप्ताशीतितमः, सप्ताशीतः । एकोननवतितमः एकोननवतः ।

नवतितमः, नित्यं तमट् । एकनवतितमः, एकनवतः ।

द्विनवतितमः, द्विनवतः, द्वानवतितमः, द्वानवतः ।

त्रिनवतितमः, त्रिनवतः, त्रयोनवतितमः, त्रयोनवः (वतः) ।

चतुर्नवतितमः, चतुर्नवः (वतः) । पञ्चनवतितमः, पञ्चनवः (वतः) ।

षण्णवतितमः, षण्णवतः ।

सप्तनवतितमः, अष्टनवतः, अष्टानवतितमः, अष्टानवतः ।

नवनवतितमः, नवनतः (वतः) ।

एकशततमः । एकसहस्रतमः । एकलक्षतमः ।

एककोटितमः ।

एते सर्वेऽपि शब्दाः पुंसि देववत् । स्त्रियां नदीवत् । क्लीबे वनवत् । अथ सङ्ख्यावाचकाः शब्दाः लिख्यन्ते ।

★

नव नव नवभिः नवभ्यः नवभ्यः नवानाम् नवसु ।

एवं दश-एकादश-द्वादश-त्रयोदश-चतुर्दश-पञ्चदश-षोडश-सप्तदश-अष्टादशशब्दाः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

एकोनविंशतिः	एकोनविंशतिम्
एकोनविंशत्या	एकोनविंशतये, एकोनविंशत्यै
एकोनविंशतेः, एकोनविंशत्याः	एकोनविंशतेः,एकोनविंशत्याः
एकोनविंशतौ, एकोनविंशत्याम् ।	

एवं विंशति-एकविंशति-द्वाविंशति-त्रयोविंशति-चतुर्विंशति-पञ्चविंशति-षड्विंशति-सप्तविंशति-अष्टाविंशतिशब्दाः ।

त्रिंशत् त्रिंशतम् त्रिंशता त्रिंशते त्रिंशतः [त्रिंशतः] त्रिंशति ।

एवम्-एकोनत्रिंशत्-एकत्रिंशत्-द्वात्रिंशत्-त्रयस्त्रिंशत्-चतुस्त्रिंशत्-[पञ्चत्रिंशत्] - षट्त्रिंशत्-सप्तत्रिंशत्-अष्टात्रिंशत् - एकोनचत्वारिंशत् - चत्वारिंशत्- एकचत्वारिंशत् - द्विचत्वारिंशत्, द्वाचत्वारिंशत् - षट्चत्वारिंशत् - सप्तचत्वारिंशत्- अष्टचत्वारिंशत्, [अष्टाचत्वारिंशत्]- एकोनपञ्चाशत् - पञ्चाशत्- [चतुःपञ्चाशत्]- पञ्चपञ्चाशत्-षट्पञ्चाशत्-सप्तपञ्चाशत्-अष्टपञ्चाशत्, अष्टापञ्चाशत्-एकोनषष्टि-षट्षष्टि-सप्तषष्टि-अष्टषष्टि, अष्टाषष्टि-एकोनसप्तति-सप्तति-एकसप्तति-द्विसप्तति, [द्वासप्तति]- त्रिसप्तति, त्रयःसप्तति- चतुःसप्तति-पञ्चसप्तति-षट्सप्तति-सप्तसप्तति-अष्टसप्तति, अष्टासप्तति-एकोनाशीति-अशीति-एकाशीति-द्व्यशीति, द्वाशीति, त्र्यशीति-त्रयोशीति-चतुरशीति-पञ्चाशीति-षडशीति, सप्ताशीति-अष्टाशीति-एकोननवति-नवति-एकनवति-द्विनवति, [द्वानवति]-त्रिनवति, त्रयोनवति-चतुर्णवति-पञ्चनवति-षण्णवति-सप्तनवति-अष्टनवति, अष्टानवति-नवनवतिः, सर्वेऽपि शब्दाः विंशतिवज्ज्ञेयाः ।

शतम्	शते	शतानि ।
सहस्रः	सहस्रौ	सहस्राः
सहस्रम्	सहस्रे	सहस्राणि
सहस्रम्	सहस्रे	सहस्राणि

शेषं देववत् ।

लक्षः	लक्षौ	लक्षाः
लक्षम्	लक्षे	लक्षाणि

शेषं देववत् ।

कोटिर्बुद्धिवत् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

एवं सङ्ख्यावाचकाः शब्दाः समाप्ताः ।

त्रिषष्टिशलाकापुरुषाणामिवाऽहो युष्मदस्मदां दुर्लक्ष्याणीह रूपाणि । तेषामपि यथा यथा त्रिषष्टिरूपयुष्मदस्मदौ समाप्तौ स्तः ।

परिशिष्टम् ॥

शतृ-क्वसू नाद्यानि परस्मै च (नवाऽऽद्यानि शतृ-क्वसू च परस्मैपदम्) [सि० ३-३-१९] आत्मनेपदं कानानशौ पराणि (पराणि कानानशौ चाऽऽत्मनेपदम्) [सि० ३-३-२०] स्यादिति । ॥द०॥

अकार उच्चारार्थः । यथा-वद वि(व्य)क्तायां वाचि ।

आः । आदितः [सि० ४-४-७१] इति सूत्रेण क्तयोरिट्निषेधार्थः । यथा-नि(ञि)मिदाङ्-स्नेहने, मिन्नः, मिन्नवान् ।

इः । इङितः कर्तरि [सि० ३-३-२२] अनेनाऽऽत्मनेपदार्थः । यथा-एधि-वृद्धौ, एधते ।

ईः । इरी (ई)गितः [सि० ३-३-९५] इत्यनेन फलवति कर्तयात्मनेपदार्थः । यथा- वहीं-प्रापणे, वहते ।

उः । उदितः स्वरान्नोऽन्तः [सि० ४-४-९८] इत्यनेन नाऽऽगमार्थः । यथा-टुनदु-समृद्धौ, नन्दति ।

ऊः । ऊदितो वा [सि० ४-४-४२] इति क्त्वादौ इट्विकल्पः । यथा-क्रमू-पादविक्षेपे, क्रन्त्वा, क्रमित्वा ।

ऋः । उपान्त्यस्या [ऽसमानलोपि शास्वृदितो ङे सि० ४-२-३५] इत्यनेन ङपरे णौ उपान्त्यहृस्वाभावार्थः । यथा-ओणृ-अपनयने, मा भावात् (भवान्) ओणिणत् ।

ॠः । ॠदिच्छ्वि [स्तम्भू-म्रुचू-म्लुचू-ग्रुचू-ग्लुचू-ग्लुञ्चू-श्वो(ञ्वो) वा सि० ३-४-६५] इत्यनेनाऽद्यतन्यां विकल्पेन अङर्थः । यथा-रुधृंपी-आवरणे, अरुधत्, अरौत्सीत् ।

लृः । लृदिद्-द्युतादि [पुष्यादेः परस्मै सि० ३-४-६४] इत्यनेन अङर्थः । यथा-घस्लृ-अदने, अघसत् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

लृर्नास्ति ।

एः । न श्वि-जागृ[शस-क्षणह्म्येदितः सि० ४-३-४९] इत्यनेन सिचि वृद्धिनिषेधार्थः । यथा-लगे-सङ्गे, अलगीत् ।

ऐः । डीयश्व्यैदितः क्तयोः [सि० ४-४-६१] इति इट्निषेधार्थः । यथा- त्रस्तः, त्रस्तवान् ।

ओः । सूयत्याद्योदितः [सि० ४-२-७०] क्तयोः तस्य नकारार्थः । यथा- ओलसजेड् (ओलस्जैति)-व्रीडे, लग्नः, लग्नवान् ।

औः । धूगौदितः [सि० ४-४-३८] इति इट् विकल्पार्थः । यथा-गुपौ-रक्षणे, गोपाय(यि)ता, गोप्ता । अनुस्वारः एकस्वरादनुस्वारेतः [सि० ४-४-५६] इति इट्निषेधार्थः । यथा-पां-पाने, पास्यति, पाता । णींग्-प्रापणे, नेष्यति, नेता । डुक्रींग्श्-द्रव्यविनिमये, क्रेष्यति, क्रेता । विसर्गो नास्ति ।

इति स्वराद्यनुबन्धफलम् ।

अथ कादयोऽनुबन्धाः । धातुषु प्रत्ययेषु च यथासम्भवं दर्शयिष्यन्ते ।

कः । अदादेरुपलक्षणार्थस्तथा प्रत्ययेषु गुणनिषेधार्थः । यथा-क्व-क्वत्-(क्त-क्तवतु)क्तिषु, कृतः-कृतवान्-कृतिः ।

खः । प्रत्ययानां, खित्यनव्ययारुषो मोऽन्तो ह्रस्वश्च [सि० ३-२-१११] इति पूर्वपदस्य मागमार्थः । यथा- मेघं करोतीति मेघङ्करः । मेघर्तिभयाभयात् खः [सि० ५-१-१०६] इति खप्रत्यये ।

गः । ईगितः [सि० ३-३-९५] इति फलवत्कर्तर्यात्मनेपदार्थः । यथा-श्रिग्-सेवायाम्, श्रयते ।

घः । घञ्-घ्यणादिषु, क्तेऽनिटश्चजोः कगौ घिति [सि० ४-१-१११] अत्र विशेषणार्थः । यथा- 'डुपचींष्-पाके, घञि पाकः । त्यजं-हानौ त्यागः ।

ङः । इङिगः(इङित) कर्तरि [सि० ३-३-२२] आत्मनेपदार्थः । यथा- शीङ् - स्वप्ने, शेते । प्रत्ययार्थानां गुणनिषेधार्थः । यथा- ऋतेर्ङीयः [सि० ३-४-३] ऋतीयते । चः । दिवादिलक्षणार्थः ।

छजझा न सन्ति ।

ञः । [ज्ञानेच्छार्चार्थ] ञीच्छील्यादिभ्यः क्तः [सि० ५-२-९२] इति वर्तमाने क्तार्थः । ञिष्वपंक् शये, स्वपितीति सुप्तः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

टः । स्वादिलक्षणार्थः । प्रत्ययेषु स्त्रियां, अणञेयेकण् [नञ्-स्नञ्-टिताम् सि० २-४-२०] इत्यर्थः । यथा-कृगः खनट् करणे [सि० ५-१-१२९] पलितङ्करणी जरा । तथा, वोर्ध्वं दघ्नट् द्वयसट् [सि० ७-१-१४२] जानी(नु)दघ्नी, जानुद्वयसी । तथा-ट्धें-पाने, स्तनंधयी । टफलं स्त्रियां ङीप्रत्ययः ।

ठो नास्ति ।

डः । डित्यन्त्यस्वरादेः [सि० २-१-११४] इत्यर्थविशेषणार्थः । यथा-डिड्डौं [सि०] मुनौ, धेनौ । धातुषु ङः शब्दः । ड्वितस्त्रिमक् तत्कृतम् [सि० ५-३-८४] इत्यत्र विशेषणार्थः । यथा- डुकृंग्-करणे, करणे निवृत्तं कृत्रिमः ।

णः । चुरादिषु लक्षणार्थः । प्रत्ययानां वृद्ध्याद्यर्थः । यथा-णिगि कारयति, तथा करोतीति कारकः, णक-तृचौ [सि० ५-१-४८] । तथा उपगोरपत्यम् औपगवः । ङसोऽपत्ये [सि० ६-१-२८] प्राग् जितादण् [सि० ६-१-१३] ।

तः । तुदादिलक्षणार्थः ।

थ-द-धा न सन्ति ।

नः । इच्चाऽपुंसोऽनति(नित्)क्याप्परे [सि० २-४-१०७] इत्यत्र विशेषणार्थः । यथा-जीवतात् । जीवका आशिष्यकन् [सि० ५-१-७०] । तथा अनुकम्पिता दुर्गादेवी दुर्गका, लुक्युत्तरपदस्य कपन् [सि० ७-३-३८] ।

पः । रुधादिलक्षणार्थः । प्रत्ययेषु, ह्रस्वस्य तु(तः) पित्कृति [सि० ४-४-११३] इति तागमार्थः । यथा-तीर्थं करोतीति तीर्थकृत् क्विपि । क्यङ्मानि पित्तद्धिते [सि० ३-२-५०] इत्यनेन विशेषणार्थः । यथा- अजाभ्यो हितम्, अजथ्यं यूथम् ।

फ-ब-भा न सन्ति ।

मः । दाम्-दाने दामः सम्प्रदानेऽधर्म्ये(र्म्य) चाऽऽत्मने च [सि० ३-३-५२] इत्यादौ विशेषणार्थः । यथा-दास्यै (स्या) संप्र[य]च्छते कामुकः ।

यः । तनादिलक्षणार्थः ।

रः । रिति [सि० ३-२-५८] इति सूत्रेण पुम्वद्भावार्थः । यथा-पट्वी प्रकारोऽस्याम्, पटुजातीयः । प्रकारे जातीयर् [सि० ७-२-७५] ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

लः । मन्यनि ण्यणि स्त्र्युक्ता इत्यनेन स्त्रीलिङ्गार्थः । कवेर्भावः कविता, भावे त्व-तल् [सि० ७-१-५५] ।

वः । उत और्विति व्यञ्जनेऽद्धेः [सि० ४-३-५९] इत्यादिविशेषणार्थः । यथा-युक्-मिश्रणे, तिवि यौति ।

क(श)कारः क्यः शिति [सि० ३-४-७०] इत्यादिविशेषणार्थः । यथा-क्रियते इति क्रिया । कृगः शच्चाषः (श च वा) [सि० ५-३-१००] ।

षः । षितोऽङ् [सि० ५-३-१०७] इत्यत्र विशेषणार्थः । यथा-क्षमौषि-सहने, क्षमणं, क्षमा ।

सः । नामासिद्य (म सिदय्) व्यञ्जने [सि० १-१-२१] इत्यत्र पदत्वार्थः । यथा- भवतोऽपत्यं भवदीयः, भवतोरिकणीयसौ [सि० ६-३-३०] ।

हो नास्ति ।

धातुपारायणावचूरिः समाप्ता ।

श्रीहेमचन्द्रसूरिव्याकरणनिवेशितानां धातूनां प्रत्ययानां चाऽनुबन्धफलं लिलिखानम् ।

॥ छ ॥ श्री ॥

आवरणचित्र विषे

पेथापुर (महेसाणा) गामना 'बावन जिनालय' स्वरूप प्राचीन जिनमन्दिरमां विराजती आ जिनप्रतिमा छे, जे परम्पराथी अजितनाथ-प्रतिमा (बीजा जैन तीर्थङ्कर) तरीके जाणीती छे. कायोत्सर्ग (ध्यानस्थ) मुद्रामां रहेली आ प्रतिमानी विलक्षणता ए छे के तेना बन्ने हाथोमां माळा तथा कमण्डलु देखाय छे. सामान्यतः ध्यानस्थ के पद्मासनस्थ कोई पण प्रकारनी जिनप्रतिमाना हाथोमां आवी कोई ज वस्तु होती के मूकाती नथी. आ दृष्टिए आ एक प्रतिमा गणाय. जोके प्रतिमानी पाटली परनो लेख हशे तो पण अत्यारे घसाई घसाईने अदृश्य छे. परन्तु आ प्रतिमा तीर्थङ्करनी प्रतिमा न होय, पण कोईक साधक मुनिनी प्रतिमा हशे, एवी सम्भावना तथ्यनी वधु निकट जणाय छे.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org